

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
OBCHODNÁ FAKULTA

Evidenčné číslo:102003/I/2024/36114638558751236

EKONOMIKA A OBCHODNÁ POLITIKA
VYBRANEJ ROZVOJOVEJ KRAJINY
Diplomová práca

2024

Bc. Adrienn Brachnová

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
OBCHODNÁ FAKULTA

EKONOMIKA A OBCHODNÁ POLITIKA
VYBRANEJ ROZVOJOVEJ KRAJINY

Diplomová práca

Študijný program: Manažment medzinárodného obchodu

Študijný odbor: Ekonómia a manažment

Školiace pracovisko: Katedra medzinárodného obchodu

Vedúci záverečnej práce: doc. Ing. Paula Puškárová, PhD., DiS. art.

Bratislava, 2024

Bc. Adrienn Brachnová

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že som diplomovú prácu s názvom „Ekonomika a obchodná politika vybranej rozvojovej krajiny“ vypracovala samostatne, na základe konzultácií a s použitím odbornej literatúry, ktorá je uvedená v zozname použitej literatúry.

Dátum: 24.4.2024

.....
Bc. Adrienn Brachnová

Pod'akovanie

Rada by som sa poďakovala mojej vedúcej záverečnej práce, doc. Ing. Paula Puškárová, PhD., DiS. art., za jej rady a odporúčania, no taktiež mojej rodine a najbližším priateľom, najmä za ich neustálu podporu a motiváciu pri písaní mojej záverečnej práce.

ABSTRAKT

BRACHNOVÁ, Adrienn: *Ekonomika a obchodná politika vybranej rozvojovej krajiny*. – Ekonomická univerzita v Bratislave. Obchodná fakulta; Katedra medzinárodného obchodu. – Vedúca záverečnej práce: doc. Ing. Paula Puškárová, PhD., DiS. art. – Bratislava: OF, 2024, 79 s.

Záverečná práca je vypracovaná na tému Ekonomika a obchodná politika vybranej rozvojovej krajiny. Vybranou rozvojovou krajinou je Keňa. Cieľom záverečnej práce bolo Cieľom práce je zhodnotiť prepojenie medzi ekonomickou situáciou a obchodnou politikou a ich vplyv na ekonomický rast vybranej rozvojovej krajiny, ktorá je v tomto prípade Keňa. Tento cieľ bude dosiahnutý prostredníctvom prípadovej štúdie, ktorá poskytne dôkladnú analýzu ekonomiky Kene. Získané poznatky budú následne použité na vytvorenie SWOT analýzy (analýza silných stránok, slabých stránok, príležitostí a rizík) kenskej ekonomiky, ktorá tak poskytne komplexný prehľad o stave kenskej ekonomiky, identifikuje kľúčové oblasti, kde je potrebné zlepšiť súčasný stav a návrh opatrení na podporu ďalšieho ekonomického rastu. Jednotlivé časti záverečnej práce boli zamerané v prvej kapitole na vysvetlenie teórií medzinárodného obchodu, definovaní faktorov vplyvujúcich na ekonomický rast, priblíženie politického vývoja Kene a jej obchodnej politiky. Druhá kapitola bola venovaná cieľu práce, metodike práce a metódam skúmania. Tretiu kapitolu tvorila prípadová štúdia Kene s jej súčasnou ekonomickou situáciou, komoditnou a teritoriálnou štruktúrou, demografickou štruktúrou, vývojom priamych zahraničných investícií a rozvojovej pomoci, čo bolo zobrazené prostredníctvom štatistík a dát. Posledná kapitola bola venovaná výslednej SWOT analýze. Výsledkom riešenia danej problematiky je SWOT analýza (analýza silných stránok, slabých stránok, príležitostí a rizík) kenskej ekonomiky, ktorá tak poskytne komplexný prehľad o stave kenskej ekonomiky, identifikuje kľúčové oblasti, kde je potrebné zlepšiť súčasný stav a návrh opatrení na podporu ďalšieho ekonomického rastu.

Kľúčové slová:

Ekonomika, obchodná politika, Keňa, medzinárodný obchod, produkčné faktory, rast HDP, SWOT

ABSTRACT

BRACHNOVÁ, Adrienn: *Economics and trade policy of a selected developing country*. – University of Economics in Bratislava. Faculty of Commerce; Department of International Trade. – Thesis supervisor: doc. Ing. Paula Puškárová, PhD., DiS. art. – Bratislava: FC EU, 2024, 79 p.

The final thesis is written on the Economics and Trade Policy of a selected developing country. The selected developing country is Kenya. The aim of the thesis was The aim of the thesis is to evaluate the link between economic situation and trade policy and their impact on the economic growth of the selected developing country which in this case is Kenya. This objective will be achieved through a case study that will provide an in-depth analysis of the economy of Kenya. The findings will then be used to develop a SWOT analysis (Strengths, Weaknesses, Opportunities and Risks) of the Kenyan economy, thus providing a comprehensive overview of the state of the Kenyan economy, identifying key areas for improvement in the current state and proposing measures to promote further economic growth. The different sections of the thesis focused in the first chapter on explaining the theories of international trade, defining the factors affecting economic growth, and introducing Kenya's political development and its trade policy. The second chapter was devoted to the objective of the thesis, methodology of the thesis and methods of research. The third chapter consisted of a case study of Kenya with its current economic situation, commodity and territorial structure, demographic structure, FDI and development assistance, which was depicted through statistics and data. The last chapter was devoted to the resulting SWOT analysis, As a result of addressing the issue, the SWOT analysis (Strengths, Weaknesses, Opportunities and Risks analysis) of the Kenyan economy is presented to provide a comprehensive overview of the state of the Kenyan economy, identify key areas for improvement in the current situation and propose measures to promote further economic growth.

Key words:

Economy, trade policy, Kenya, international trade, production factors, GDP growth, SWOT

Obsah

Zoznam grafov a tabuliek	7
Úvod.....	8
1 Súčasný stav riešenia problematiky doma a v zahraničí.....	10
1.1 Teórie medzinárodného obchodu.....	10
1.1.1 Teória komparatívnych výhod	10
1.1.2 Heckscher-Ohlinova teória	11
1.1.3 Stolper-Samuelsonova teoréma	12
1.1.4 Rybczynského teoréma	12
1.1.5 Leontiefov paradox	12
1.2 Faktory vplývajúce na ekonomický rast	13
1.2.1 Práca.....	13
1.2.2 Kapitál.....	14
1.2.3 Teritoriálna a komoditná štruktúra	18
1.3 Politický vývoj a súčasnosť	19
1.4 Obchodná politika Kene	26
2 Cieľ práce, metodika práce a metódy skúmania	31
3 Prípadová štúdia vybranej rozvojovej krajiny	34
3.1 Súčasná ekonomická situácia.....	34
3.1.1 Teritoriálna štruktúra	38
3.1.2 Komoditná štruktúra	48
3.1.3 Demografia, vzdelanosť a migrácia pracovnej sily	53
3.1.4 Priame zahraničné investície	60
3.1.5 Rozvojová pomoc Keni	61
4 SWOT analýza.....	65
4.1 Silné stránky	65
4.2 Slabé stránky.....	65
4.3 Príležitosti	67
4.4 Riziká	69
Záver	70
Zoznam použitej literatúry	72

Zoznam grafov a tabuliek

Zoznam grafov

Graf 1: zdroj: vlastné spracovanie podľa OECD	62
Graf 2: Bilaterálna ODA podľa sektoru pre Keňu, priemer 2020-2021, zdroj: vlastné spracovanie podľa OECD.....	62

Zoznam tabuliek

Tabuľka 1: Základné makroekonomické ukazovatele Kene, zdroj: vlastné spracovanie podľa Ekonomickej informácie o trhu, Ministerstvo zahraničných vecí a ekonomických záležitostí	36
Tabuľka 2: 10 najväčších obchodných partnerov Kene podľa dovezeného tovaru vyjadreného v tisíckach amerických dolárov; zdroj: vlastné spracovanie podľa TradeMap	38
Tabuľka 3: 10 najväčších obchodných partnerov Kene podľa vyvezeného tovaru vyjadreného v tisíckach amerických dolárov; zdroj: vlastné spracovanie podľa TradeMap	40
Tabuľka 4: 10 najviac dovážaných skupín tovarov zo sveta do Kene podľa dovezenej hodnoty vyjadrenej v tisíckach amerických dolárov; zdroj: vlastné spracovanie podľa TradeMap	49
Tabuľka 5: 10 najviac vyvážaných skupín tovarov do sveta z Kene podľa vyvezenej hodnoty vyjadrenej v tisíckach amerických dolárov; zdroj: vlastné spracovanie podľa TradeMap.....	51
Tabuľka 6: Priame zahraničné investície v Keni, zdroj: vlastné spracovanie podľa World Bank.....	60
Tabuľka 7: Príjmy ODA pre Keňu; zdroj: vlastné spracovanie podľa OECD	61

Úvod

Ekonomika a obchodná politika krajiny predstavuje kľúčové prvky pre jej prosperitu, no súčasný svetový obchodný systém nie je bez výziev, a tak krajiny po celom svete čelia komplexným ekonomickým, politickým a sociálnym otázkam.

Témou tejto práce je ekonomika a obchodná politika vybranej rozvojovej krajiny, so zameraním na rozvojovú krajinu Keňa. V kontexte svetového hospodárstva je dôležité poznamenať, že mnohé krajiny, vrátane tých v Afrike, sa stále snažia dosiahnuť udržateľný hospodársky rast a zmierniť chudobu. Rozvojové krajiny a ich politické, hospodárske a obchodné politiky zohrávajú kľúčovú úlohu v medzinárodnom obchode a globálnych hospodárskych tokoch. Ich úspech alebo neúspech môže mať významný vplyv na globálnu hospodársku stabilitu a prosperitu. Afrika ako najmenej rozvinutý kontinent má mimoriadne vysoký potenciál pre rast a rozvoj, ale čelí mnohým výzvam, vrátane pretrvávajúcej nestability, nedostatočne rozvinutej infraštruktúry a korupcii.

Keňa, ležiaca na východnom pobreží Afriky, je kľúčovým hráčom v ekonomike regiónu východnej Afriky a zohráva významnú úlohu v africkom kontexte. Od svojho získania nezávislosti v roku 1963 prešla viacerými politickými a ekonomickými transformáciami. Z hospodárskeho hľadiska zažila obdobie rýchleho rozvoja, najmä v odvetviach ako poľnohospodárstvo a služby. Hospodársky rast Kene ovplyvňuje viacero faktorov, jedným z nich je politická stabilita, ktorá je pre potenciálnych aj existujúcich investorov zásadný význam pre posilnenie ich dôvery, podporu dlhodobého plánovania a prilákanie priamych zahraničných investícií, no v opačnom prípade môže viesť k neistote, úniku kapitálu a zníženiu hospodárskej aktivity. Na hospodársky rast má vplyv aj rozvinutá infraštruktúra, vrátane dopravnej, energetickej i telekomunikačnej pre uľahčenie obchodu, zníženie výrobných nákladov a zlepšenie prepojenia v rámci krajiny a tiež so zahraničím. Úlohu pri ekonomickom raste zohráva aj ľudský kapitál, kedy je nevyhnutné investovať do vzdelávania, zdravotnej starostlivosti a odbornej prípravy pre vytvorenie produktívnej pracovnej sily a zvýšenie inovácií a produktivity.

Čo sa týka samotných krokov vlády pre naštartovanie ekonomiky, zavedenie rôznych hospodárskych politík a reforiem bolo zamerané na stimuláciu rastu, prilákanie zahraničných investícií a diverzifikáciu hospodárstva. Ako jedna z najväčších ekonomík v regióne má potenciál stať sa ešte významnejším hráčom nielen v regióne, no taktiež vo svetovom hospodárstve. V sociálnej oblasti sa Keňa stále snaží pracovať na pokroku vo vzdelávacom systéme, zdravotnej starostlivosti a prístupu k základným službám. Napriek

tomu Keňa stále čelí problémom ako sú chudoba, nerovnosť, nezamestnanosť, korupcia, etnické napätie a problémy týkajúce sa správy vecí verejných, čo môže brániť rastu a rozvoju krajiny. Okrem toho úsilie rozvoja Kene ovplyvňujú aj vonkajšie faktory ako celosvetový hospodársky pokles či zmena klímy.

Aktuálnosť tejto témy spočíva najmä v tom, že Keňa je jednou z najväčších ekonomík vo východnej Afrike a zohráva dôležitú úlohu v hospodárskom rozvoji regiónu a prostredníctvom analýzy aktuálnej ekonomickej, politickej a sociálnej situácie je možné lepšie pochopiť problematiku ekonomického rozvoja tejto dôležitej krajiny, najmä v africkom kontexte.

V rámci práce bude cieľom preskúmať súčasný stav hospodárstva a obchodnej politiky Kene a identifikovať kľúčové faktory ovplyvňujúce jej hospodársky rast a rozvoj, no taktiež aj analyzovať komoditnú a teritoriálnu štruktúru jej zahraničného obchodu a obchodné vzťahy s ostatnými krajinami. V práci tiež poskytneme pohľad na zložitú hospodársku a politickú situáciu v Keni a ponúkneme odporúčania na podporu udržateľného rastu a rozvoja krajiny.

1 Súčasný stav riešenia problematiky doma a v zahraničí

1.1 Teórie medzinárodného obchodu

1.1.1 Teória komparatívnych výhod

Autorom teórie komparatívnych výhod je David Ricardo a ten na vysvetlenie svojho konceptu komparatívnych výhod použil ako príklad dve krajiny, Anglicko a Portugalsko, a dva tovary, súkno a víno. Povedzme, že by sa Portugalsko rozhodlo nedovážať tovary zo zahraničia a prostredníctvom väčšej časti svojho kapitálu by ich vyrábalo samo. V tom prípade sa predpokladá, že by vyrobilo týchto tovarov menej a v nižšej kvalite, tak že je oveľa výhodnejšie tieto tovary dovážať. V tomto príklade Ricardo predpokladá, že Anglicko by na výrobu súkna potrebovalo 100 ľudí ročne. Keby chcelo vyrábať víno, potrebovalo by na výrobu prácu až 120 ľudí ročne. Pre porovnanie, Portugalsko by na výrobu súkna potrebovalo 90 ľudí ročne a na výrobu vína 80 ľudí ročne. Z tohto vyplýva, že Portugalsko má absolútnu výhodu vo výrobe oboch tovarov, aj vína aj súkna. No aj napriek tomu sa bude Portugalsko sústrediť len na výrobu vína a súkno bude dovážať z Anglicka, pretože za kapitál vynaložený na výrobu vína dostane z Anglicka väčšie množstvo súkna ako keby časť kapitálu vyčlenila na vlastnú výrobu súkna. Keď sa na to pozrieme z pohľadu pracovných nákladov, tie majú v Portugalsku hodnotu 90% anglických nákladov pri výrobe súkna a skoro 67% pri výrobe vína. Portugalsko má teda v porovnaní s Anglickom nižšie komparatívne náklady na výrobu vína a vyššie na výrobu súkna. Z toho dôvodu má Portugalsko komparatívnu výhodu vo výrobe a vývoze vína. Keď porovnáme náklady na výrobu súkna a vína pri oboch krajinách, nižšie náklady má pri oboch tovaroch Portugalsko, no keď si tieto náklady porovnáme, menší rozdiel v nákladoch je pri výrobe súkna, preto pre Anglicko vyplýva komparatívna výhoda vo výrobe a vývoze súkna. Z takéhoto spôsobu výmeny môžu profitovať obidve strany v rámci svetového obchodu a výrazne prispieva k špecializácii vo výrobe. Na základe tohto príkladu môžeme teóriu komparatívnych výhod vyjadriť tak, že „krajina sa bude špecializovať na výrobu a vývoz tých tovarov, pri výrobe ktorých dosahuje nižšie komparatívne náklady ako partnerská krajina a bude dovážať tie tovary, vo výrobe ktorých majú iné krajiny nižšie komparatívne náklady“.¹

Existuje viacero dohadov o tom, či zásluhy k teórii komparatívnych výhod naozaj patria Davidovi Ricardovi. V súvislosti s touto teóriou sa totiž spomína aj meno Roberta Torrensa, ktorý vo svojej Eseji o zahraničnom obchode s kukuricou v roku 1815 písal

¹ BALÁŽ, P. A KOL.: *Medzinárodné podnikanie*. 2019. s. 27-28

o podobnom nápade, ktorý tiež pripomína koncept komparatívnych výhod.² Napokon sa ale táto teória výraznejšie spája práve s Ricardom, nakoľko bol prvým, ktorý sformuloval kompletnú interpretáciu teórie komparatívnych výhod. Hlavným úmyslom pri formulovaní jeho teórie bolo dokázať, že pri zapojení do medzinárodného obchodu a pri využívaní komparatívnych výhod z výmenného obchodu profitujú obe krajiny. Vníma však aj odlišnosti v domácom a medzinárodnom obchode, kedy podľa vlastných slov „relatívnu hodnotu tovarov v rámci krajiny neovplyvňuje to isté pravidlo, ktoré ovplyvňuje hodnotu tovarov medzi viacerými krajinami“. Túto skutočnosť predpokladá v dôsledku toho, že podľa jeho názoru sa výrobné faktory nepresúvajú medzi krajinami tak, ako tomu je v rámci krajiny. Nepohyblivosť výrobného faktora práca podľa Ricarda pramení z toho, že ľudia nie sú veľmi ochotní sťahovať sa kvôli práci preč z domovskej krajiny. Preto Ricardo využíva dve teórie hodnoty. Domáci obchod je založený na pracovnej teórii hodnoty, kedy hodnota práce je rozhodujúcim faktorom pri určovaní domácej ceny a relatívnej hodnoty tovarov a ovplyvňuje ich teória absolútnych výhod. Pri medzinárodnom obchode využíva teóriu komparatívnych výhod, pretože pri obchodovaní medzi krajinami sú dôležité komparatívne výrobné náklady.³

1.1.2 Heckscher-Ohlinova teória

Zatiaľ čo rozhodujúcim výrobným faktorom pri určovaní komparatívnej výhody krajiny bola z pohľadu Ricarda produktivita práce, základom teórie ekonómov Heckschera a Ohlina sú národné výrobné faktory, teda práca, pôda, kapitál a ich využívanie. Táto teória hovorí o tom, že komparatívna výhoda danej krajiny sa odvíja od jej vybavenosti týmito výrobnými faktormi. Domnieva sa, že krajina by mala vyrábať a vyvážať tie druhy tovarov, na ktorých používa ten výrobný faktor, ktorého má najväčšie množstvo. Vďaka tomu bude mať nižšie náklady na výrobu. Naopak dovážať by mala tie tovary, na ktorých výrobu je potrebné využitie výrobného faktora, ktorého nemá dostatočné množstvo. Podstatnými znakmi tejto teórie sú okrem rôznej vybavenosti výrobnými faktormi aj tým pádom rôzna cena, náročnosť, výrazná obmedzenosť presunu výrobných faktorov medzi jednotlivými krajinami a rôzna náročnosť odvetví na daný výrobný faktor. V minulosti boli

² SURANOVIC, S.: *International Trade: Theory and Policy*. 2010. [cit. 2020-12-21]. Dostupné na internete: <https://saylordotorg.github.io/text_international-trade-theory-and-policy/s05-the-ricardian-theory-of-compar.html>

³ SCHUMACHER, R.: *Free Trade and Absolute and Comparative Advantage*. 2012. s. 25. [cit. 2020-12-20]. Dostupné na internete: <https://books.google.sk/books?hl=sk&lr=&id=U5nPkwSVpZQC&oi=fnd&pg=PA3&dq=comparative+and+absolute+advantage&ots=eTd7ZHlyTd&sig=TNQbHM5FzORakW62RCkji9GRNdM&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false>

dobrymi príkladmi USA a Čína. Spojené štáty americké boli významným vývozcom poľnohospodárskych produktov. Na produkciu poľnohospodárskych výrobkov je najdôležitejším výrobným faktorom pôda, ktorej má USA dostatok. Čína bola zas známa textilným priemyslom, ktorý vyžaduje predovšetkým pracovnú silu, o ktorú nemala núdzu vzhľadom k tomu, že Čína je krajina s vysokým počtom obyvateľstva.⁴

1.1.3 Stolper-Samuelsonova teoréma

Stolper-Samuelsonova teoréma pojednáva o vplyve cien tovarov na ceny výrobných faktorov, ktoré sa využívajú pri výrobe daných tovarov. V prípade, že sa zvýši cena tovaru, ktorý je náročný na kapitál, krajina sa bude pokúšať navýšiť jeho výrobu a tým sa zároveň zníži výroba tovarov náročných na prácu. To spôsobí, že dopyt po kapitále v danej krajine narastie a naopak, dopyt po práci klesne. Ďalším dôsledkom bude to, že krajina bude tým pádom aj vyvážať tovary náročné na kapitál a dovážať tovary náročné na prácu. Je dôležité poznamenať, že tento fakt bude mať odlišný dopad na krajiny bohaté na kapitál a na krajiny bohaté na prácu. Keď je krajina bohatá na kapitál a zvýšia sa ceny tovarov bohatých na kapitál, spôsobí to zlepšenie jej situácie, naopak pre krajinu, ktorá je bohatá na prácu to spôsobí negatívny dôsledok. V konečnom dôsledku táto teoréma vysvetľuje podstatu protekcionizmu v medzinárodnom obchode.⁵

1.1.4 Rybczynského teoréma

Podobne ako Stolper-Samuelsonova teoréma, aj Rybczynského teoréma pôsobí ako rozšírenie Heckscher-Ohlinovej teórie a zaoberá sa cenami výrobných faktorov. Táto teoréma poľského ekonóma sa snaží o prepojenie objemu výrobných faktorov a objemu vyrobených tovarov, no jej súčasťou je aj zmena podmienok. Na základe svojho výskumu Rybczynski potvrdil svoj predpoklad, že ak sa zvýši ponuka jedného z výrobných faktorov, tak pri nezmenenom objeme ponuky druhého výrobného faktora a nezmenených relatívnych cenách oboch produktov nastane zvýšenie produkcie tovaru, na ktorého výrobu sa využíva výrobný faktor, ktorého ponuka sa zvýšila. Z toho vyplýva, že zvýšenie ponuky jedného z výrobných faktorov spôsobí nárast jedného produktu a zároveň pokles druhého produktu, nie k zvýšeniu produkcie oboch tovarov.⁶

1.1.5 Leontiefov paradox

Tento paradox je jednou z viacerých kritík na Heckscher-Ohlinovu teóriu. Podľa Leontiefa, ktorý žil v období rokov 1906 až 1999 v USA, by malo USA vyrábať a vyvážať

⁴ BALÁŽ, P. A KOL.: *Medzinárodné podnikanie*. 2010. s. 30-32

⁵ BALÁŽ, P. A KOL.: *Medzinárodné podnikanie*. 2010. s. 30-32

⁶ LIPKOVÁ, E. A KOL.: *Ekonomické teórie: Medzinárodná ekonómia*. 2010. s. 42-43

tovary, ktorých hlavný výrobný faktor tvorí kapitál a naopak dovážať tovary bohaté na prácu. Touto hypotézou sa zaoberal v jednej zo svojich štúdií. Napokon na základe svojho výskumu zistil, že tovary, ktoré USA dováža sú oveľa náročnejšie na kapitál ako vývozy tejto krajiny. Na základe tohto zistenia sa výsledok Leontiefovej štúdie začal volať Leontiefov paradox. Dodnes sa však nepodarilo s určitosťou tento paradox vysvetliť. Jednou z možností na vysvetlenie je fakt, že okrem toho, že USA je bohaté na výrobný faktor kapitál, pri vývoji nových inovatívnych tovarov, ktoré sú pre krajinu typické, je potrebná aj vysoko kvalifikovaná pracovná sila a menší objem kapitálu na výrobu.⁷

1.2 Faktory vplývajúce na ekonomický rast

Ekonomický rast predstavuje základný pilier pre dosiahnutie ekonomického rozvoja a zameriava sa na vplyv výrobných faktorov, ich kombináciou a analýzou výsledného produktu. Základnou veličinou, prostredníctvom ktorej je možné merať výkonnosť ekonomiky, je hrubý domáci produkt (HDP).⁸ Jeho vývoj sa líši ak ho sledujeme z krátkodobého a z dlhodobého hľadiska. Pri tom krátkodobom ho ovplyvňuje dopyt v podobe konečnej spotreby domácností, výdavkov vlády, zahraničného obchodu či investícií a z dlhodobého hľadiska je ovplyvnený prácou, kapitálom a technologickým pokrokom.⁹

1.2.1 Práca

Jedným z faktorov, ktoré podporujú hospodársky rast krajiny je prístup k vzdelaniu. Vzdelanie podporuje hospodársky rast viacerými spôsobmi. Vzdelávanie poskytuje jednotlivcom vedomosti, zručnosti a schopnosti, ktoré sú nevyhnutné pre produktivitu pracovnej sily a predpokladá sa, že vzdelaná pracovná sila bude s väčšou pravdepodobnosťou inovatívna, efektívna a prispôsobivá, čo povedie k vyššej produktivite a hospodárskemu rastu. Vzdelanosť zvyšuje produktivitu jednotlivcov tým, že zlepšuje ich kognitívne schopnosti, schopnosti riešiť problémy a rozhodovať sa. Táto zvýšená produktivita na úrovni jednotlivcov sa premieta do vyššej celkovej produktivity na národnej úrovni. Okrem toho vzdelávanie podporuje technologický pokrok a to tak, že vytvára kvalifikovanú pracovnú silu schopnú vyvíjať a zavádzať nové technológie. Technologický pokrok je kľúčovou hnacou silou hospodárskeho rastu, pretože vedie k zvýšeniu efektívnosti, novým priemyselným odvetviám a zlepšeniu životnej úrovne.

⁷ BALÁŽ, P. A KOL.: *Medzinárodné podnikanie*. 2010. s. 32-33

⁸ MELIŠEK, F. 2008. Ekonomický rast a štrukturálne zmeny. Bratislava : Sprint dva, 2008. 248 s. ISBN 978-80-969927-7-5

⁹ LÁBAJ, M. 2009. Ekonomický rast a rovnováha. Bratislava : Ekonomická univerzita v Bratislave, 2009. 110 s. ISBN 978-80-225-2849-8

Vzdelávanie tiež podporuje podnikanie a inovácie, pretože podporuje tvorivosť, kritické myslenie a schopnosť riešiť problémy. Podnikatelia zohrávajú dôležitú úlohu v hospodárskom raste tak, že vytvárajú nové podniky, výrobky a služby. Nemenej dôležité je to, že vzdelávanie pomáha jednotlivcom vyhnúť sa chudobe tým, že im poskytuje potrebné vedomosti a zručnosti na zabezpečenie lepších pracovných príležitostí a vyšších príjmov. Čím viac jednotlivcom sa podarí vymaniť sa z chudoby vďaka vzdelaniu, tým sa zníži celková úroveň chudoby v spoločnosti. V neposlednom rade vzdelávanie zohráva dôležitú úlohu aj pri sociálnej stabilite znižovaním nerovností, posilňovaním sociálnej súdržnosti a podporou inkluzívneho rastu. Stabilná spoločnosť je priaznivejšia pre hospodársky rozvoj, pretože priťahuje investície, podporuje podnikanie a zvyšuje celkovú produktivitu.¹⁰

1.2.2 Kapitál

V rámci medzinárodného pohybu kapitálu poznáme portfóliové investície a priame zahraničné investície. Portfóliové investície predstavujú formu nákupu cenných papierov v zahraničí, kedy sa však investor nepodieľa na riadení podniku, jeho cieľom je výlučne získať výnosy z vlastníctva akcií. Pri priamych zahraničných investíciách (PZI) ide o dlhodobý cieľ investora mať pod kontrolou podnik, do ktorého investoval.¹¹

Od konca 20. storočia zaznamenávame výrazný nárast priamych zahraničných investícií, ktoré rastú od začiatku 80. rokov 20. storočia a napomáhajú tak konkurencieschopnosti na svetovom trhu. Jednými z atraktívnych trhov pre alokáciu PZI bývajú najmä rozvojové krajiny vďaka svojej schopnosti ponúkať rôzne „vytvorené“ aktíva. Podľa Medzinárodného menového fondu spomínaný nárast od 80. rokov 20. storočia prekonal mieru svetového obchodu aj výroby. V období rokov 1980 až 1997 sa globálny odlev PZI zvyšoval približne o 13 percent ročne, v porovnaní so 7 percentami v prípade svetového vývozu aj hrubého domáceho produktu. V roku 1998 dosiahol celosvetový prílev PZI približne 430-440 miliárd amerických dolárov, čo znamenalo siedmy rok po sebe nárast prílevu a tretí rok po sebe nárast odlevu. Rozdiel medzi prílevom a odlevom je spôsobený rozdielmi v národných metodikách a pokrytí. Vďaka tomuto nárastu PZI bolo nadnárodným spoločnostiam umožnené výrazne rozšíriť medzinárodnú výrobu, pričom sa odhaduje, že do približne 449 tisíc zahraničných pobočiek na celom svete sa investovalo 3,4 bilióna amerických dolárov tržby týchto

¹⁰Oranga, J., Obuba, E., & Nyakundi, E. (2020). Education as an Instrument of Poverty Eradication in Kenya: Successes and Challenges. *Open Journal of Social Sciences*, 8, s. 410-424 Dostupné na: https://www.scirp.org/pdf/jss_2020092816462018.pdf

¹¹BALÁŽ, P. A KOL.: *Medzinárodné podnikanie*. 2019. s. 144-145

zahraničných pobočiek rástli rýchlejšie ako zahraničný obchod a dosiahli odhadom 9,5 miliardy amerických dolárov. S nárastom tokov PZI došlo k ich rovnomernejšiemu rozdeleniu medzi domovské a hostiteľské krajiny. Podiel rozvojových krajín na celkovom príleve PZI sa zvýšil z 26 percent v roku 1980 na 37 percent v roku 1997 a ich podiel na celkovom odleve sa v tom istom období zvýšil z 3 percent na 14 percent. Hoci priemyselné krajiny zostali hlavným zdrojom PZI, investície pochádzajúce z rozvojových krajín sa od polovice 80. rokov viac ako zdvojnásobili. Priemyselné krajiny však stále priťahovali väčšinu týchto investícií, hoci ich podiel klesá, keďže rozvojové krajiny sa stávajú atraktívnejšími investičnými destináciami. Napriek tomu je medzi rozvojovými krajinami nerovnomerné rozloženie prílevu PZI. Ak sa pozrieme na prílev v roku 1997, ázijské rozvojové krajiny získali 22 percent, latinsko-americké a karibské rozvojové krajiny 14 percent a africké krajiny len jedno percento. Ak sa však vyjadrí ako pomer tvorby hrubého fixného kapitálu, Afrika v roku 1996 získala 7 percent prílevu PZI v porovnaní s 13 percentami v prípade Latinskej Ameriky a Karibiku a 7 percentami v prípade rozvojovej Ázie. Prílev PZI do Afriky má teda na krajiny kontinentu relatívne väčší vplyv, ako by sa mohlo z absolútnych čísel zdať. PZI sa stali kľúčovým zdrojom súkromného externého financovania rozvojových krajín. Ich osobitosť spočíva v tom, že sa zameriavajú na dlhodobé výhliadky na zisk v priamo riadených výrobných činnostiach investorov. Aj napriek tomu, že PZI zahŕňajú predovšetkým investície do výrobných zariadení, ich význam pre rozvojové krajiny presahuje rámec samotnej tvorby kapitálu, keďže uľahčujú cezhraničný prenos výrobných technológií, zručností, inovácií a manažérskych postupov, ako aj prístup k medzinárodným marketingovým sieťam. Tieto aktíva, ktoré spočiatku využívajú podniky v rámci nadnárodných systémov alebo sú s nimi priamo spojené prostredníctvom dohôd, ktoré nie sú kapitálové, môžu byť nakoniec prenesené na domáce podniky a širšie ekonomiky hostiteľskej krajiny, ak je k tomu priaznivé prostredie. Rozsah dodávateľských a distribučných prepojení medzi zahraničnými pobočkami a domácimi firmami spolu so schopnosťami miestnych firiem využiť vedľajšie účinky zahraničnej konkurencie určujú šírenie produktivity a atribútov zvyšujúcich konkurencieschopnosť PZI. Politiky preto zohrávajú kľúčovú úlohu pri prilákaní a udržaní priamych zahraničných investícií a ovplyvňujú rozhodnutia nadnárodných spoločností o umiestnení aktivít v konkrétnych krajinách.¹²

¹²MALLAMPALLY, P. - SAUVANT, K.P. Foreign Direct Investment in Developing Countries. In Finance & Development [online]. 1999. [cit. 2024-03-04]. Dostupné na internete: <<https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/1999/03/mallampa.htm>>.

Vzhľadom na potenciálny vplyv PZI na stimuláciu rastu a hospodárskeho rozvoja sa rozvojové krajiny aktívne usilujú o prilákanie takýchto investícií. Medzi hlavné determinanty patria politický rámec, podnikateľské prostredie a ekonomické faktory hostiteľskej krajiny. Pre prilákanie zahraničných investorov je potrebné v domácom prostredí prispôbiť politický rámec a vytvoriť tak priaznivé regulačné prostredie prostredníctvom liberalizácie domácich politík, čo zahŕňa uvoľnenie obmedzení vstupu na trh a zahraničného vlastníctva, zlepšenie noriem zaobchádzania so zahraničnými firmami a zlepšenie funkčnosti trhu. Investori sa taktiež zameriavajú na súlad medzi základnými politikami v oblasti PZI a obchodnými politikami a taktiež sa čoraz väčší dôraz kladie na rokovania o dvojstranných investičných zmluvách a zmluvách o zamedzení dvojitého zdanenia s cieľom uľahčiť prílev PZI. Okrem toho sa z investičného hľadiska uprednostňujú opatrenia, ktoré uľahčujú obchodné operácie – to zahŕňa podporu investícií, stimuly, postinvestičné služby, zlepšovanie infraštruktúry a iniciatívy na zníženie nákladov na podnikateľskú činnosť. Ekonomické determinanty tiež zohrávajú dôležitú úlohu a zahŕňajú zdroje viazané na lokalitu, veľkosť trhu a výhody výrobných nákladov. Liberalizácia obchodu, technologický pokrok, deregulácia a privatizácia rozšírili prístup firiem na trhy a k zdrojom a zároveň zintenzívnili hospodársku súťaž. V dôsledku toho firmy prijímajú nové stratégie na zvýšenie konkurencieschopnosti, ktoré presahujú tradičné motívy PZI. V súčasnosti integrujú rôzne lokalizačné aktíva, ako sú ľudské zdroje, infraštruktúra a prístup na trh, aby doplnili svoje svilné stránky a zlepšili celkovú konkurencieschopnosť. Nadnárodné korporácie sa snažia o kombináciu znižovania nákladov, rozširovania trhu a vytvorených aktív s cieľom udržať si konkurencieschopnosť. Vytvorené aktíva vrátane infraštruktúry, technológie a inovačnej kapacity sú pre firmy kľúčové, aby sa im darilo v dynamickom prostredí. Rastúci význam takýchto aktív znamená významný posun medzi ekonomickými determinantmi PZI v liberalizovanom a globalizovanom hospodárstve. Výzvou pre rozvojové krajiny spočíva vo vytvorení prispôbenej kombinácie faktorov ovplyvňujúcich umiestnenie PZI a ich zosúladení s podnikovými stratégiami. Politiky zamerané na posilnenie národných inovačných systémov a podporu šírenia technológií majú zásadný význam, pretože podporujú tvorbu aktív, a tým zvyšujú atraktivnosť krajín pre PZI.¹³

¹³MALLAMPALLY, P. - SAUVANT, K.P. Foreign Direct Investment in Developing Countries. In Finance & Development [online]. 1999. [cit. 2024-03-04]. Dostupné na internete: <<https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/1999/03/mallampa.htm>>.

Zo štúdie Svetovej banky týkajúcej sa vzťahu medzi PZI a hospodárskym rastom vyplynulo, že súvislosť medzi PZI a hospodárskym rastom nie je v čase konzistentná. Okrem toho je možné pozorovať, že predtým zistená sprostredkujúca úloha ľudského kapitálu a finančnej hĺbky, ako to bolo vidieť v prvých štúdiách o PZI a raste, už v období po roku 1990 neplatí. Pravdepodobné vysvetlenie spočíva v tom, že príchod lepších komunikačných technológií od 90. rokov uľahčil firmám koordináciu zložitých cezhraničných operácií. Táto revolúcia v globálnom hodnotovom reťazci zásadne zmenila povahu PZI a ich potenciálny vplyv na hospodársky rast. V hre sú napríklad protichodné sily – globálny hodnotový reťazec síce znižuje „schopnosti“, ktoré krajina potrebuje na prilákanie PZI, no zároveň umožňuje nadnárodným korporáciám využívať lacnú pracovnú silu v menej rozvinutých krajinách a zároveň si ponechať komponenty výroby s vysokou pridanou hodnotou v krajinách s vyspelejšími zručnosťami. Krajiny s obmedzeným ľudským kapitálom môžu prilákať zahraničné investície v závislosti od charakteru činností, ktoré sú zdrojom PZI, a od požadovaných zručností. Následne nárast globálneho hodnotového reťazca podporil rast rozvojových ekonomík, a to prostredníctvom priameho zapojenia zahraničných firiem v hostiteľských ekonomikách, ako aj prostredníctvom vedľajších účinkov na domácu ekonomiku. Nedávne štúdie zdôraznili silnú koreláciu medzi činnosťou globálneho hodnotového reťazca a PZI. Z analýzy Svetovej banky vyplýva, že rast aktivity globálneho hodnotového reťazca vo výrobnom sektore a v sektore služieb so „slabými“ absorpčnými kapacitami posilnil vzťah medzi PZI a hospodárskym rastom od 90. rokov 20. storočia. Zistenia z tejto analýzy naznačujú pozitívny vzťah medzi PZI a rastom v krajinách, ktoré zažívajú silný rast aktivity globálneho hodnotového reťazca, najmä v krajinách s počiatočnou nízkou úrovňou ľudského kapitálu alebo finančného rozvoja.¹⁴

Súvislosť medzi zahraničnou pomocou a hospodárskym rastom v rozvojových krajinách sa môže líšiť v závislosti od konkrétneho kontextu a faktorov. V štúdii *Foreign Aid on Economic Growth in Africa: A comparison of Low and Middle-income Countries* korelačná analýza odhalila pozitívnu koreláciu medzi zahraničnou pomocou a hospodárskym rastom v afrických krajinách. Je však potrebné poznamenať, že empirické štúdie na túto tému priniesli zmiešané výsledky, takže je náročné vyvodiť definitívne závery. Niektoré štúdie naznačujú, že zahraničná pomoc môže mať pozitívny vplyv na hospodársky rast tým, že dopĺňa domáce zdroje, zvyšuje investície a podporuje prístup

¹⁴BENETRIX, A. - PALLAN, H. - PANIZZA, U. [online]. 2023. [cit. 2024-03-04]. Dostupné na internete: <<https://blogs.worldbank.org/en/developmenttalk/elusive-link-between-fdi-and-economic-growth>>.

k technológiám a trhom. Na druhej strane existujú názory, že vonkajší kapitál vrátane zahraničnej pomoci môže mať negatívny vplyv na hospodársky rast tým, že narúša rozdelenie príjmov, podporuje neefektívnosť a korupciu.¹⁵

Na základe textu *Is Aid Effective?* z OECD možno konštatovať, že medzi zahraničnou pomocou a hospodárskym rastom v rozvojových krajinách existuje pozitívna súvislosť. Viaceré empirické štúdie naznačujú, že pomoc prispieva k hospodárskemu rastu na obyvateľa, a je všeobecne známe, že rast je prospešný pre znižovanie chudoby. Vplyv pomoci na rast sa však môže líšiť v závislosti od politik prijímajúcich krajín. Zatiaľ čo niektoré štúdie naznačujú, že pomoc funguje lepšie v krajinách s lepšími politickými režimami, iné naznačujú, že pomoc má stále pozitívny vplyv bez ohľadu na kvalitu politiky. Okrem toho účinnosť pomoci môže ovplyvňovať rôzne faktory, ako napríklad kvalita správy vecí verejných, štrukturálna zraniteľnosť, postkonfliktné situácie, obchodné šoky a demokratické riadenie. Hoci existujú dôkazy o klesajúcich výnosoch z pomoci, čo naznačuje, že nadmerná pomoc v pomere k HDP príjemcu môže viesť k negatívnym účinkom na rast, nepopiera to celkový pozitívny vplyv pomoci. Naopak, zdôrazňuje význam zohľadnenia absorpčných kapacít a riešenia prekážok účinnosti pomoci. Celkovo z textu vyplýva, že zahraničná pomoc prispieva k hospodárskemu rastu v rozvojových krajinách, hoci jej účinnosť sa môže líšiť v závislosti od kontextových faktorov a politik príjemcov.¹⁶

1.2.3 Teritoriálna a komoditná štruktúra

Pod pojmom teritoriálna štruktúra zahraničného obchodu rozumieme konkrétne zloženie obchodu krajiny z toho hľadiska, odkiaľ sú tovary a služby do krajiny dovážané a do akých krajín sú tovary a služby z danej krajiny vyvážané. Túto štruktúru ovplyvňujú viaceré aspekty. Jedným z nich sú historické väzby krajiny, čo súvisí so vzťahmi medzi kolonizátormi a kolonizovanými krajinami. Ďalším faktorom je geografická poloha krajiny, nakoľko sa predpokladá, že zahraničný obchod sa uskutočňuje predovšetkým medzi krajinami, ktoré sú si nie príliš geograficky vzdialené, keďže náklady na dopravu výrazne vplývajú na výslednú cenu tovarov a služieb. Nemenej dôležitá je i politická orientácia štátu a jednotlivé vzťahy so zahraničím, keďže tie môžu ovplyvňovať vznik alebo zánik obchodných dohôd, uplatňovanie sankcií a iných obmedzení. Negatívnym

¹⁵ALEMU, Aye Mengistu; LEE, Jin-Sang. Foreign aid on economic growth in Africa: a comparison of low and middle-income countries. *South African Journal of Economic and Management Sciences*, 2015, 18.4: 449-462. Dostupná na: <http://www.scielo.org.za/pdf/sajems/v18n4/01.pdf>

¹⁶MCGILLIVRAY, M. Is aid effective? In OECD [online]. 2004. [cit. 2024-03-04]. Dostupné na internete: <<https://www.oecd.org/dev/34353462.pdf>>.

vplyvom je aj politická nepredvídateľnosť, ktorá pri obchodných partneroch môže vyvolávať neistotu a ovplyvňovať rozhodovací proces o možných obchodných väzbách. V neposlednom rade teritoriálnu štruktúru ovplyvňuje aj komoditná štruktúra.¹⁷

Komoditná štruktúra zahraničného obchodu vyjadruje z akých skupín tovarov a služieb sa skladá obchod daného štátu a odráža hospodársku štruktúru krajiny. Pri exporte dominujú tovary vyrábané v domácom prostredí, zatiaľ čo pri importe prevládajú tovary, ktorých má krajina nedostatok.¹⁸

1.3 Politický vývoj a súčasnosť

Keňa je krajina ležiaca vo východnej časti Afriky, ktorá bola viac ako 150 rokov britskou kolóniou. Ide o krajinu s viac ako 45 rôznymi etnickými skupinami, ktoré sa odlišujú veľkosťou, pôvodom, históriou, rasou, kmeňom a náboženstvom. Keňa získala nezávislosť v roku 1963, no vzhľadom k vtedajšej podobe Kenskej ústavy, ktorá sa riadila westminsterským modelom, bola hlavou štátu naďalej kráľovná Alžbeta II., zatiaľ čo premiérom bol na základe prvých autonómnych parlamentných volieb z 1963 Jomo Kenyatta. O rok neskôr jeho vláda upravila ústavu z westminsterského modelu na prezidentský systém.¹⁹

Vzhľadom na politickú nestabilitu spojenectiev vytvorených pred získaním nezávislosti sa po nej sa inauguračná vláda zdráhala dodržiavať Majimbovu ústavu, ktorá zdôrazňovala predovšetkým regionálnu autonómiu. Namiesto toho sa krajina vydala smerom k vytvoreniu silnej centrálnej moci, ktorá vyvrcholila prijatím unitárnej ústavy v roku 1964.

Prístup Kenyattovho režimu k plánovaniu rozvoja vykazoval dva kľúčové aspekty. Prvým bolo to, že podporoval zásady afrického socializmu a druhým to, že uskutočňoval vysoko centralizované plánovanie rozvoja, pričom prijal stratégiu zhora nadol, ktorá pripomína štátny kapitalizmus, čiže v podstate formu socializmu s kapitalistickým podtónom. V roku 1965 Tom Mboya predložil v parlamente dokument, v ktorom načrtol plán rozvoja riadiaci sa africkými socialistickými ideálmi a túto víziu doplnil duch *harambee* – motto zamerané na podporu participatívneho rozvoja. Napriek tomu, že tieto

¹⁷KOTTULOVÁ, J. - PAŠKRTOVÁ, L. - STACHOVÁ, P. Medzinárodné ekonomické vzťahy v 21. storočí. . Bratislava, Slovensko: Wolters Kluwer, 2019. .

¹⁸KOTTULOVÁ, J. - PAŠKRTOVÁ, L. - STACHOVÁ, P. Medzinárodné ekonomické vzťahy v 21. storočí. . Bratislava, Slovensko: Wolters Kluwer, 2019. .

¹⁹NYADERA, I.N. - AGWANDA, B. - MAULANI, N. Evolution of Kenya's political system and challenges to democracy. In Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance . 2020. s. 1–14. .

iniciatívy pochádzali od ústrednej vlády, zrealizovaná podoba bola v tom čase veľmi vzdialená od socializmu. Súčasne sa objavila paralelná stratégia plánovania rozvoja ovplyvnená západným kapitalistickým modelom. Tento prístup uplatňovalo najmä ministerstvo plánovania a národného rozvoja v spolupráci s ďalšími ministerstvami, primárne s ministerstvom pre rozvoj vidieka a úradom prezidenta. Kľúčovým prvkom plánovania bolo vykonávanie päťročných rozvojových plánov, ktoré od získania nezávislosti slúžili ako komplexné usmernenie pre národný rozvoj na všetkých úrovniach. Provinčná správa bola predpokladaná ako ústredný nástroj pri plánovaní a realizácii týchto politík.

Obdobie po získaní nezávislosti v Keni výrazne ovplyvnila politika Studenej vojny. Napriek tomu, že Kenyattova vláda bola v zásade členom Hnutia nezúčastnených krajín, výrazne inklinovala k posilňovaniu vzťahov s krajinami západného bloku, najmä s Veľkou Britániou, Spojenými štátmi a Západným Nemeckom. Cieľom tohto strategického zosúladenia bolo zabezpečiť si hospodársku a vojenskú pomoc proti vnímaným „nepriateľským susedom“. Zaujímavé je, že zatiaľ čo Tanzánia prijala socializmus, Uganda pod vládou Idiho Amina vykazovala správanie považované za nepriateľské a v polovici roku 1975 vyhlásili značnú časť západného regiónu Kene za súčasť územia Ugandy. Súčasne došlo k zmenám vo vedení Etiópie, kde v roku 1974 prevzala moc marxistická vojenská junta. V Somálsku sa Siad Barre dostal k moci vojenským prevratom v roku 1969 a okamžite vyhlásil vedecký socializmus a somálsky iredentizmus²⁰. Napriek týmto geopolitickým zmenám si Kenyattova vláda udržiavala úzke vzťahy so Západom. Obvinenia z politiky appeasementu²¹ voči Veľkej Británii sa objavili počas jednostranného vyhlásenia nezávislosti v Južnej Rodézii (dnes Zimbabwe), čo menšinové biele osadnícke obyvateľstvo pod vedením Iana Smitha považovalo za nepopulárny krok. Keňa tiež čelila odsúdeniu za udržiavanie kontaktov s Juhoafrickou republikou, ktorá bola celosvetovo vylúčená takými subjektmi, ako je Organizácia Spojených národov, Organizácia africkej jednoty a Spoločenstvo národov, kvôli jej rasistickej a separatistickej vláde.

Vnútropolitická dynamika bola neoddeliteľnou súčasťou politického prostredia Studenej vojny. Od roku 1965 sa vládnuca strana, Kenská africká národná únia (KANU), potýkala s vnútorným nesúhlasom. Do roku 1966 významné osobnosti ako Jaramogi

²⁰Iredentizmus – politické hnutie alebo stanovisko požadujúce oddelenie územia od jedného štátu a pripojenie k druhému, zdôvodnením býva etnická príslušnosť obyvateľov daného územia alebo niekdajšie historické spojenie

²¹Appeasement – označenie pre politicko-vojenskú stratégiu ústupkov, zmieriňovania a tolerance aj za cenu nevýhodnej alebo poníženej situácie, s cieľom nevyprovokovať vojenský alebo politický konflikt

Oginga Odinga, Bildad Kaggia, Pio Gama Pinto a Achieng Oneko prerušili kontakty s najvyšším vedením KANU, ktoré tvorili osoby ako Kenyatta, Tom Mboya a Daniel Moi. V reakcii na to Odinga založil nový politický subjekt, Kenya Peoples Union (KPU), ktorý v roku 1969 čelil zákazu. Odporcov vládnucej strany vláda bežne označovala za „socialistické živly“ a vykresľovala ich ako hrozbu destabilizácie štátu. V nadväznosti na tradíciu starších Kenyatta stelesňoval patriarchálny štýl vedenia. Hoci jeho štátna autorita bola zväčša neintervenčná a napriek pokročilému veku vyžarovala auru solídnosti a stability, občas prechovával hlbokú nedôveru k disentu a prejavoval nepriateľstvo voči intelektuálnej politickej kritike. Jednotlivci, ktorí sa postavili proti jeho vláde, často čelili domácemu väzneniu alebo väzbe bez súdneho procesu a viacerí sa rozhodli pre exil. Počas Kenyattovej vlády sa udiali tiež viaceré politické vraždy, ako napríklad Pio Gama Pinto v 1965 alebo Tom Mboya v 1969. Výkonná moc často zasahovala do priebehu a výsledkov všeobecných volieb dosadením na pozície vodcov, ktorí neboli zvolení a tieto autokratické tendencie výrazne zužovali politický priestor a občianske slobody. Zároveň to zjednodušovalo nezákonné hromadenie majetku, najmä prostredníctvom sprenevery verejných zdrojov úradníkmi. Aj napriek tomu sa počas Kenyattovej vlády hospodárske ukazovatele Kene zdanlivo zlepšili, no prehľbili sa rozdiely v bohatstve medzi bohatými a chudobnými, čím si krajina vyslúžila prezývku „krajina desiatich miliónárov a desiatich miliónov žobrákov“.

Po odchode prezidenta Kenyattu pokračovala Moiova vláda v Nyayovej filozofii „mieru, lásky a jednoty“. Súčasne verejná služba pod vedením prezidenta Moia zaviedla inovatívne koncepcie, ako napríklad okresné zameranie na rozvoj vidieka (District Focus for Rural Development – DFRD). Cieľom tejto iniciatívy vlády bolo priblížiť rozvoj obyvateľom a spravovaním bola poverená provinčná správa prostredníctvom okresných rozvojových výborov a divízných rozvojových výborov, ktoré sa zodpovedali provinčnému komisárovi, a ten sa zodpovedal priamo vedúcemu verejnej služby, prípadne prezidentovi. Ďalším kľúčovým nástrojom pre rozvoj v Keni bol parastátny sektor. Ide o inštitúcie, ktoré boli zriadené parlamentom v prvých desaťročiach nezávislosti a slúžili na výrobu a distribúciu verejných tovarov a služieb. Ich fungovanie bolo však poznačené rodinkárstvom a korupciou, najmä v kritických odvetviach ako poľnohospodárstvo, doprava a komunikácie, obchod a priemysel a preto nevykazovali potrebnú výkonnosť. Moioho vláda bola podobná tej Kenyattovej, no Moi prejavil tendenciu upevňovať svoju moc, predovšetkým po neúspešnom pokuse o prevrat v auguste 1982. K formalizácii Kene ako systému jednej strany de iure došlo zmenami a doplneniami oddielu 2(A) Kenskej

ústavy v 1983 a následné úpravy oddielu 111 Ústavy udelili prezidentovi absolútnu moc nad všetkými štátnymi zamestnancami, vrátane držiteľov ústavných funkcií, a tak sa fakticky dostal nad zákon. Tento vývoj posilnil úlohu štátnej služby – provinčnej správy a iných donucovacích štátnych aparátov, ako nástrojov kontroly režimu, a nie ako prispievateľov k národnému rozvoju. Moiiov prístup a spôsob vládnutia naštrbil vzťahy so západnými mocnosťami, ktoré Keňa počas Studenej vojny podporovala. Hospodárska pomoc od krajín ako Spojené štáty, Veľká Británia, Nemecko, Austrália, Holandsko, Dánsko, Nórsko, Kanada a Francúzsko sa výrazne znížila, najmä v neskorších rokoch Moiho vlády, hoci diplomatické vzťahy neboli úplne prerušené. Výnimkou bolo Nórsko, ktoré Keňa koncom 80. rokov obvinila z ukrývania vlastizradcov. V dôsledku toho došlo v 90. rokoch k výraznému poklesu hospodárskej výkonnosti Kene.

Vzhľadom k požiadavke politiky viacerých strán sa v roku 1991 zrušil článok 2(A) Kenskej ústavy, a tak bola prijatá politika viacerých strán. V prezidentských voľbách v rokoch 1992 a 1997 vyhral opäť Moi. Všeobecné voľby v roku 2002 však znamenali pre krajinu a jej vzťahy s kľúčovými spojencami na globálnej aj regionálnej úrovni zlom. Vláda Národnej aliancie Dúhová koalícia (NARC) signalizovala novú éru charakterizovanú zmenami, transparentnosťou, zodpovednosťou a právnym štátom. Táto vláda pod vedením prezidenta Mwai Kibakiho prejavila určitý stupeň hospodárskeho nacionalizmu tak, že diverzifikovala obchodné partnerstvá a partnerstvá v oblasti hospodárskej pomoci nad rámec tradičných partnerstiev s Veľkou Britániou a Spojenými štátmi, keďže nadviazala užšie vzťahy s Čínou a Japonskom. Tento posun vyvolal obavy tradičných spojencov, predovšetkým Veľkej Británie, pokiaľ ide o správanie Kene v oblasti medzinárodného obchodu a hospodárskych záležitostí.

Počas vlády NARC sa zdalo, že Keňa sa vydala demokratickou cestou. Ročná miera hospodárskeho rastu smerovala k 6% a výber domácich príjmov sa zdal byť dostatočný na pokrytie fiškálneho rozpočtu. V priebehu jedného až dvoch rokov sa však objavili politické nezhody a obvinenia z korupcie, čo viedlo k tomu, že po voľbách v roku 2007 so spornými výsledkami nastalo elitou riadené etnické násilie, čo malo za následok masové úmrtia, nenávisť a deštrukciu medzi chudobným vidieckym a mestským obyvateľstvom. Regionálny a medzinárodný obraz Kene tak utrpel značné škody, a tak bol ďalej oslabený jej rozvojový potenciál.²² Po týchto voľbách sa objavili oprávnené obavy,

²²Nzau, Mumo (2010). On Political Leadership and Development in Africa: A Case Study of

že krajina upadne do rozsiahlej občianskej vojny, no to sa nestalo. Paradoxne, hoci povolebné násilie je považované za jedno z najnásilnejších období v Keni po získaní nezávislosti, pripisuje sa mu zásluha na vytvorení základov pre kľúčovú udalosť v histórii krajiny – diskusiu, vypracovanie a prijatie novej ústavy v roku 2010.²³

V mesiacoch, ktoré predchádzali voľbám v marci 2013, sa objavovali na domácej aj medzinárodnej úrovni všeobecné obavy, že politický súboj môže vyvolať novú vlnu etnického násilia, tak ako to bolo aj pri predošlých voľbách. Sporné voľby v období 2007-2008 vyústili do občianskych nepokojov, ktorým venoval pozornosť celý svet. Takéto nepokoje panovali takmer pri každých voľbách od roku 1992, s výnimkou volieb v roku 2002. Voľby v roku 2013 boli mimoriadne dôležité, nakoľko išlo o prvé voľby podľa novej ústavy, ktorej cieľom bolo presunúť moc od prezidenta, čo mohlo viesť buď k ďalším občianskym nepokojom alebo k potvrdeniu úspešnej inštitucionálnej transformácie. Nové nastavenie politického procesu podľa novej ústavy bolo zložitejšie, nakoľko sa konalo šesť súbežných volieb na rôznych úrovniach, no hlasovanie sa uskutočnilo načas. Výsledkom bolo, že Aliancia Jubilee zvíťazila v prezidentskom súboji a zabezpečila si parlamentnú väčšinu, no voľby do nových decentralizovaných vládnych štruktúr viedli k tomu, že mnohé okresné vlády ovládli iné strany. Po výsledkoch nasledovali právne odvolania, ale rozhodnutia súdov boli vo všeobecnosti včasné a porazení ich akceptovali. Za relatívny úspech priebehu volieb vzhľadom k minulým občianskym nepokojom môžu viaceré faktory ako napríklad nová ústava so 47 okresnými vládami, čím bolo umožnené získať miestne kreslá aj pre stúpencov nevíťaznej strany, taktiež monitorovacie mechanizmy a intenzívne nasadenie bezpečnostných síl v potenciálnych konfliktných zónach.²⁴

Ďalšie voľby sa uskutočnili v auguste roku 2017, kedy si Keňania volili nového prezidenta, guvernérov, členov krajských zhromaždení a členov parlamentu. Po vyhlásení Kenyattovho víťazstva zo strany IEBC sa to nezaobišlo bez protestov a následných obetí v baštách strany NASA. Podobne ako pri voľbách z roku 2013, aj pri tých v 2017 bolo v týchto baštách zaznamenané výrazné nasadenie policajných zložiek s podporou monitorovacích vrtuľníkov. Táto silná policajná prítomnosť, ktorej cieľom bolo zabrániť

Kenya. Kenya Studies Review: 3, 3, 85-110. Dostupné na: <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=9c357ac50350e2a825c185138d503822d1853614>

²³NYADERA, I.N. - AGWANDA, B. - MAULANI, N. Evolution of Kenya's political system and challenges to democracy. In Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance . 2020. s. 1–14. .

²⁴CHEESEMAN, N. - LYNCH, G. - WILLIS, J. Democracy and its discontents: Understanding Kenya's 2013 elections. In Journal of Eastern African Studies . 2014. Vol. 8, no. 1, s. 2–24. .

násiliu, však mohla prispieť k niektorým násilným stretom medzi políciou a demonštrantami. Napätie bolo dočasne zmiernené vďaka rozhodnutiu NASA a Odingu napadnúť výsledky volieb na najvyššom súde a následné anulovanie volieb súdom viedlo skôr k oslavným než konfrontačným reakciám zo strany stúpencov opozície, pričom neboli hlásené žiadne násilnosti. Trvanie NASA na volebných reformách pred účasťou na opakovaných voľbách, proti ktorému sa postavila Jubilee, však nakoniec viedlo k Odingovej výzve na bojkot a vyhlásenie „neuskutočnenia sa volieb“. Hoci opakované voľby konajúce sa v októbri toho istého roka prebiehali prevažne pokojne, v opozičných baštách stúpenci opozície zabarikádovali cesty a volebné centrá, aby zabránili volebnému procesu, a v niektorých prípadoch zaútočili na volebný personál a tiež došlo k mnohým zraneniam, vrátane 35 úmrtí, o ktorých informovala Keská národná komisia pre ľudské práva. Samotné voľby v roku 2017 sa konali v období prebiehajúcich reforiem bezpečnostných orgánov krajiny. V porovnaní s voľbami z roku 2013 boli v 2017 už vyriešené byrokratické problémy s vedením policajného zboru, čím bola zabezpečená stabilita a polícia uplatňovala aktívnejšiu komunikačnú stratégiu, pričom v častých tlačových správach informovala verejnosť o bezpečnostných opatreniach. Napriek týmto opatreniam však reakcia polície na povolebné protesty priaznivcov NASA poukazuje na širší problém v jej historickom prístupe k riadeniu verejného poriadku, keď často siahla po neprimeranej sile. Tento model reakcie, charakterizovaný brutalitou, sa prejavil nielen počas volieb, ale aj v nasledujúcich rokoch, napríklad pri násilnom potlačení opozičných protestov v polovici roka 2016. Verejné zhromaždenia a protesty polícia často vníma ako hrozby, ktoré treba násilne zvládnuť a potlačiť. Je dôležité poznamenať, že napriek prijatiu ústavy z roku 2010 a zriadeniu nových inštitúcií sa zakorenená kultúra tvrdej policajnej ruky zameranej na ochranu súčasnej vlády zmenila len minimálne. Tempo policajných reforiem bolo pomalé, charakterizované čiastkovým prístupom, v rámci ktorého si vláda vyberá, ktorým reformám dá prednosť a ktoré zanedbá. V diskusiách výkonnej moci o policajných reformách sa veľká časť pozornosti sústreďuje na zvyšovanie počtu policajtov, platov a zlepšovanie infraštruktúry, zároveň sa len malá pozornosť venuje riešeniu problémov súvisiacich s neprofesionálnym správaním, nedostatočnou zodpovednosťou a používaním neprimeranej sily. Dôležité je však uznať, že sa uskutočnili niektoré iniciatívy na posilnenie zodpovednosti polície, ako napríklad zriadenie nezávislého orgánu pre dohľad nad policajnou činnosťou (IPOA) a útvaru pre vnútorné záležitosti (IAU) v rámci policajnej služby. IPOA aktívne pokračoval vo vyšetrovaní prípadov porušenia predpisov a snažil sa hnať páchateľov k zodpovednosti. Napriek tomu

sa IPOA stretol s prekážkami vrátane údajného nedostatku spolupráce zo strany polície, pokusov o marenie vyšetrovania a zasahovania do dôkazov. Podobne aj IAU, poverený vybavovaním sťažností verejnosti, bol slávnostne otvorený v novembri 2018, ale pre verejnosť zostáva pomerne neznámy, pričom existuje len málo dôkazov o skutočnom odhodlaní vedenia polície posilniť jeho postavenie ako nezávislého a účinného subjektu. Okrem toho bola obmedzená politická podpora a vedenie pri transformácii polície na službu nezávislú od vplyvu vyšších úradníkov. Vláda sa zameriava na posilnenie policajnej práce predovšetkým na posilnenie kapacít na boj proti trestnej činnosti, pričom zodpovednosť sa často považuje za zaťažujúcu. V dôsledku toho sa prejavuje neochota posilňovať inštitúcie, ako sú IPOA a iné, čím sa udržiava kruh beztrestnosti.²⁵

Doposiaľ posledné voľby sa uskutočnili v roku 2022 a boli pozorne sledované na domácej aj medzinárodnej scéne. Volebné obdobie bolo poznačené značnou hospodárskou nespokojnosťou, obavami o integritu volieb a zmenou politickej situácie. Vo voľbách boli dvomi hlavnými súpermi viceprezident William Ruto a dlhoročný líder opozície Raila Odinga, ktorí sa snažili byť nástupcami po prezidentovi Uhuru Kenyattovi,, ktorý ukončil svoje druhé a zároveň posledné funkčné obdobie.²⁶

Voľby vyhral prvý menovaný a napriek tomu, že opozičný líder Rail Odinga podal petíciu na Najvyšší súd, čím sa snažil zvrátiť výsledky volieb, ten mu nevyhovel a tak bol za prezidenta oficiálne vyhlásený víťaz volieb William Ruto. Podľa neziskovej organizácie Freedom House, ktorá každoročne vydáva report o situácii týkajúcej sa slobody v krajinách, išlo o najtransparentnejšie a najviac technologicky pokročilé voľby v histórii Kene. Nezávislá volebná komisia (IEBC) použila biometrické identifikačné sady voličov a zverejnila výsledkové formuláre na verejne dostupnej online platforme, pričom viac ako 90 percent formulárov bolo nahratých do jedného dňa od uskutočnenia volieb. Obaja kandidáti vyzývali svojich priaznivcov, aby zachovali mier a rešpektovali výsledok právnej výzvy. Napriek tomu však existovali správy o nepravidelnostiach a prípadoch zastrašovania a násilia, vrátane únosu a vraždy úradníka. Niektorí mladí ľudia v niektorých oblastiach tvrdili, že boli najatí na narušenie súperiacich kampaní. Registrovanie mladých voličov zaostávalo za predchádzajúcimi rokmi a niektoré volebné miestnosti sa stretli

²⁵MUTAHI, P. - RUTEERE, M. Violence, security and the policing of Kenya's 2017 elections. In *Journal of Eastern African Studies*. 2019. Vol. 13, no. 2, s. 253–271. .

²⁶BRECHENMACHER, Saskia; SAMBULI, Nanjira. *The Specter of Politics as Usual in Kenya's 2022 Election*. Carnegie Endowment for International Peace, 2022.

s problémami s biometrickými identifikačnými sadami voličov a nesprávnym použitím záložného manuálneho registra.²⁷

Napriek sľubom Williama Ruta o dodržiavaní ľudských práv sa podľa správy Human Rights Watch situácia v oblasti ľudských práv v Keni zhoršila, pričom sa objavili správy o zneužívaní zo strany polície a nedostatočnej zodpovednosti. Polícia reagovala na opozičné protesty nadmernou silou, čo viedlo k úmrtiam a zraneniam. Vyskytli sa obavy z beztretnosti za policajnú brutalitu, pričom zodpovednosť za zneužívanie v minulosti bola malá. Okrem toho boli v Malindi objavené tajné masové hroby „hladujúcej sekty“, čo vyvolalo otázky týkajúce sa porušovania ľudských práv a zaobchádzania s podozrivými. Pretrvávali výzvy na vyvodenie zodpovednosti, pričom boli zastavené prípady korupcie a porušovania ľudských práv proti Rutovým spojencom. Objavili sa aj obavy z obmedzenia práv v oblasti sexuálnej orientácie a rodovej identity, ako aj pretrvávajúce problémy s právami žien a dievčat vrátane násillia a nedostatočného prístupu k zdravotnej starostlivosti pre matky. Úsilie o riešenie práv utečencov zaznamenalo pozitívny posun v politike smerom k sociálno-ekonomickému začleneniu. Na medzinárodnej úrovni zostala Keňa napriek vnútornému politickému napätiu kľúčovým hráčom v regionálnom mierovom úsilí. Celkovo Keňa čelila mnohým problémom v oblasti ľudských práv vrátane policajnej brutality, nedostatočnej zodpovednosti, obmedzovania práv a pretrvávajúcich problémov s právami žien a dievčat. Napriek určitému pozitívnemu vývoju pretrvávali značné obavy týkajúce sa situácie v oblasti ľudských práv v krajine.²⁸

1.4 Obchodná politika Kene

Od roku 1963, kedy Keňa nadobudla nezávislosť, prešla piatimi významnými obchodnými režimami. Prvým bola stratégia substitúcie dovozu, ktorej cieľom bolo obmedziť dovoz, najmä vo výrobnom sektore, prostredníctvom colnej politiky. Substitúcia dovozu bola protekcionisticky orientovaná a sústredila sa najmä na podporu začínajúcich priemyselných odvetví s cieľom dosiahnuť globálnu konkurencieschopnosť. Dá sa predpokladať, že táto stratégia mohla byť motivovaná presvedčením, že vykonávanie kontroly nad hospodárskymi silami posilní novozískanú politickú nezávislosť od britskej koloniálnej nadvlády. V tom čase Keňa uprednostňovala dosiahnutie pozitívnej platobnej bilancie, podporu nacionalizmu, prísnu reguláciu dovozu a centralizáciu hospodárskych príležitostí pod štátnou kontrolou. Tento obchodný režim krajina využívala v období rokov

²⁷Kenya: Freedom in the World 2023 Country Report. In Freedom House [online]. [cit. 2024-03-05]. Dostupné na internete: <<https://freedomhouse.org/country/kenya/freedom-world/2023>>.

²⁸World Report 2024: Rights trends in Kenya. In Human Rights Watch [online]. 2024. [cit. 2024-04-17]. Dostupné na internete: <<https://www.hrw.org/world-report/2024/country-chapters/kenya>>.

1963 až 1979. Zároveň v tomto období Keňa uzavrela viaceré obchodné dohody, vrátane Všeobecnej dohody o clách a obchode (GATT) v 1964 a Východoafrického spoločenstva (EAC) v 1967, i keď druhé spomínané sa v roku 1977 rozpadlo.

Druhý režim, ktorý trval od 1980 do 1992, bol formovaný politikou štrukturálnych úprav (*Structural Adjustment Policies – SAPs*) a podporoval vývoz. SAP boli zavedené ako reakcia na pretrvávajúcu hospodársku nestabilitu vyvolanú rôznymi šokmi, vrátane nárastu cien ropy, poklesom cien komodít a rozpadom Východoafrického spoločenstva. Hlavnými zástancami SAP boli brettonwoodske inštitúcie, najmä Svetová banka a Medzinárodný menový fond. Hlavnou myšlienkou tohto režimu bolo presadzovanie minimálnych zásahov štátu, čo viedlo k liberalizácii obchodu, a to znamenalo znižovanie a odstraňovanie tarifných a netarifných prekážok v medzinárodnom obchode. Prostredníctvom SAP boli vytvorené opatrenia na liberalizáciu obchodu preferujúce systémy založené na kvótach. Zaviedli sa tiež stratégie na podporu vývozu, vrátane zníženia ciel na konečný tovar a priemyselné vstupy, zavedenia výroby na základe dlhopisov v 1988, zriadenia zón na spracovanie vývozu v 1990 a vytvorenia Rady na podporu vývozu v 1992. Okrem toho boli tiež zavedené iniciatívy ako napríklad systém vývozných záruk a úverov a oslobodenie vývozcov od dane z pridanej hodnoty. Obchodné záväzky Kene boli rozšírené taktiež prístupom k Preferenčnej obchodnej zóne (PTA) v roku 1981 a k Medzivládnej úrade pre sucho a rozvoj (IGADD) v roku 1986. V rámci tohto režimu vznikla Nová nová teória obchodu (*The New New Trade Theory – NNTT*), ktorá sa zameriavala na obchodné firmy pomocou stimulov, ako sú daňové úľavy a výnimky z určitých predpisov. Úrad pre programy podpory vývozu (EPPO), založený v roku 1993, poskytoval daňovú refundáciu za dovoz použitý vo výrobe plne aj čiastočne vyvážajúcim firmám, čím podporoval priaznivé prostredie na rozšírenie obchodu.

Tretia stratégia sa vyznačovala obdobím zvýšenej otvorenosti, ktorá trvala od roku 1993 do roku 2002 a riadila sa šiestym rozvojovým plánom (1989-1993). V roku 1993 Keňa začala liberalizáciu a počas tohto obdobia sa obchod aktívne podporoval prostredníctvom rôznych opatrení, vrátane zriadenia Národnej spoločnosti pre garanciu vývozných úverov, odstránenia vývozných ciel, zavedenia systémov zachovania vývozu, reštrukturalizácie a zníženia ciel a úplného ponechania devízových príjmov vývozcom v roku 1993. V tomto období tiež pokračovalo rozširovanie regionálnych a medzinárodných záväzkov Kene. V roku 1999 sa obnovilo Východoafrické spoločenstvo a Preferenčnú obchodnú zónu (PTA) vystriedalo v roku 1994 vytvorenie Spoločného trhu pre Východnú a Južnú Afriku (COMESA). V roku 1995 Keňa pristúpila k Svetovej

obchodnej organizácii (WTO), v roku 1997 sa stala členom Združenia krajín Indického oceánu (IORA) a v roku 2001 členom African Growth and Opportunity Act (AGOA).

Štvrtá stratégia bola spojená s realizáciou Stratégie hospodárskej obnovy pre tvorbu bohatstva a zamestnanosti (ERS), ktorá trvala v období rokov 2003 až 2007. V rámci tohto režimu Keňa v 2004 iniciovala Národnú stratégiu vývozu a v roku 2005 sa podieľala na podpise Dohody o colnej únii Východoafrického spoločenstva. Keňa následne získala výhody z prijatia spoločného vonkajšieho colného sadzobníka, ktorý zaviedli členské štáty EAC.

Obchodný režim trvajúci až doteraz sa riadi dvoma kľúčovými rámcami – Vision 2030 a Národná obchodná politika z roku 2017. Vision 2030 načrtáva rozvojové ambície Kene, ktorých cieľom je pozdvihnúť krajinu do roku 2030 na úroveň krajiny so stredným príjmom. Národná obchodná politika poskytuje strategické usmernenia pre obchodné úsilie Kene na domácej i medzinárodnej úrovni. Počas tohto obdobia krajina aktívne podporuje medzinárodný obchod rôznymi prostriedkami. Zapojila sa do regionálnych obchodných dohôd, vrátane Dohôd o hospodárskom partnerstve (EPA) v roku 2016, zóny voľného obchodu medzi COMESA-EAC-SADC (TFTA) v roku 2015 a africkej kontinentálnej zóny voľného obchodu (AfCFTA) v roku 2018. Keňa sa taktiež v roku 2010 stala signatárom Protokolu o spoločnom trhu Východoafrického spoločenstva.²⁹

V poslednom období došlo k výraznému nárastu vytvárania regionálnych obchodných dohôd (RTA), najmä vzhľadom k nedostatkom spozorovaných v rámci Svetovej obchodnej organizácie, ako je napríklad nediskriminačný princíp najvyšších výhod. Regionálne obchodné dohody sa sústreďujú skôr na obchod v rámci špecifických regiónov ako na celosvetový obchod, hoci príležitostne môžu zahŕňať krajiny z rôznych kontinentov. Zatiaľ čo diskusie o RTA sa tradične zameriavali na vytváranie a odklonenie obchodu, diskusia sa teraz posunula k obavám týkajúcich sa ich potenciálneho vplyvu na multilaterálny systém a udržateľnosť takýchto dohôd. Dosiahnutie ekonomickej integrácie v Afrike podobnej formovaniu Európskej únie sa ukázalo ako náročné. Prekážky integrácie sú rôzne, vrátane obmedzenej domácej podpory, minimálnej ekonomickej komplementarity medzi africkými krajinami, nedostatočného tlaku zo strany obchodných záujmov a spoločnosti, ako aj všeobecnej neochoty presadzovať myšlienku zdieľania suverenity. Napriek týmto výzvam je šírenie RTA v Afrike evidentné, pričom existuje približne 30 FTA, z ktorých mnohé sú súčasťou hlbšieho úsilia o regionálnu integráciu.

²⁹MAJUNE, S.K. - MWANIA, D.K. On the economic thought of trade practices and policies in Kenya. In *Estudios Económicos*. 2021. Vol. 38, no. 77, s. 187–205. .

Údaje WTO však naznačujú jasný stúpajúci trend v počte celosvetovo platných FTA po roku 2005. Okrem toho sa odhaduje, že v priemere každá africká krajina patrí do približne štyroch RTA, čo poukazuje na ekonomickú a politickú roztrieštenosť krajín afrického kontinentu, ktorá je náchylná na hegemonický vplyv a nestále výkyvy kľúčových komodít. Vo všeobecnosti sa z globálneho hľadiska multilaterálny systém stelesnený organizáciami, ako je WTO, považuje za nadradený FTA, keďže tie, ktoré sú vo svojej podstate diskriminačné, môžu viesť k vytváraniu obchodu aj k odklonu, čo môže viesť k zníženiu celkového blahobytu, ak presmerovanie obchodu preváži vytváranie obchodu. Pre rozvojové ekonomiky východnej Afriky, ktorej súčasťou je aj Keňa, ponúkajú FTA určité výhody. Vývozcovia využívajúci preferenčný prístup na regionálny trh sa môžu snažiť zachovať svoje medzery na trhu, zatiaľ čo miestni výrobcovia využívajúci pravidlá pôvodu budú odolávať znižovaniu vonkajších obchodných prekážok a obhajovať zvýšenú transparentnosť a zníženú reštriktívnosť existujúcich pravidiel.³⁰

Ku kontinentálnej integrácii došlo 21. marca 2018, kedy bola podpísaná Dohoda o africkej kontinentálnej zóne voľného obchodu. Táto dohoda, ktorá zahŕňa 55 krajín a má 1,2 miliardy obyvateľov, vytvára pôdu pre najrozsiahlejšiu globálnu liberalizáciu obchodu s tovarom a službami. Základom AfCFTA je vytvorenie jednotného trhu pre africký tovar, ktorého cieľom je zvýšiť produktivitu a podporiť sociálno-ekonomický rozvoj. Podľa správy Svetovej banky z roku 2020 sa predpokladá, že AfCFTA pozdvihne 30 miliónov ľudí z extrémnej chudoby, zvýši príjem o 450 miliónov amerických dolárov, zvýši vnútrokontinentálny vývoz o 81% a zabezpečí nárazník proti vonkajším otrasom, akou bola pandémia Covid-19. Napriek očakávaným prínosom však implementácia tejto dohody môže mať v rôznych krajinách rôzne účinky. Teoretický rámec zón voľného obchodu naznačuje, že podporujú socioekonomický rozvoj, zvyšujú blahobyt, zvyšujú produkciu a podporujú vnútorný obchod. Empirické dôkazy naznačujú, že oblasti voľného obchodu prispievajú k zlepšeniu blahobytu a urýchľujú hospodársky rozvoj prostredníctvom zvýšeného vnútorného obchodu a tiež môžu viesť k vyšším príjmom z obchodnej dane v dôsledku zvýšeného dovozu.

Samotná Keňa má významnú rolu v obchode a značne prispieva k HDP Afriky, nakoľko ide o šiestu najväčšiu ekonomiku v Afrike a tretiu v Subsaharskej Afrike z hľadiska veľkosti HDP. Ako uvádza Medzinárodný menový fond, krajina od roku 2010 do roku 2019 neustále udržiavala tempo rastu HDP v priemere 5,8 percenta, čím prekonala

³⁰MOHAMED HUSSEIN, Isra, et al. Benefits from Trade Agreements for Developing vs Developed Countries. Comparative Analysis of France and Kenya. 2022. Bachelor's Thesis.

priemer celej Subsaharskej Afriky, ktorý sa pohyboval na hodnote 4,1 percenta počas rovnakého obdobia. Tempo rastu HDP Kene však nedosahuje očakávania uvedené v Kenya Vision 2030, ktorej cieľom je ročné tempo rastu HDP na úrovni 10 percent. Očakáva sa, že s implementovaním AfCFTA výrazne narastie obchod Kene, čím sa zrýchli ekonomický rast, aby splnila spomínané ciele Vision 2030.³¹

Východoafrické spoločenstvo (EAC) tvorí Keňa, Tanzánia, Uganda, Rwanda a Burundi a jej cieľom je vzájomne podporovať hospodársku, sociálnu a politickú spoluprácu. Prostredníctvom mechanizmov ako je aj Protokol o colnej únii EAC a Protokol o spoločnom trhu, ako aj iných nástrojov regionálnej integrácie EAC uľahčilo rozvoj rozšíreného trhu pre obchod s tovarom a službami. Trh EAC tvoril v roku 2015 až 25% podiel kenského vývozu, čo poukazuje na jeho význam ako cieľového trhu. Obchodný potenciál v rámci EAC však brzdili rôzne faktory vrátane opatrení s účinkami ekvivalentnými clu, ako je neuznávanie osvedčenie o pôvode EAC a množstvo netarifných prekážok. Pomalé vykonávanie politík EAC ďalej brzdí úsilie o zvýšenie vývozu. Existencia vnútroštátnych právnych predpisov, ktoré nie sú v súlade so záväzkami EAC predstavuje bezprostredný problém, ktorý si vyžaduje riešenie.

Toto hospodárske spoločenstvo pozostáva z 19 krajín vrátane Kene a poskytuje členským štátom možnosť rozšíriť svoj obchod v rámci regiónu prostredníctvom zóny voľného obchodu, ktorá umožňuje bezcolný vývoz a dovoz. Okrem toho sa úsilie COMESA o regionálnu integráciu vzťahuje aj na obchod so službami, čo je oblasť, v ktorej Keňa zohráva v rámci tohto zoskupenia významnú úlohu. Členské štáty sa zaviazali postupne liberalizovať obchod so službami, pričom sa spočiatku zameriavali na sektory, ako je cestovný ruch, komunikácia, finančné služby a doprava. Očakáva sa, že tento proces liberalizácie sa v budúcnosti rozšíri na ďalšie odvetvia, čo predstavuje sľubné príležitosti na rast v rámci týchto odvetví.³²

³¹NECHIFOR, Victor, et al. The AfCFTA at a country level: trade liberalization in Kenya. 2021.

³²National trade policy. In State Department of Trade [online]. 2017. [cit. 2024-03-01]. Dostupné na internete: <[http://www.trade.go.ke/sites/default/files/Kenya National Trade Policy \(2016\)_0.pdf](http://www.trade.go.ke/sites/default/files/Kenya%20National%20Trade%20Policy%20(2016)_0.pdf)>.

2 Cieľ práce, metodika práce a metódy skúmania

Cieľom práce je zhodnotiť prepojenie medzi ekonomickou situáciou a obchodnou politikou a ich vplyv na ekonomický rast vybranej rozvojovej krajiny, ktorá je v tomto prípade Keňa. Tento cieľ bude dosiahnutý prostredníctvom prípadovej štúdie, ktorá poskytne dôkladnú analýzu ekonomiky Kene. V rámci tejto metódy budú analyzované ekonomické dáta makroekonomických ukazovateľov, súčasná ekonomická situácia a politické rozhodnutia týkajúce sa obchodnej politiky. Prípadová štúdia poukáže na to, ako produkčné faktory a politické rozhodnutia ovplyvňujú ekonomický rast krajiny a rast HDP. Získané poznatky budú následne použité na vytvorenie SWOT analýzy (analýza silných stránok, slabých stránok, príležitostí a rizík) kenskej ekonomiky, ktorá tak poskytne komplexný prehľad o stave kenskej ekonomiky, identifikuje kľúčové oblasti, kde je potrebné zlepšiť súčasný stav a návrh opatrení na podporu ďalšieho ekonomického rastu.

Prípadová štúdia je metóda výskumu, ktorá sa používa na hlbšie porozumenie konkrétneho prípadu, javu alebo situácie. Táto metóda sa zameriava na detailnú analýzu jedného prípadu alebo niekoľkých prípadov s cieľom odhaliť ich charakteristiky, procesy, vplyvy a dôsledky. Prípacom môže byť jednotlivá osoba, organizácia, udalosť, projekt, politický proces alebo iný fenomén. Prípadová štúdia zahŕňa zber a analýzu rôznych typov údajov, ako sú rozhovory, pozorovania, dokumenty alebo archívne záznamy. Cieľom je poskytnúť detailné a komplexné pochopenie daného prípadu a prispieť k teoretickému alebo praktickému poznaniu v danej oblasti.³³

SWOT analýza je základným nástrojom, pomocou ktorého je možné vyhodnotiť skúmanú situáciu a definovať si silné a slabé stránky, riziká a príležitosti. Skratka práve vznikla na základe anglických slov *strengths* (silné stránky), *weaknesses* (slabé stránky), *opportunities* (príležitosti) a *threats* (riziká).³⁴

V práci sme využívali učebné materiály využívané počas štúdia, no taktiež knižné zdroje a aj internetové získané prostredníctvom portálov Google Scholar a v neposlednom rade štatistiky z oficiálnych portálov Svetovej banky, OECD, Trade Map od International Trade Centre a z The Observatory of Economic Complexity (OEC). Tiež boli použité informácie z oficiálnych stránok štátnych inštitúcií kenskej vlády, KenInvest, ambasád Kene v krajinách obchodných partnerov, prípadne ambasád obchodných partnerov

³³KVAŠŇÁKOVÁ, L. In CASE STUDY AS A RESEARCH METHOD IN THE FRAMEWORK OF DOG ASSISTED ACTIVITIES AND THERAPY [online]. [cit. 2024-04-10]. Dostupné na internete: <<https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Soltesova2/subor/Kvasnakova.pdf>>.

³⁴ČERNAJ, T. SWOT ANALÝZA. In EuroEkonom.sk [online]. 2024. [cit. 2024-04-17]. Dostupné na internete: <<https://www.euroekonom.sk/manazment/strategicka-diagnostika/swot-analyza/>>.

pôsobiacich v Keni. Spomínané štatistické údaje nám poskytnú makroekonomické a zahraničnoobchodné ukazovatele, ktoré pôsobili ako základ pre našu prácu.

V teoretickej časti bola použitá metóda deskripcie, kde sme si priblížili fungovanie ekonomických teórií medzinárodného obchodu a politický vývoj a obchodnú politiku vybranej krajiny. V tretej kapitole boli použité metóda pozorovania a metóda analýzy spomínaných štatistických údajov s potrebnými ukazovateľmi, aj s pomocou metódy grafického zobrazenia. Na záver sme v rámci SWOT analýzy prostredníctvom metódy analýzy a syntézy zhrnuli silné stránky, slabé stránky, príležitosti a riziká vybranej ekonomiky.

V rámci prvej kapitoly sme sa venovali ekonomickým teóriám v rámci medzinárodného obchodu, definícii výrobných faktorov a ich vplyvu na ekonomický rast a tiež priblíženiu politického vývoja Kene od nadobudnutia nezávislosti až po súčasnosť a jeho vplyvu na spoločenskú situáciu a taktiež akými obchodnými režimami si Keňa počas svojej existencie prešla, vrátane súčasnej situácie a v akých zoskupeniach pôsobí.

V tretej kapitole sa venujeme prípadovej štúdii, v ktorej sa bližšie pozrieme na súčasnú ekonomickú situáciu krajiny, ako konkrétne výrobné faktory ovplyvňujú fungovanie ekonomiky Kene a prinesieme konkrétny vývoj na základe štatistík, zanalyzujeme si teritoriálnu a komoditnú štruktúru Kene, jej hlavných obchodných partnerov a najväčšie položky tvoriace exportované a importované tovary do a z Kene.

Na záver naše zistenia zhrnieme do SWOT analýzy, na základe ktorej budú identifikované silné a slabé stránky kenskej ekonomiky, ako aj možné príležitosti a riziká, ktorým čelí.

Keďže témou diplomovej práce je Ekonomika a obchodná politika vybranej rozvojovej krajiny, bolo potrebné si zvoliť konkrétnu rozvojovú krajinu a tou sa stala Keňa z viacerých dôvodov. Keňa aj napriek tomu, že ide o rozvojovú krajinu, v posledných rokoch zaznamenala významný ekonomický rast a je jednou z najväčších ekonomík v regióne, no stále je ďalší priestor na dosiahnutie jej plného potenciálu. Vďaka jej geografickej polohe v pobrežnej oblasti Východnej Afriky ju robí dôležitým obchodným uzlom a súčasťou rôznych obchodných dohôd a iniciatív. Vzhľadom k jej ekonomickému potenciálu sa Keňa snaží vytvoriť priaznivé podmienky pre podnikanie a prilákať tak zahraničné investície prostredníctvom rôznych reforiem a analyzovať tieto politiky a ich účinky môže poskytnúť cenné poznatky o tom, ako sa rozvojové krajiny snažia prilákať kapitál pre podporu svojho ekonomického rastu. Napriek všetkému však krajina čelí

rôznym ekonomickým, sociálnym a politickým výzvam, ako sú chudoba, nezamestnanosť, korupcia a nerovnomerné rozdelenie príjmov.

3 Prípadová štúdia vybranej rozvojovej krajiny

3.1 Súčasná ekonomická situácia

Od získania nezávislosti v roku 1963 prešla Keňa významným hospodárskym rozvojom, ktorý sa vyznačoval rôznymi fázami a výzvami. V prvých rokoch po získaní nezávislosti sa krajina zamerala na rozvoj infraštruktúry, vzdelávania a zdravotnej starostlivosti, aby položila základy hospodárskeho rastu. V 70. rokoch 20. storočia došlo k posunu smerom k industrializácii nahrádzajúcej dovoz, ktorej cieľom bolo znížiť závislosť od zahraničného tovaru a podporiť domáci priemysel. Táto stratégia však čelila problémom v dôsledku neefektívnosti a protekcionistických politík. Osemdesiate roky priniesli programy štrukturálnych úprav ako reakciu na hospodársku krízu, ktoré viedli k liberalizácii trhu, privatizácii a fiškálnym reformám. Cieľom týchto opatrení bolo zvýšiť efektívnosť, prilákať zahraničné investície a stimulovať rast. V 90. rokoch sa zvýšil dôraz na politiky orientované na vývoz, najmä v poľnohospodárstve a záhradníctve, čo prispelo k diverzifikácii hospodárstva a devízovým príjmom. V roku 2000 zaznamenala Keňa silný rast, ktorého hnacou silou boli odvetvia ako telekomunikácie, finančníctvo a cestovný ruch. Rozvoj infraštruktúry vrátane výstavby ciest a prístavov bol zameraný na zlepšenie prepojenia a uľahčenie obchodu. Pretrvávali však problémy ako korupcia, nerovnosť príjmov a nezamestnanosť, ktoré bránili inkluzívnemu rastu. V posledných rokoch Keňa uprednostňuje udržateľný rozvoj a zameriava sa na odvetvia, ako sú obnoviteľné zdroje energie, technológie a výroba. Kľúčovými prioritami boli snahy o zlepšenie správy vecí verejných, zvýšenie transparentnosti a prilákanie investícií. Hospodárske prostredie krajiny sa naďalej vyvíja, pričom sa kladie čoraz väčší dôraz na inovácie, podnikanie a regionálnu integráciu s cieľom podporiť rast a riešiť sociálno-ekonomické výzvy.

Podľa správy Svetovej banky k aktuálnej ekonomickej situácii v Keni vydanéj v júni 2023, celková hospodárska situácia odráža kombináciu príležitostí, výziev a rizík, od ktorých závisí rast krajiny. Hospodárska výkonnosť krajiny v roku 2022 zoslabla, pričom reálne HDP narástlo o 4,8%, čo predstavuje spomalenie oproti výraznému oživeniu zaznamenanému v roku 2021. Nepriaznivé poveternostné podmienky v posledných dvoch rokoch spolu so sprísňovaním domácich makroekonomických politík a náročnou globálnou finančnou situáciou boli výraznou brzdou hospodárskeho rastu. Bez zarátania poľnohospodárstva predstavoval rast HDP v roku 2022 6,3%, čo naznačuje odolnosť nepoľnohospodárskych odvetví napriek vonkajším vplyvom. Pri pohľade do budúcnosti sa vyhlíadky rastu Kene považujú za dobré, čo závisí od vykonávania dôležitých reforiem.

Strednodobý výhľad krajiny podporuje vývoz čaju a priemyselných výrobkov, pričom sa očakáva, že regionálni obchodní partneri budú hnacou silou hospodárskeho oživenia a udržania dopytu po kenských výrobkoch. Nepriaznivé riziká naďalej ostávajú značné a v prípade ich naplnenia by mohli viesť k nižšiemu rastu v strednodobom horizonte. Medzi tieto riziká patria podpriemerné zrážky predlžujúce sucho, inflačné tlaky a potravinová neistota, taktiež narušenie hospodárstva v dôsledku politických demonštrácií, ktoré by mohli obmedziť kľúčové odvetvia, ako je vzdelávanie, doprava a odvetvie stravovacích a ubytovacích služieb. V zahraničnej oblasti riziká vyplývajú zo slabšieho globálneho dopytu, ktorý ovplyvňuje čistý vývoz a zahraničné investície Kene, ako aj z potenciálneho odlevu kapitálu a znehodnotenia meny v dôsledku prísnejších menových politík hlavných centrálnych bánk. Tieto vonkajšie faktory by mohli predstavovať výzvu pre hospodársku stabilitu a dynamiku rastu Kene, čo si vyžaduje aktívne opatrenia na zmiernenie ich vplyvu. V kontexte globálnych hospodárskych trendov sa Keňa pohybuje v prostredí, v ktorom sa globálnym a regionálnym ekonomikám podarilo vyhnúť predpokladanej recesii, ale vyhliadky rastu zostávajú tlmené. Odolnosť krajiny voči týmto výzvam bude mať zásadný význam pre udržanie hospodárskej dynamiky a podporu dlhodobého rozvoja. Riešenie inflácie, nízkouhlíkového rozvoja, cestovného ruchu, fiškálnej konsolidácie a zmeny klímy sú kľúčovými prioritami hospodárskeho programu Kene. Schopnosť krajiny vyvážiť tieto priority a zároveň využiť príležitosti na rast v dekarbonizujúcom sa svete bude mať zásadný význam pri formovaní jej hospodárskej budúcnosti. Diverzifikácia štruktúry výroby energie s cieľom znížiť emisie skleníkových plynov a preskúmanie trhov s uhlíkom pre udržateľný rast sú cesty, ktoré by mohli zvýšiť hospodársku odolnosť a konkurencieschopnosť Kene na globálnej scéne.³⁵

	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Rast HDP (%)	3,8	5,6	5,1	-0,3	7,5	4,8
HDP (nom. mld. USD)	75,1	85,9	97,4	91,3	110,3	118,1
HDP per capita (nom., USD)	1 633	1 794	1 909	1 872	2 006	2 278
Miera inflácie (HCP%)	8,0	4,7	5,2	5,4	6,1	7,7
Miera nezamestnanosti (%)	3,5	4,2	5,0	5,7	8,7	4,9
Rozpočtový deficit (%HDP)	-7,9	-7,4	-7,8	-7,8	-8,1	-5,7

³⁵Securing growth: Opportunities for Kenya in a ... In World Bank Group [online]. 2023. [cit. 2024-03-10]. Dostupné na internete: <<https://documents1.worldbank.org/curated/en/099060523141041477/pdf/P17976900a185c0a608fc8057aefbd0539d.pdf>>.

Verejný dlh (% HDP)	59,1	57,2	61,7	68,7	70,4	60,0
----------------------------	------	------	------	------	------	------

Tabuľka 1: Základné makroekonomické ukazovatele Kene, zdroj: vlastné spracovanie podľa Ekonomickej informácie o trhu, Ministerstvo zahraničných vecí a ekonomických záležitostí³⁶

Tabuľka nám poskytuje sumarizáciu a prehľad jednotlivých makroekonomických indikátorov Kene v priebehu rokov 2017 až 2022 podľa údajov z World Bank.

Ako môžeme vidieť v tabuľke úroveň HDP v roku 2018 vzrástla oproti roku 2017 z 3,8 % na 5,6 %. V roku 2019 HDP pokleslo na 5,1 %. V roku 2020 bol zaznamenaný výrazný pokles, a to až na úroveň -0,3 %. Čo sa týka roku 2021 pozorujeme najvýraznejší nárast HDP

na úroveň 7,5 %. Tabuľka nám poskytuje prehľad aj o inflácii, ktorá bola v priebehu rokov v Keni zaznamenaná. Môžeme konštatovať, že miera inflácie v priebehu sledovaného obdobia v Keni klesala. Jej vývoj bol však kolísavý. V roku 2017, čo je prvý rok zobrazený v tabuľke bola miera inflácie v Keni 8 %. rok na to, v roku 2018 si môžeme všimnúť výrazný pokles, a to na úroveň 4,7 %, čo môžeme považovať za priaznivý vývoj v krajine. V priebehu ďalších rokov však môžeme pozorovať postupné zvyšovanie inflácie, čo spôsobuje okrem iného aj nárast cien v krajine a znižuje to životnú úroveň jej obyvateľov. V roku 2019 je miera inflácie vyššia o 0,5 % v porovnaní s predchádzajúcim rokom 2018. Tento rastúci trend jej podobný aj v roku 2020 kedy hodnota inflácie opäť stúpila, a to na úroveň 5,4 %. Hodnotu 6 % prekročila miera inflácie v Keni v roku 2021, kedy dosiahla úroveň 6,1 %. Výraznejší nárast pozorujeme v roku 2022, kedy hodnota inflácie prekročila hranicu 7 %, a to konkrétne na úroveň 7,7 %. Ďalší makroekonomický ukazovateľ, ktorý vypovedá o ekonomickej úrovni krajiny a životnej úrovni jej obyvateľstva je miera nezamestnanosti. V už spomínanej tabuľke môžeme vidieť, ako sa miera nezamestnanosti v Keni vyvíjala v priebehu nami sledovaného obdobia. Najväčší nárast nezamestnanosti môžeme vidieť v roku 2021, kedy miera nezamestnanosti dosiahla úroveň 8,7 %. Tento výkyv môže byť ovplyvnený aj celkovo zlou situáciou vo svete, v dôsledku pandémie Covid-19. Ak sa pozrieme na roky pred tým, môžeme vidieť, že v roku 2017 bola miera nezamestnanosti len 3,5 %. Postupne sa však zvyšovala, čo nie je pre krajinu pozitívny jav. V roku 2018 sme zaznamenali nárast o 0,7 % a to na úroveň 4,2 %. Podobný scenár sa nám črtá aj v roku 2019, kedy miera nezamestnanosti opäť narástla a dosiahla úroveň 5 %. Rok

³⁶ VELVYSLANECTVO SLOVENSKEJ REPUBLIKY V NAIROBI Ekonomická informácia o teritóriu: Kénská republika. In Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky [online]. 2023. [cit. 2024-01-22]. Dostupné na internete: <<https://covid19.mzv.sk/documents/10182/11455598/Ke%C5%88a%20-%20ekonomick%C3%A9%20inform%C3%A1cie%20o%20terit%C3%B3riu%202023.pdf/5c233c75-d551-de27-7941-83ad11b154e1>>.

2020 pokračuje v rovnakom rastúcom trende. Po roku 2021, kedy bolo zvýšenie najvýraznejšie miera nezamestnanosti opäť klesla a v roku 2022 sa dostala na úroveň 4,9 %. Prebytok štátnych výdavkov nad štátnymi príjmami, do ktorého sa nezahŕňajú pôžičky sa nazýva rozpočtový deficit. Zvyčajne sa financuje z pôžičiek. Tento ukazovateľ je v našej tabuľke pre lepšie predstavenie si vyjadrený v % HDP. Ak sa pozrieme na vývoj rozpočtového deficitu v priebehu rokov, môžeme si všimnúť, že v roku 2017 dosahoval úroveň -7,9 % HDP. V nasledujúcom roku sa hodnota mierne znížila a to na úroveň -7,4 % HDP. Avšak od roku 2018 do roku 2021 môžeme sledovať nepriaznivý vývoj, a to prehlbovanie rozpočtového deficitu. V roku 2021 úroveň rozpočtového deficitu dosiahla najvyššiu zaznamenanú úroveň počas nami sledovaného obdobia, a to konkrétne -8,1 % HDP. V roku 2022, ktorý považujeme za najpriaznivejší z pohľadu všetkých makroekonomických ukazovateľov, je hodnota štátneho deficitu len -5,7 % HDP. Jeden z dôležitých ukazovateľov stavu verejných financií a tým aj ekonomickej úrovne danej ekonomiky je verejný dlh. Tento ukazovateľ je v našej tabuľke pre lepšie predstavenie si vyjadrený v % HDP. Ako môžeme vidieť, v roku 2017 je verejný dlh Kene 59,1 % HDP. Je to vlastne dlh štátu, ktorý vznikol v dôsledku deficitu štátneho rozpočtu. Mierny pokles a tým aj mierne zlepšenie ekonomickej situácie môžeme pozorovať v roku 2018, kedy hodnota tohto ukazovateľa mierne klesla, a to na úroveň 57,2 % HDP. Avšak od tohto roku až po rok 2021 sa verejný dlh v krajine prehlboval. V roku 2021 je hodnota verejného dlhu 70,4 % HDP, čo značne ochromí ekonomiku a krajine spôsobuje viaceré problémy. Pokles môžeme pozorovať v roku 2022, kedy verejný dlh tvoril 60 % HDP.

Hospodársky rast Kene od roku 1960 do súčasnosti sa vyznačoval rôznymi cyklami a trendmi. V 60. až 90. rokoch 20. storočia zaznamenala Keňa výrazné miery rastu, pričom najvyššia miera rastu bola zaznamenaná v roku 1971, a to 22 percent. Tieto prudké nárasty rastu sa pripisovali tomu, že krajina investovala zdroje skôr na domácom trhu než v koloniálnych mocnostiach. Priemerná miera rastu v tomto období bola 5,6 percenta. Od 90. rokov 20. storočia do roku 2008 Keňa zaznamenala hospodárske oživenie po politickom prechode na systém viacerých strán v roku 2002. Na dosiahnutie makroekonomickej stability a rastových cieľov sa uskutočnili významné politické reformy. V rokoch 2007 a 2008 však došlo k poklesu rastu v dôsledku povolebného násillia. Priemerná miera rastu v tomto období bola 2,9 percenta. V období rokov 2010 až 2019 sa Keňa usilovala o udržateľný rast, ako sa uvádza v pláne Keňa Vision 2030. Krajina si stanovila cieľ dosiahnuť ročnú mieru rastu vo výške 10 percent prostredníctvom zlepšenia rôznych odvetví hospodárstva. HDP sa v roku 2019 zvýšil približne o 5,4 percenta a v roku 2018 o

6,3 percenta, pričom výrazný rast zaznamenali odvetvia ako poľnohospodárstvo, financie, nehnuteľnosti, cestovný ruch, doprava a komunikácie.³⁷

3.1.1 Teritoriálna štruktúra

Krajina	Dovezená hodnota za rok 2018	Dovezená hodnota za rok 2019	Dovezená hodnota za rok 2020	Dovezená hodnota za rok 2021	Dovezená hodnota za rok 2022
Čína	3 660 351	3 590 419	3 396 181	4 026 455	3 855 695
Spojené arabské emiráty	1 455 200	1 632 761	867 276	1 628 614	3 458 269
India	1 829 654	1 706 151	1 772 394	2 107 139	2 123 477
Saudská Arábia	1 704 607	1 246 951	648 485	1 046 025	1 035 879
Malajzia	212 040	250 051	428 205	855 135	1 023 761
Japonsko	987 844	947 059	823 296	893 431	829 578
USA	528 126	591 263	531 527	802 083	812 802
Juhoafrická republika	639 847	688 095	430 236	402 420	518 627
Tanzánia	175 863	269 784	258 331	489 859	452 283
Južná Kórea	187 609	140 897	192 113	203 822	426 648

Tabuľka 2: 10 najväčších obchodných partnerov Kene podľa dovezeného tovaru vyjadreného v tisíckach amerických dolárov; zdroj: vlastné spracovanie podľa TradeMap³⁸

Podľa dát z International Trade Centre, ktoré sú uvedené v tabuľke, boli do Kene za rok 2022 dovezené tovary v celkovej hodnote 21 127 751 000 amerických dolárov. Čo sa týka krajín, odkiaľ tovary pochádzali, najväčší podiel tvorili tovary z Číny, a to konkrétne 18,26 percenta, Čína je teda hlavným obchodným partnerom odkiaľ Keňa dováža. S podielom 16,36 percenta sa na dovoze do Kene podieľajú Spojené arabské emiráty

³⁷MWANGANGI, CORNELIUS MALINDA. EFFECT OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT ON EMPLOYMENT AND WELFARE IN KENYA. 2023. PhD Thesis. KENYATTA UNIVERSITY.2023. [cit. 2024-01-22]. Dostupné na: <[Effect of foreign direct investment on employment and welfare in Kenya.pdf \(ku.ac.ke\)](#)>.

³⁸ TRADE MAP. ITC. List of supplying markets for a product imported by Kenya. Dostupné na: <https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1%7c404%7c%7c%7cTOTA L%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c1%7c2%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1>.

a tretím najväčším dovozným obchodným partnerom je India, s podielom 10,05 percenta. Za ňou nasleduje Saudská Arábia, ktorá tvorí podiel 4,9 percenta, Malajzia s podielom 4,84 percenta a Japonsko s 3,93 percentami. Prvým dovozcom mimo ázijského kontinentu sú Spojené štáty americké s podielom 3,85 percenta. Nasleduje Juhoafrická republika s 2,45 percentným podielom, za ňou Tanzánia s 2,14 percentami a desiatym najväčším dovozcom do Kene je Južná Kórea s podielom 2,02 percenta. Ďalej nasleduje Egypt, Uganda, Omán, Ruská federácia, Spojené kráľovstvo, Nemecko, Holandsko a ďalšie.

Krajina	Vyvezená hodnota za rok 2018	Vyvezená hodnota za rok 2019	Vyvezená hodnota za rok 2020	Vyvezená hodnota za rok 2021	Vyvezená hodnota za rok 2022
Uganda	610 539	624 099	674 647	827 360	822 915
USA	467 263	508 512	464 054	543 351	679 333
Holandsko	457 632	470 112	458 036	562 514	591 234
Pakistan	586 164	443 431	513 662	485 039	544 272
Tanzánia	293 453	329 535	294 994	406 635	484 305
Spojené kráľovstvo	396 703	391 955	469 157	450 997	378 289
Spojené arabské emiráty	345 543	379 259	323 619	315 268	373 679
Rwanda	176 016	227 251	236 985	275 975	341 640
Čína	109 884	148 552	139 039	199 720	233 838
Egypt	198 638	185 600	178 402	193 156	227 178

Tabuľka 3: 10 najväčších obchodných partnerov Kene podľa vyvezeného tovaru vyjadreného v tisíckach amerických dolárov; zdroj: vlastné spracovanie podľa TradeMap³⁹

Čo sa týka exportu Kene za rok 2022, podľa dát International Trade Centre celková hodnota exportu bola 7 390 793 000 amerických dolárov. Najväčším partnerom je susedná Uganda. Exportný podiel do tejto krajiny tvorí 11,13 percenta. Za Ugandou nasledujú Spojené štáty americké, kam smeruje 9,19 percenta kenského exportu. Na treťom mieste je Holandsko, s podielom 8 percent, po ňom Pakistan so 7,37 percentným podielom a Tanzánia so 6,55 percentným podielom. Šiestym v poradí je Spojené kráľovstvo, kam smeruje 5,12 percentný podiel celkového kenského exportu, za ním sú Spojené arabské emiráty s podielom 5,06 percenta a Rwanda so 4,62 percentným podielom. Na deviatom mieste je Čína, s podielom 3,16 percenta a desiatym v poradí je Egypt, a to s 3,07 percentným podielom. Ďalej nasleduje Južný Sudán, Konžská demokratická republika, Nemecko, Etiópia, Somálsko, Saudská Arábia, Francúzsko a ďalšie.

Keď sa pozrieme na import a export Kene z pohľadu toho, s akými obchodnými partnermi najviac obchoduje, môžeme si všimnúť, že zatiaľ čo najväčšie množstvo dovezených tovarov pochádza z Číny, až v hodnote necelých 4 miliárd amerických

³⁹ TRADE MAP. ITC. List of importing markets for a product exported by Kenya. Dostupné na: https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1%7c404%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1

dolárov, pri exporte Kene je Čína až na deviatom mieste, s hodnotou necelých 240 miliónov amerických dolárov, čo dokazuje nevyrovnanú obchodnú bilanciu, kde výrazne prevažuje import z Číny oproti exportu. Táto nerovnováha vyvoláva medzi tvorcami politík obavy z potreby prehodnotiť obchodné politiky s Čínou. Závislosť Kene od Číny vyplýva z prehlbujúcich sa hospodárskych vzťahov, ktoré charakterizuje rastúci bilaterálny obchod, významné čínske investície a rastúce čínske pôžičky Keni. Čínske investície v Keni, najmä do megaprojektov v oblasti infraštruktúry, ako je Štandardná železničná trať (SGR), poskytli nové príležitosti v stavebníctve a výrobnom sektore. Okrem toho čínske investície pôsobia aj v oblastiach ako turizmus, služby, poľnohospodárstvo, finančníctvo, nehnuteľnosti, vzdelávanie, zdravotníctvo, telekomunikácie, doprava a energetika. Čínske pôžičky, ktoré tvoria významnú časť zahraničného dlhu Kene, ďalej upevnili vplyv Číny v krajine. Vyskytli sa však obavy z možných vplyvov kolísavých úrokových sadzieb a dlhých lehôt splatnosti spojených s týmito pôžičkami. Angažovanosť Číny v Keni presahuje hospodárske záujmy a zahŕňa aj bezpečnostnú spoluprácu, najmä pri ochrane čínskych aktív a záujmov počas stavebných projektov. To viedlo k nasadeniu súkromných čínskych bezpečnostných pracovníkov, čo vyvolalo obavy o bezpečnosť medzi kenskými občanmi a znížilo dôveru v miestne orgány činné v trestnom konaní. Napriek rastúcim hospodárskym väzbám s Čínou si Keňa zachováva flexibilnú zahraničnú politiku, ktorá sa snaží nadviazať kontakty s Čínou aj so Západom. Zbližovanie Kene s Čínou je však čoraz pravdepodobnejšie vzhľadom na vnímané výhody hospodárskej spolupráce bez prísnych podmienok. Napriek tomu obavy z obchodného deficitu a potenciálne dôsledky pre budúcnosť Kene môžu ovplyvniť jej vzťahy s Čínou. V reakcii na obavy z obchodného deficitu Keňa iniciovala rozhovory s Čínou o revízii cieľ a necolných prekážok s cieľom zvýšiť vývoz do Číny. Rastúce problémy Kene s dlhom však môžu predstavovať problém pri plnení záväzkov voči čínskym pôžičkám. Celkovo Keňa čelí výzve vyvážiť svoje vzťahy s Čínou a Západom uprostred geopolitickej rivality, čo má vplyv na regionálnu politickú dynamiku a hospodárske a bezpečnostné záujmy Kene.⁴⁰

Hlavnými tovarmi dovezenými z Číny do Kene boli za tepla valcované železo (2,41%), gumená obuv (2,37%) a polyacetály (2,37%). Vzhľadom k nízkym podielom je zjavné, že dovoz z Číny je rôznorodý, zatiaľ čo pri vývoze z Kene do Číny najväčšiu

⁴⁰OTELE, O. China-kenya relations: Economic benefits set against Regional Risks. In Merics [online]. 2022. [cit. 2024-04-05]. Dostupné na internete: <<https://merics.org/en/china-kenya-relations-economic-benefits-set-against-regional-risks>>.

zložku tvorila titánová ruda (43%), za ňou nasledovali nióbová, tantalová, vanádová a zirkónová ruda (17,4%) a mangánová ruda (6,52%).⁴¹

Čo sa týka obchodnej bilancie Kene so Spojenými arabskými emirátmi, aj v tomto prípade ide o nevyrovnanú obchodnú bilanciu, kedy dovoz zo Spojených arabských emirátov v roku 2022 dosiahol 3 458 269 000 amerických dolárov, zatiaľ čo vývoz z Kene do Spojených arabských emirátov len 373 679 000 amerických dolárov. Keňa do Spojených arabských emirátov vyviezla v roku 2022 najmä čaj (33,3%), ovčie a kozie mäso (16,5%), tropické ovocie (12,1%) a zlato (11,3%) a ďalšie. Zo Spojených arabských emirátov do Kene bola dovezená najmä rafinovaná ropa, ktorá tvorila podiel až viac ako 82 percent. Ďalšími tovarmi boli vysielacie zariadenia (1,27%) a medené drôty (1,2%) a ďalšie.⁴²

Obchodné vzťahy medzi oboma krajinami sú priaznivé, čo dokazuje to, že Keňa patrila medzi prvé africké krajiny, ktoré sa zapojili do bilaterálnych obchodných rokovaní so SAE v roku 2022, čo predstavuje strategický krok na diverzifikáciu ekonomiky SAE zameranej na ropu. To vyústilo do uzavretia Comprehensive economic partnership agreement (CEPA) vo februári 2024. Podľa vyjadrenia štátneho tajomníka pre zahraničný obchod SAE, Thani Al Zeyoudiho, vzájomný obchod medzi Keňou a SAE v roku 2023 dosiahol 3,1 miliardy amerických dolárov, čo predstavuje 26,4 percentný nárast oproti roku 2022. Nová CEPA sa usiluje o spoluprácu vo viacerých oblastiach, vrátane výroby potravín, ťažby, technológií a logistiky. Podľa kenskej ministerky obchodu Rebeccy Mianovej predstavuje táto dohoda kľúčovú úlohu pri uľahčovaní prístupu kenského vývozu na kľúčové trhy v Ázii a na Blízkom východe. Ministerka tiež zdôraznila jej význam na prilákanie investičných tokov, ktoré by posilnili národné kapacity.⁴³

Tretím najväčším dovozcom do Kene je India, obchodná bilancia je nevyrovnaná, nakoľko dominuje import z Indie, ktorého hodnota v roku 2022 dosiahla viac ako 2 miliardy amerických dolárov, zatiaľ čo export do Indie z Kene bol v hodnote 68 380 000 amerických dolárov. Z Indie Keňa doviezla v roku 2022 najmä rafinovanú ropu (20%), balené lieky (9,9%), polotovary zo železa (5,79%) a ryžu (4,78%). Z Kene do Indie boli

⁴¹Kenya (Ken) and China (CHN) trade. In The Observatory of Economic Complexity [online]. [cit. 2024-04-05]. Dostupné na internete: <<https://oec.world/en/profile/bilateral-country/ken/partner/chn>>.

⁴²Kenya (Ken) and United Arab Emirates (ARE) trade. In The Observatory of Economic Complexity [online]. [cit. 2024-04-08]. Dostupné na internete: <<https://oec.world/en/profile/bilateral-country/ken/partner/are>>.

⁴³REUTERS UAE, Kenya Seal Comprehensive Economic Partnership Deal | Reuters. In Reuters [online]. 2024. [cit. 2024-04-08]. Dostupné na internete: <<https://www.reuters.com/markets/uae-kenya-seal-comprehensive-economic-partnership-deal-2024-02-23/>>.

v roku 2022 exportované najviac uhličitaný (43,6%), čaj (11,2%), sušené strukoviny (6,26%), surové drevo (4,62%) a surový zinok (4,06%).⁴⁴

Vzájomný obchod medzi Keňou a Indiou funguje na základe doložky najvyšších výhod, ktorú medzi sebou uplatnili obchodnou dohodou v roku 1981 a od roku 1983 funguje Spoločný obchodný výbor Indie a Kene dohliadajúci na vzájomné obchodné vzťahy. Pre posilnenie bilaterálnych vzťahov sa doposiaľ uskutočnilo viacero iniciatív. Jednou z nich bolo stretnutie Indického obchodného fóra vo februári 2020, na ktorom boli účastní zástupcovia indických spoločností pôsobiacich v Keni. Okrem toho India pôsobí v Keni aj ako dôležitý investor, nakoľko v krajine pôsobí viac ako 60 veľkých indických spoločností investujúcich v oblastiach ako výroba, nehnuteľnosti, farmaceutický priemysel, telekomunikácie, IT, bankovníctvo a poľnohospodársky priemysel. Tieto investície významne pôsobia na tvorbu pracovných miest. Okrem toho sa úsilie o posilnenie spolupráce týka aj rozvojovej pomoci, ktorú India poskytuje Keni prostredníctvom pôžičiek a úverov na rôzne projekty vrátane projektov v oblasti prenosu energie a mechanizácie poľnohospodárstva, ktoré sú pre Keňu významnými.⁴⁵

Zaujímavou je obchodná bilancia Kene so Spojenými štátmi. Za rok 2022 Keňa vyviezla do USA tovary v hodnote 679 333 000 amerických dolárov a doviezla odtiaľ objem tovaru v hodnote 812 802 000 amerických dolárov. Aj napriek tomu, že obchodná bilancia je aj v tomto prípade nevyrovnaná a prevažuje import oproti exportu, rozdiel je menší ako pri ostatných spomínaných obchodných partneroch. Export Kene do Spojených štátov tvorili najviac nepletené pánske obleky (16,5%), titánová ruda (11,8%), káva (9,15%), nepletené dámske obleky (8,36%) a pletené svetre (7,92%). Naopak Keňa importovala zo Spojených štátov najviac ropný plyn (36,5%), vakcíny, krv, antiséra, toxíny a kultúry (7,86%), zážihové motory (4,31%) a lietadlá, helikoptéry a/alebo kozmické lode (3,69%).⁴⁶

Aj napriek tomu, že k uzavretiu Dohody o voľnom obchode, o ktorej začali rokovania vtedajší prezidenti Donald Trump a Uhuru Kenyatta, nakoniec nedošlo, v júli 2022 americký prezident Joseph R. Biden predstavil bilaterálne partnerstvo Strategic Trade and Investment Partnership (STIP), ktoré sa týka poľnohospodárstva, protikorupčného

⁴⁴India (IND) and Kenya (Ken) trade. In The Observatory of Economic Complexity [online]. [cit. 2024-04-08]. Dostupné na internete: <<https://oec.world/en/profile/bilateral-country/ind/partner/ken>>.

⁴⁵India - Kenya Trade Relations. In Welcome to high commission of india Nairobi, Kenya [online]. [cit. 2024-04-08]. Dostupné na internete: <https://www.hcinairobi.gov.in/eoinrb_pages/Mjg3>.

⁴⁶Kenya (Ken) and United States (USA) trade. In The Observatory of Economic Complexity [online]. [cit. 2024-04-08]. Dostupné na internete: <<https://oec.world/en/profile/bilateral-country/ken/partner/usa>>.

úsilia, digitálneho obchodu, environmentálnych otázok, práv pracovníkov a uľahčenia vzájomného obchodu prostredníctvom odstraňovania netarifných prekážok. Rokovania však naďalej prebiehajú. Okrem toho je Keňa aj príjemcom colných výhod v rámci African Growth and Opportunity Act (AGOA), s výnimkou ropy. Spojené štáty považujú Keňu za strategického spojenca v širšom regionálnom kontexte, keďže Keňa zohráva kľúčovú úlohu v úsilí USA v oblasti bezpečnosti a zahraničnej pomoci a je ich významným príjemcom. Okrem toho funguje aj ako ústredné centrum pre bezpečnostné iniciatívy USA v regióne. Taktiež je Keňa sídlom najväčšej diplomatickej misie USA v Subsaharskej Afrike, čo ďalej posilňuje jej strategický význam pri presadzovaní americkej zahraničnej politiky. Spojené štáty pôsobia v Keni aj ako výrazný investor, keďže väčšina investorských tokov v Keni sú priame zahraničné investície v hodnote 227 miliónov amerických dolárov za rok 2022 a podľa informácií z roku 2020, americké spoločnosti pôsobiace v Keni zamestnali 4 400 obyvateľov Kene.⁴⁷

Uganda predstavuje primárny trh pre kenský export a v tomto obchodnom vzťahu za rok 2022 prevyšoval kenský export do Ugandy oproti dovozu Kene z Ugandy, konkrétne necelých 823 000 000 amerických dolárov, zatiaľ čo import z Ugandy predstavoval len niečo cez 335 000 000 amerických dolárov. Tovary, ktoré Keňa najviac vyviezla do Ugandy sú palmový olej (11,8%), cement (10,1%), ploché valcované železo s povrchovou úpravou (8,94%), rafinovaná ropa (6,27%) a soľ (3,22%). Z Ugandy do Kene najviac smerovali mlieko (14,3%), koncentrované mlieko (12,8%), elektrina (9,87%), surový cukor (9,72%) a neglazovaná keramika (5,83%).

Export do Ugandy je už dlhodobo na prvom mieste a stále narastá. Podľa portálu Business Daily Africa sa za prvých 10 mesiacov roku 2023 navýšil export do Ugandy o 45 percent vďaka poľnohospodárskym a palivovým výrobkom.⁴⁸ Krajiny medzi sebou obchodujú na základe Východoafrického spoločenstva v rámci colnej únie. Okrem Kene a Ugandy sú súčasťou Východoafrického spoločenstva aj Kongo, Burundi, Rwanda, Somálsko, Južný Sudán a Tanzánia.⁴⁹ Posledná z menovaných krajín má taktiež významný podiel na zahraničnom obchode s Keňou, kedy export Kene do Tanzánie predstavoval 484 000 000 amerických dolárov a import z Tanzánie do Kene vyše

⁴⁷U.S.-Kenya trade negotiations - CRS reports. In Congressional Research Service [online]. 2023. [cit. 2024-04-08]. Dostupné na internete: <<https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF11526>>.

⁴⁸ODINGA, T. Exports to Uganda grow 45 percent in 10 months. In Business Daily [online]. 2024. [cit. 2024-04-08]. Dostupné na internete: <<https://www.businessdailyafrica.com/bd/markets/commodities/exports-to-uganda-grow-45-percent-in-10-months-4481826>>.

⁴⁹EAC Partner States. In East African Community [online]. [cit. 2024-04-08]. Dostupné na internete: <<https://www.eac.int/eac-partner-states>>.

452 000 000 amerických dolárov, z čoho vyplýva pozitívna obchodná bilancia pre Keňu, nakoľko export prevyšuje import. Keňa vyvážala v roku 2022 do Tanzánie najviac mydlo (12,6%), ploché valcované železo s povrchovou úpravou (7,3%), balené lieky (6,88%), cukrovinky (3,28%) a plastové viečka (3,03%). Naopak z Tanzánie do Kene primárne smerovali kukurica (24,5%), ropný plyn (7,46%), kraftový papier (6,71%), ryža (5,91%) a rezané drevo (4,53%).⁵⁰

Keňa a Tanzánia fungujú ako obchodní partneri, no zároveň aj ako konkurenti, čo prispieva k zložitým vzťahom, v ktorých sa zvykne objaviť aj napätie. Napriek vzájomnej spolupráci vo viacerých obchodných aktivitách pretrvávajúce spory narušajú cezhraničný obchod a brzdia úsilie o regionálnu integráciu, nakoľko spomínané konflikty bránia plnému využitiu trhového potenciálu Východoafrického spoločenstva. Tanzánia najmä strategicky zintenzívňuje súťaž s Keňou o získanie kontroly nad kľúčovými tranzitnými trasami s cieľom posilniť svoje postavenie v rámci regionálneho hospodárstva. Rastúca atraktivita Tanzánie ako hlavnej investičnej destinácie v regióne v nadchádzajúcich rokoch podčiarkuje jej ambície na získanie väčšieho hospodárskeho významu. Obchodný vzťah Kene a Tanzánie mala posilniť výstavba hraničného priechodu Taveta-Holili v roku 2016 a zároveň skrátiť tranzitný čas pre tovar cestujúci medzi Keňou, Tanzániou, Rwandou a Burundi. Tanzánia sa však rozhodla nezaviesť geografické zabezpečenie na kľúčovom 15 kilometrovom úseku za hraničným priechodom OSBP a zdá sa, že je to vypočítané tak, aby potlačilo rast obchodu Kene v regióne. Tento strategický manéver, ktorý sa považuje za netarifnú prekážku, má nepriaznivý vplyv na importérov z Rwandy a Burundu, pretože ich núti voliť dlhšie trasy na dodávku tovaru, čím sa zvyšujú náklady a tranzitný čas. Okrem toho absencia geograficky ohraničenej cesty okolo OSBP Taveta-Holili komplikuje obchod nielen pre Rwandu a Burundi, ale aj pre niektoré regióny v Tanzánii, čo núti dovozcov, aby sa uchýlili do vzdialenejšieho prístavu Dar es Salaam. Chýbajúce geografické oplotenie bráni účinnému monitorovaniu tranzitu nákladu, ktoré je nevyhnutné na daňové účely a na zabránenie nezákonným obchodným praktikám. Okrem toho dovozcovia, ktorí využívajú OSBP Taveta-Holili, narážajú na problémy pri prekonávaní náročného tradičného systému colného odbavenia, čo ešte viac zhoršuje neefektívnosť obchodu. Napriek týmto prekážkam zostáva obchod medzi Keňou a Tanzániou silný. Údaje z COMTRADE OSN a kenskej centrálnej banky naznačujú výrazný nárast objemu obchodu v posledných rokoch, problémy však pretrvávajú. Pravidelne sa objavujú

⁵⁰Kenya (Ken) and Tanzania (TZA) trade. In The Observatory of Economic Complexity [online]. [cit. 2024-04-08]. Dostupné na internete: <<https://oec.world/en/profile/bilateral-country/ken/partner/tza>>.

obchodné spory, ako napríklad obmedzenia na vývoz obilnín do Kene, ktoré zdôrazňujú pretrvávajúce problémy ovplyvňujúce bilaterálne vzťahy. Hoci sa dosiahol určitý pokrok pri znižovaní necolných prekážok, cyklická povaha obchodných problémov pretrváva, čo vyvoláva otázky o možnosti nadviazať trvalejšie obchodné vzťahy medzi Keňou a Tanzániou. Predchádzajúce diplomatické spory, ako napríklad incident z roku 2017 týkajúci sa živých kurčiat z Kene a následné odvetné opatrenia, ilustrujú nestálosť obchodných vzťahov medzi týmito dvoma krajinami. Nedávne gestá zmierenia, ako napríklad uznanie minulých chýb prezidentkou Samiou Suluhu Hassanovou a diplomatické návštevy zamerané na riešenie konfliktov, však signalizujú potenciál pre zlepšenie spolupráce. Úsilie o vyriešenie obchodných problémov pokračuje, pričom obe krajiny uznávajú dôležitosť riešenia týchto otázok v prospech oboch strán. Úsilie Tanzánie o zvýšenie efektívnosti prístavov prostredníctvom partnerstiev, ako je dohoda s DP World, a snaha Kene o námornú kontrolu prostredníctvom prístavu Mombasa zdôrazňujú strategické iniciatívy zamerané na rozšírenie obchodných koridorov a podporu hospodárskeho rastu.⁵¹

Podstatným partnerom pre Keňu je aj ďalší členský štát spoločenstva, Rwanda, kam Keňa v roku 2022 vyviezla tovary v hodnote necelých 342 000 000 amerických dolárov. Keňa v tomto obchodnom vzťahu dosahuje pozitívnu obchodnú bilanciu s prevládajúcim exportom, nakoľko import z Rwandy v roku 2022 predstavoval len 30 185 000 amerických dolárov. Najväčšie tovarové položky vyvážené z Kene do Rwandy v roku 2022 boli zlato (28,4%), palmový olej (5,9%), zmiešané minerálne alebo chemické hnojivá (3,75%), cukrovinky (2,19%) a cement (2,13%). Dovoz z Rwandy do Kene tvorili najmä sladový výťažok (60,5%), rezivo (5,57%), vakcíny, krv, antiséra, toxíny a kultúry (4,93%), otruby (4,72%) a konské a hovädzie kože (4,33%).⁵²

Čo sa týka bilaterálnych obchodných vzťahov Kene a Rwandy, okrem členstva v EAC, obe krajiny v apríli roku 2023 dokončili dohodu zahrňajúcu desať oblastí spolupráce zameraných na posilnenie vzájomných vzťahov. Memorandum o porozumení načrtáva rámce pre účinnú spoluprácu, okrem iného v oblasti vzdelávania, IT, rodovej rovnosti a rozvoja detí, mládeže a rozvoja kapacít pre verejnú službu. Okrem toho sa spolupráca rozšíri aj na nápravné služby, zdravotníctvo, diplomatické vzdelávanie, poľnohospodárstvo a družstvá. Cieľom je tiež posilniť vzájomný obchod a investície medzi

⁵¹MIKOMANGWA, P. Kenya-Tanzania Trade: Taveta-Holili: The Exchange. In The Exchange Africa [online]. 2023. [cit. 2024-04-08]. Dostupné na internete: <<https://theexchange.africa/countries/how-taveta-holili-chokepoint-is-fueling-kenya-tanzania-trade-war/>>.

⁵²Kenya (Ken) and Rwanda (RWA) trade. In The observatory of economic complexity [online]. [cit. 2024-04-08]. Dostupné na internete: <<https://oec.world/en/profile/bilateral-country/ken/partner/rwa>>.

oboma krajinami a tiež prispieť k regionálnym mierovým a bezpečnostným iniciatívam. Kenský prezident Ruto tiež vyzval Rwandu k zvýšenej efektívnosti prístavu Mombasa, pričom vyzdvihol jeho nedávne rozšírenie a úsilie o modernizáciu s cieľom prijať zvýšený objem nákladu, možnosť pre majiteľov nákladu vyzdvihnúť tovar z vnútrozemského kontajnerového skladu v Naivashe, čo by zefektívnilo logistiku a znížilo náklady, čím by sa uľahčil obchod medzi oboma krajinami. Uznávajúc výzvy, ktorým čelia susedné krajiny ako Južný Sudán, Etiópia a Konžská demokratická republika, obaja lídri zdôraznili význam využívania existujúcich mechanizmov na podporu mieru, ktorý slúži ako základný prvok spoločnej prosperity. Prezident Kagame privítal nové oblasti spolupráce ako kľúčové kroky k posilneniu väzieb medzi Nairobi a Kigali. Ocenil tiež významné investície, ktoré kenská komunita realizuje v Rwande.⁵³

Významným európskym obchodným partnerom pre Keňu je Holandsko. Keňa za rok 2022 vyviezla do Holandska tovary v objeme vyše 591 000 000 amerických dolárov a z Holandska dovezla tovary v hodnote 272 464 000 amerických dolárov, z čoho pre Keňu vyplýva pozitívna obchodná bilancia s prevládajúcim exportom. Hlavnými vývoznými tovarmi Kene do Holandska boli v roku 2022 rezané kvety (54,3%), tropické ovocie (15,3%), ostatné živé rastliny a odrezky a huby (6,49%), parfumové rastliny (4,04%) a strukoviny (3,28%). Keňa z Holandska dovezla primárne rafinovanú ropu (51,9%), koncentrované mlieko (3,73%), vysielacie zariadenia (3,1%), potraviny pre zvieratá (2,78%) a dusíkaté hnojivá (2%).⁵⁴

Čo sa týka obchodných vzťahov Holandska a Kene, Keňa má prvoradé postavenie ako hlavný obchodný partner Holandska a Holandsko je hlavným obchodným partnerom Kene v rámci európskeho kontinentu a ich obchodná dynamika neustále rastie. Bilaterálna spolupráca zahŕňa oblasti ako poľnohospodárstvo, logistika, zdravotníctvo, inovácie, obehové hospodárstvo a obchod. Krajiny majú aj bilaterálnu iniciatívu, ktorej cieľom je uľahčiť námornú prepravu pre tovary s krátkou životnosťou, čím by sa mali znížiť aj emisie uhlíka o 80 percent v porovnaní s leteckou dopravou. Keňa a Holandsko spoločne pracujú aj na dosiahnutí cieľov trvalo udržateľného rozvoja (SDG). Holandsko poskytuje Keni významnú rozvojovú pomoc vo výške viac ako 80 miliónov eur ročne. Okrem podpory medziľudských kontaktov a spolupráce s organizáciami občianskej spoločnosti v

⁵³Kenya and Rwanda agree on 10 areas of cooperation. In The Official Website of the President of the Republic of Kenya [online]. 2023. [cit. 2024-04-08]. Dostupné na internete: <<https://www.president.go.ke/kenya-and-rwanda-agree-on-10-areas-of-cooperation/>>.

⁵⁴Kenya (Ken) and Netherlands (NLD) trade. In The Observatory of Economic Complexity [online]. [cit. 2024-04-08]. Dostupné na internete: <<https://oec.world/en/profile/bilateral-country/ken/partner/nld>>.

oboch krajinách uprednostňujeme spoluprácu so súkromným sektorom a kenskou vládou na úrovni okresov. Napriek pokroku pretrvávajú rozdiely v životnej úrovni v rôznych regiónoch Kene. Obzvlášť znepokojujúce je veľké sucho, ktoré postihuje suché a polosuché krajiny (ASAL), čo zhoršuje problémy pri budovaní odolnosti voči zmene klímy. Prioritou Holandska zostáva hľadanie udržateľných riešení, ako vymaniť okresy ASAL z cyklov chudoby.⁵⁵

3.1.2 Komoditná štruktúra

Tovar	Dovezená hodnota za rok 2018	Dovezená hodnota za rok 2019	Dovezená hodnota za rok 2020	Dovezená hodnota za rok 2021	Dovezená hodnota za rok 2022
Minerálne palivá, minerálne oleje a produkty ich destilácie; bitúmenové látky; minerálne vosky	3 390 680	3 323 546	2 185 871	3 493 356	5 590 959
Jadrové reaktory, kotly, stroje a mechanické zariadenia; ich časti	1 665 389	1 641 144	1 433 813	1 600 833	1 422 153
Železo a oceľ	860 321	916 691	932 156	1 284 673	1 238 178
Obilniny	843 038	857 990	797 296	1 035 178	1 203 868
Živočíšne, rastlinné alebo mikrobiálne tuky a oleje a produkty ich štiepenia; pripravené jedlé tuky; živočíšne	567 596	561 223	864 850	1 056 061	1 155 955

⁵⁵Historical ties between Kenya and Netherlands can only get stronger. In Kingdom of the Netherlands [online]. 2022. [cit. 2024-04-08]. Dostupné na internete: <<https://www.netherlandsandyou.nl/web/kenya/w/historical-ties-between-kenya-and-netherlands-can-only-get-stronger>>.

alebo rastlinné vosky					
Elektrické stroje a zariadenia a ich časti a súčasti; prístroje na záznam a reprodukciu zvuku, prístroje na záznam a reprodukciu televízneho obrazu a zvuku a ich časti a príslušenstvo	1 205 747	1 267 776	1 199 434	1 192 765	1 079 661
Vozidlá iné ako železničné alebo električkové koľajové vozidlá a ich časti a príslušenstvo	1 232 271	1 209 441	1 120 807	1 376 485	1 056 221
Plasty a výrobky z nich	769 302	734 449	727 024	982 228	971 910
Farmaceutické výrobky	558 493	557 246	690 518	776 798	759 664
Papier a lepenka; výrobky z papieroviny, papiera alebo lepenky	424 656	388 836	321 688	415 879	488 927

Tabuľka 4: 10 najviac dovážaných skupín tovarov zo sveta do Kene podľa dovezenej hodnoty vyjadrenej v tisícach amerických dolárov; zdroj: vlastné spracovanie podľa TradeMap⁵⁶

Keď sa pozrieme na hodnotu celkového dovozu do Kene za rok 2022, čo bolo 21 127 751 000 amerických dolárov, podľa dát International Trade Centre najväčší podiel na dovážaných tovaroch tvorili minerálne palivá, minerálne oleje a produkty ich destilácie; bitúmenové látky; minerálne vosky a to konkrétne 26,45 percenta z celkového dovozu. Druhou najviac dovážanou skupinou tovarov boli jadrové reaktory, kotly, stroje a mechanické zariadenia a ich časti s podielom 6,73 percenta a za ňou železo a oceľ s 5,85

⁵⁶ TRADE MAP. ITC. Bilateral trade between Kenya and World. Dostupné na: https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1%7c404%7c%7c000%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1

percentným podielom. Štvrtou najviac dovážanou skupinou boli obilniny s 5,7 percentným podielom, nasledovali skupina so živočíšnymi, rastlinnými alebo mikrobiálnymi tuky a olejmi a produkty ich štiepenia; pripravené jedlé tuky; živočíšne alebo rastlinné vosky s podielom 5,47 percenta. Za ňou nasleduje skupina s elektrické strojmi a zariadeniami a ich časťami a súčasťami; prístroje na záznam a reprodukciu zvuku, prístroje na záznam a reprodukciu televízneho obrazu a zvuku a ich časti a príslušenstvo s podielom 5,11 percenta. Ďalšími skupinami sú vozidlá iné ako železničné alebo električkové koľajové vozidlá a ich časti a príslušenstvo s 5 percentným podielom, plasty a výrobky z nich so 4,6 percentným podielom a farmaceutické výrobky s 3,59 percentným podielom. Prvú desiatku skupín tovarov uzatvára papier a lepenka; výrobky z papieroviny, papiera alebo lepenky s podielom 2,31 percenta. Ďalšie dovážané tovary predstavujú rôzne chemické výrobky, hnojivá, výrobky zo železa alebo ocele, ostatné celkom dohotovené textilné výrobky; súpravy; obnosené odevy a obnosené textilné výrobky; handry, cukor a cukrovinky a ďalšie.

Tovar	Vyvezená hodnota za rok 2018	Vyvezená hodnota za rok 2019	Vyvezená hodnota za rok 2020	Vyvezená hodnota za rok 2021	Vyvezená hodnota za rok 2022
Káva, čaj, maté a korenie	1 617 230	1 338 500	1 469 716	1 471 744	1 731 678
Živé stromy a iné rastliny; cibule, korene a podobne; rezané kvety a okrasná zeleň	625 711	643 973	635 352	805 242	694 174
Minerálne palivá, minerálne oleje a produkty ich destilácie; bitúmenové látky; minerálne vosky	386 699	451 733	407 219	279 471	450 818
Rudy, trosky a popol	212 526	195 292	206 444	258 562	335 867

Živočíšne, rastlinné alebo mikrobiálne tuky a oleje a produkty ich štiepenia; pripravené jedlé tuky; živočíšne alebo rastlinné vosky	115 424	137 840	189 038	216 920	310 523
Jedlé ovocie a orechy; kôra citrusových plodov alebo melónov	232 517	204 428	216 332	282 332	279 282
Odevy a odevné doplnky, nie pletené alebo háčkové	218 262	231 122	198 637	231 322	225 390
Jedlá zelenina a niektoré korene a hľuzy	250 085	224 647	295 437	302 385	215 450
Železo a oceľ	112 736	134 919	126 365	163 876	201 703
Odevy a odevné doplnky, pletené alebo háčkové	120 903	109 673	108 455	156 859	174 276

Tabuľka 5: 10 najviac vyvážaných skupín tovarov do sveta z Kene podľa vyvezenej hodnoty vyjadrenej v tisícach amerických dolárov; zdroj: vlastné spracovanie podľa TradeMap⁵⁷

Za rok 2022 sa celkový objem exportu Kene vyšplhal na hodnotu 7 390 793 000 amerických dolárov. Najväčší podiel na vývoze krajiny tvorila skupina káva, čaj, maté a koreniny s podielom 23,43 percenta. Za ňou nasledovali živé stromy a iné rastliny; cibule, korene a podobne; rezané kvety a okrasná zeleň s podielom 9,39% a minerálne palivá, minerálne oleje a produkty ich destilácie; bitúmenové látky; minerálne vosky s podielom 6,1 percenta. Na štvrtej pozícii boli rudy, trosky a popol s 4,55 percentným

⁵⁷ TRADE MAP. ITC. Bilateral trade between Kenya and World. Dostupná na: https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1%7c404%7c%7c000%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1

podielom, na piatej pozícii živočíšne, rastlinné alebo mikrobiálne tuky a oleje a produkty ich štiepenia; pripravené jedlé tuky; živočíšne alebo rastlinné vosky so 4,2 percentným podielom, ďalej jedlé ovocie a orechy; kôra citrusových plodov alebo melónov s 3,78 percentným podielom a odevy a odevné doplnky, nie pletené alebo háčkované s 3,05 percentným podielom. Podiel pod 3 percentá mala skupina s jedlou zeleninou a niektoré korene a hľuzy, a to konkrétne 2,92 percenta, železo a oceľ s 2,73 percenta a na desiatom mieste bola skupina odevov a odevných doplnkov, pletených alebo háčkovaných s podielom 2,36 percenta. Ako ďalšie skupiny sa na vývoze podieľali soľ; síra; zeminy a kameň; omietkové materiály, vápno a cement, plasty a výrobky z nich, farmaceutické výrobky a ďalšie.

Vzhľadom ku komoditnej štruktúre zahraničného obchodu Kene môžeme konštatovať, že hospodárstvo Kene je primárne zamerané na poľnohospodárstvo a s ňou spojenú poľnohospodársku výrobu a produkciu, z čoho aj plynie jej komparatívna výhoda. Keňa je bohato vybavená pôdou ako produkčným faktorom a tiež disponuje dostatkom pracovnej sily, vzhľadom k vysokému počtu obyvateľov, ktorého veľká časť má uplatnenie práve v poľnohospodárstve. Vďaka tomu môžeme vidieť, že najväčší, už spomínaný vyše 23 percentný podiel kenského vývozu tvoria káva, čaj, maté a koreniny. Tomu, že sa týmto surovinám v Keni darí a je schopná pokryť dopyt v domácom prostredí, no taktiež ich vyvážať, súvisí s tým, že krajina má vhodné podnebie a pôdu pre pestovanie týchto surovín a vysoko kvalitných odrôd. Nielenže tvoria najväčší podiel exportu Kene, no krajina tiež patrí medzi najväčších svetových producentov týchto komodít. Vďaka vhodnému podnebnému prostrediu sa tiež darí pestovať živé stromy, okrasnú zeleň a tiež rezané kvety, čo tvorí druhú najväčšiu položku kenského exportu. Na popredných priečkach sa nachádzajú tiež rastlinné oleje a živočíšne tuky, čerstvé ovocie a zelenina a rôzne lesné produkty, ktoré sa výrazne podieľajú na exporte krajiny, čo tiež súvisí s vhodnými podmienkami pre pestovanie a následný vývoz. V tabuľke môžeme vidieť aj tovary odevného priemyslu, ktorý si nevyžaduje vysoko kvalifikovanú pracovnú silu a nízke výrobné náklady, preto v súčasných kenských hospodárskych a demografických podmienkach predstavuje odvetvie, ktoré je pre Keňu významné a prínosné. Nevýhodou však je, že vzhľadom k svojej závislosti od poľnohospodárstva a ľahkého priemyslu má kenská ekonomika nedostatočnú diverzifikáciu, a tak je viac zraniteľná či už voči kolísaniu cien komodít, klimatickým zmenám a iným vonkajším šokom.

3.1.3 Demografia, vzdelanosť a migrácia pracovnej sily

Za rok 2022 Keňa eviduje podľa dát Svetovej banky celkovo 54 027 487 obyvateľov.⁵⁸ Z toho 50 percent tvoria muži⁵⁹ a 50 percent ženy⁶⁰. Priemerná dĺžka života v Keni pre obe pohlavia je 63,3 roka, v prípade žien je to 65,8 roka a v prípade mužov 61 rokov a od roku 1995 priemerná dĺžka zaznamenáva stály nárast. Ak sa pozrieme na to, v akých oblastiach žijú obyvatelia Keny v roku 2023, 31 percent z nich žilo v mestských oblastiach a 69 percent vo vidieckych oblastiach. Najviac obývané mestá sú Nairobi, Mombasa, Nakuru, Eldoret a Kisumu.⁶¹ Veková štruktúra obyvateľstva v roku 2022 bola zaznamenaná nasledovne – 37,81 percenta populácie boli deti vo veku od 0 do 14 rokov, 59,32 percentný podiel tvorili obyvatelia vo veku od 15 do 64 rokov a najmenší podiel tvorili osoby vo veku od 65 rokov a to konkrétne 2,87 percenta.⁶²

Nárast populácie v Keni rastie veľmi rýchlo, zatiaľ čo v roku 1963 to bolo niečo cez 8 miliónov obyvateľov, v súčasnosti je to okolo 55 miliónov. Podľa výskumu Afrického centra pre výskum populácie a zdravia (APHRC)⁶³ bolo identifikovaných niekoľko kľúčových výziev, ktorým kenské obyvateľstvo čelí:

- V krajine sa nachádza veľký počet miest, najmä v takzvaných „neformálnych osadách“, kde obyvatelia nemajú prístup k sociálnym službám, akými sú napríklad verejné zdravotnícke zariadenia.
- V krajine je nedostatok verejných štátom financovaných škôl.
- V krajine sú rozšírené neprenosné choroby, existuje vysoký počet nebezpečných potratov spôsobených vysokou mierou nechcených tehotenstiev
- V krajine je nerovnomerný pokrok v plnení cieľov udržateľného rozvoja týkajúcich sa matiek, detí a dospelujúcich osôb.

Čo sa týka nedostatku sociálnych služieb v mestských oblastiach, ide o problém, ktorý bol často prehliadaný aj pri rozvojovej pomoci, kedy rozvojoví partneri

⁵⁸THE WORLD BANK. Population, total – Kenya. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=KE>

⁵⁹THE WORLD BANK. Population, male (% of total population) – Kenya. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL.MA.ZS?locations=KE>

⁶⁰THE WORLD BANK. Population, female (% of total population) – Kenya. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL.FE.ZS?locations=KE>

⁶¹WORLDOMETER. Kenya Demographics. Dostupné na: <https://www.worldometers.info/demographics/kenya-demographics/>

⁶²STATISTA. Kenya: Age structure from 2012 to 2022. Dostupné na: <https://www.statista.com/statistics/451141/age-structure-in-kenya/>

⁶³KYOBUTUNGI, C. Kenya's population: 5 key findings in the past 20 years of research. In The Conversation [online]. 2023. [cit. 2024-04-06]. Dostupné na internete: <<https://theconversation.com/kenyas-population-5-key-findings-in-the-past-20-years-of-research-206097>>.

predpokladali, že mestské oblasti sú sociálnymi službami dostatočne vybavené, a tak im nevenovali dostatočnú pozornosť. V dôsledku toho sa úsilie o zmiernenie chudoby v 80. a 90. rokoch zameriavalo predovšetkým na vidiecke oblasti. Na základe výskumu v roku 2002 boli odhalené výrazné rozdiely v oblasti zdravotníctva, vzdelávania a iných sociálnych aspektoch medzi obyvateľmi mestských neformálnych osád a ostatných miestnych oblastí. V niektorých prípadoch mali obyvatelia týchto osád porovnateľné alebo horšie výsledky ako obyvatelia vidieckych oblastí. Napríklad deti žijúce v slumoch vykazovali vyššiu mieru chorôb v porovnaní so svojimi rovesníkmi v iných častiach Kene a mali menšiu pravdepodobnosť, že im bude poskytnutá potrebná lekárska starostlivosť. Tento výskum tiež zdôraznil dôležitosť rozdelenia národných štatistík pre vidiecke a mestské oblasti podľa sociálno-ekonomického postavenia, aby sa zamedzilo nepresnému pochopeniu rozdielov. Vlády a agentúry si to uvedomili a začali navrhovať projekty a programy špeciálne prispôbené potrebám znevýhodnených mestských oblastí, a tak sa postupom času dosiahol výrazný pokrok, ktorý viedol k zlepšeniu zdravotných a sociálnych ukazovateľov v týchto oblastiach.

Štátne školy čelili nedostatku po zavedení bezplatného základného vzdelávania v Keni v roku 2003, ktorého cieľom bolo zabezpečiť všeobecný prístup k základnému vzdelávaniu pre všetkých. Výskum uskutočnený APHRC odhalil trend, ktorý ukazuje, že počet žiakov vo verejných školách sa spoiatku na niekoľko rokov zvýšil, ale potom prudko klesol. Do roku 2012 bolo v mestských neformálnych osadách v Nairobi do neštátnych škôl zapísaných 63 percent žiakov základných škôl, čo je podiel porovnateľný s úrovňou pred zavedením politiky. Tento výsledok nastal v dôsledku nedostatočnej kapacity verejných škôl, ktorá by vyhovovala narastajúcemu dopytu. Rodičia si všimli, že ich deťom sa v preplnených triedach nedostáva primeranej pozornosti, čo ich podnietilo k návratu detí do neformálnych súkromných škôl, ktoré navštevovali pred zavedením politiky.

Jedným z najzásadnejších zistení v oblasti zdravia bol vysoký výskyt neprenosných ochorení a s nimi súvisiace rizikové faktory v mestských neformálnych osadách v Nairobi. Objavila sa značná záťaž nediagnostikovaných, neliečených a neriešených chorôb. Pre uvedenie príkladu, 80 percent dospelých osôb so zistenou cukrovkou a vysokým krvným tlakom nebolo predtým diagnostikovaných. Spomedzi osôb s predchádzajúcou diagnózou sa väčšina neliečila v priebehu posledného roka a len malá časť sa liečila v priebehu posledných dvoch týždňov. Z toho vyplýva, že každých 100 osôb, ktorým bola diagnostikovaná niektorá z týchto chorôb, bola účinne liečená len jedna. Tieto zistenia

majú zásadný význam pre identifikáciu súčasných alebo potenciálnych nedostatkov v systéme zdravotnej starostlivosti. Ovplyvnili následné výskumné iniciatívy APHRC zamerané na vypracovanie modelov na zlepšenie manažmentu chronických ochorení v týchto prostrediach. Niektoré z týchto modelov boli prijaté okresom Nairobi a ďalšími zainteresovanými stranami. V roku 2013 APHRC zverejnila výsledky úvodnej štúdie o výskyte a rozsahu nebezpečných potratov, z ktorej vyplynulo, že v Keni sa uskutočnilo viac ako 464 tisíc interrupcií, pričom približne 120 tisíc žien vyhľadalo lekársku starostlivosť kvôli komplikáciám. Podľa Svetovej zdravotníckej organizácie je každoročne 4,7 – 13,2 percenta úmrtí matiek spojených s nebezpečnými potratmi. Približne polovica, konkrétne 49 percent všetkých tehotenstiev bola neplánovaná, pričom štyri z desiatich tehotenstiev skončili potratom, čo zdôrazňuje potrebu zlepšiť prístup k antikoncepcii.

APHRC zohráva dôležitú úlohu pri analýze bežných zdravotných údajov a výsledkov prieskumov s cieľom monitorovať pokrok afrických krajín pri dosahovaní cieľov trvalo udržateľného rozvoja týkajúcich sa blahobytu matiek, detí a dospelých. Tieto ciele zahŕňajú zníženie miery úmrtnosti matiek a odstránenie úmrtí novorodencov a detí, ktorým sa dá predchádzať. Analýza, ktorá zahŕňa minimálne 18 krajín, odhaľuje všeobecnú vzostupnú trajektóriu rôznych výsledkov v oblasti zdravia na národnej úrovni. V prípade niektorých ukazovateľov sú však zrejmé rozdiely medzi regiónmi. Napríklad v Keni klesla úmrtnosť detí do päť rokov z 99 na 1000 živonarodených detí v roku 2000 na 31 v roku 2020. Údaje z roku 2014 zdôraznili výrazné regionálne rozdiely, pričom pobrežný región vykazuje viac ako dvojnásobnú mieru detskej úmrtnosti v porovnaní s najúspešnejším centrálnym regiónom – 87,4 oproti 42,1. Hoci je pokrok na národnej úrovni zrejmý, nie je rovnomerne rozložený vo všetkých regiónoch. Táto analýza je kľúčová pri poskytovaní dôkazov o tom, ako môžu vládne orgány a rozvojoví partneri nasmerovať zdroje do marginalizovaných oblastí, aby sa účinne realizovali ciele trvalo udržateľného rozvoja Kene.⁶⁴

Vzdelávací systém v Keni pozostáva z predškolského vzdelávania, základného vzdelávania, stredoškolského vzdelávania, odborného vzdelávania a vysokoškolského vzdelávania. Donedávna fungoval systém 8-4-4, ktorý fungoval od roku 1985, kedy základné školy mali 8 ročníkov, stredné školy 4 ročníky a vysoké školy 4 ročníky. Od roku 2017 Keňa zmenila tento systém na nový systém s fungovaním 2-6-3-3-3, čo znamená, že

⁶⁴KYOBUTUNGI, C. Kenya's population: 5 key findings in the past 20 years of research. In The Conversation [online]. 2023. [cit. 2024-04-06]. Dostupné na internete: <<https://theconversation.com/kenyas-population-5-key-findings-in-the-past-20-years-of-research-206097>>.

žiaci navštevujú dva roky predškolské vzdelávanie, následne sú 6 rokov na základnej škole. Potom sa presunú na strednú školu, ktorá je rozdelená na prvú časť, pozostávajúcu z 3 rokov a druhú časť, ktorá trvá tiež 3 roky. Po úspešnom ukončení oboch častí majú študenti ukončené sekundárne vzdelanie a môžu sa ďalej vzdelávať na univerzite.⁶⁵

Tento systém sa však spúšťa postupne po etapách, v prvej fáze, ktorá bola spustená v roku 2017, bol systém zavedený v 470 vybraných školách. Tie pozostávali z piatich predškolských a piatich základných škôl v každom kraji a reprezentovali aj štátne, súkromné, vidiecke a mestské školy, aby každá skupina mala svoje zastúpenie. O rok neskôr bola spustená druhá fáza, ktorá sa týkala všetkých verejných školách pre predškolské vzdelávanie a prvé tri ročníky základných škôl.⁶⁶

Okrem zmeny prerozdelenia ročníkov táto zmena ovplyvňuje aj predmety, na ktoré sa žiaci a študenti v daných stupňoch vzdelávania budú sústrediť. Počas šiestich ročníkov základného vzdelania sa žiaci budú venovať čítaniu a písaniu, jazykom – kiswahili, angličtine a kmeňovým jazykom, matematike, životnému prostrediu, hygiene a výžive, náboženskej výchove a pohybovým a tvorivým aktivitám počas prvých troch rokov a v druhej časti základného vzdelávania sa k spomenutým predmetom pripoja ešte domáce vedy, poľnohospodárstvo, prírodné vedy a technológie, telesná výchova, spoločenské vedy a možný ďalší jazyk. Počas sekundárneho vzdelávania budú mať študenti 12 základných predmetov – angličtinu, kiswahili, matematiku, integrovanú vedu, zdravotnú výchovu, predtechnické a predkariérne vzdelávanie, sociálne štúdiá, náboženskú výchovu, poľnohospodárstvo, životné zručnosti a telesnú výchovu, neskôr si budú môcť vybrať z výberových predmetov, ktoré sú sústredené na umenie, vedu, informatiku a jazyky. V druhej časti sekundárneho vzdelávania si študenti budú môcť vybrať svoju špecializáciu, a to buď umenie a športová veda, sociálne vedy alebo technológie, informatiku a matematiku.⁶⁷

Zmena systému bola predovšetkým spustená preto, lebo odborníci na vzdelávanie tvrdia, že predošlý systém 8-4-4 podnecoval študentov k hľadaniu si „white collar“ zamestnania, čo prispelo k vysokej miere nezamestnanosti v krajine. Štúdie naznačujú, že

⁶⁵BETHUEL, M. Kenya's shift to a new education system: What is new? In LinkedIn [online]. 2023. [cit. 2024-04-08]. Dostupné na internete: <<https://www.linkedin.com/pulse/kenyas-shift-new-education-system-what-masika-bethuel/>>.

⁶⁶NYAMAI, F. What 2-6-3-3-3 new curriculum offers learners. In Business Daily [online]. 2020. [cit. 2024-04-06]. Dostupné na internete: <<https://www.businessdailyafrica.com/bd/data-hub/what-2-6-3-3-3-new-curriculum-offers-learners-2235094>>.

⁶⁷The new education system in Kenya. In Red Rubber Ball Foundation [online]. 2022. [cit. 2024-04-06]. Dostupné na internete: <<https://www.redrubberball.org.uk/2022/11/the-new-education-system-in-kenya/>>.

na trh práce každoročne vstupuje 500 000 až 800 000 mladých Keňanov. Prognózy tiež naznačujú, že do roku 2030 bude Keňa čeliť náročnému scenáru, kedy značná časť obyvateľstva bude v produktívnom veku (podľa odhadov približne 60 percent), popri pretrvávajúcej vysokej miere nezamestnanosti a podzamestnanosti.⁶⁸

Podľa dokumentu o stratégii znižovania chudoby bolo vzdelávanie uvedené ako potenciálny hnací motor ekonomického rastu a znižovania chudoby, to sa však nepodarilo. Následne boli zavedené iniciatívy, ako napríklad bezplatné základné a stredoškolské vzdelávanie, ktorých cieľom bolo bojovať proti negramotnosti, znižovať sociálno-ekonomické rozdiely, podporovať informovanosť občanov schopných prispievať k národnému hospodárskemu rozvoju, odstrániť detskú prácu, obmedziť predčasné ukončenie školskej dochádzky a podporovať vzdelávanie dievčat.⁶⁹

Na základe reportu vydaného portálom Statista⁷⁰, týkajúceho sa rozdelenia obyvateľstva v Keni podľa najvyššieho ukončeného vzdelania v roku 2019 vyplynulo, že najväčší podiel obyvateľstva má ukončené základné vzdelanie, a to konkrétne 55,2 percenta celkového obyvateľstva. Druhý najväčší podiel tvorilo sekundárne, čiže stredoškolské vzdelanie s podielom 27,2 percenta, nasledovalo stredné odborné vzdelanie s podielom 7,9 percenta, predškolské vzdelanie s 5,9 percentným podielom a najmenší podiel tvorili vysokoškolsky vzdelaní, ktorých bolo v Keni zaznamenaných len 3,5 percenta.⁷¹

Podľa údajov z ekonomického prieskumu Kenského národného štatistického úradu z roku 2022⁷², počas obdobia rokov 2017 až 2021 klesla miera ukončenia základného vzdelania všetkých žiakov z 94,6 percenta v roku 2020 na 85,8 percenta v roku 2021. Zároveň sa miera prechodu zo základnej na strednú školu znížila z 91 percent v roku 2020 na 78,5 percenta v roku 2021. Čo sa týka zápisu študentov na vysoké školy,

⁶⁸NYAMAI, F. What 2-6-3-3-3 new curriculum offers learners. In Business Daily [online]. 2020. [cit. 2024-04-06]. Dostupné na internete: <<https://www.businessdailyafrica.com/bd/data-hub/what-2-6-3-3-3-new-curriculum-offers-learners-2235094>>.

⁶⁹Oranga, J., Obuba, E., & Nyakundi, E. (2020). Education as an Instrument of Poverty Eradication in Kenya: Successes and Challenges. Open Journal of Social Sciences, 8, s. 410-424 Dostupné na: https://www.scirp.org/pdf/jss_2020092816462018.pdf

⁷⁰STATISTA. Distribution of population in Kenya as of 2019, by highest level of education completed. Dostupné na: <https://www.statista.com/statistics/1237796/distribution-of-population-in-kenya-by-highest-level-of-education-completed/>

⁷¹Educational Statistics for Kenya [100% updated and elaborated]. In Zoe Talent Solutions [online]. 2023. [cit. 2024-04-06]. Dostupné na internete: <<https://zoetalentsolutions.com/educational-statistics-for-kenya/>>.

⁷²Economic survey 2022 - Nairobi. In Kenya National Bureau of Statistics [online]. 2022. [cit. 2024-04-06]. Dostupné na internete: <<https://www.knbs.or.ke/wp-content/uploads/2022/05/2022-Economic-Survey1.pdf>>.

v akademickom roku 2020/2021 sa celkový počet zapísaných študentov na verejné aj súkromné univerzity zvýšil na 546 699 oproti 509 468 v akademickom roku 2019/2020.⁷³

S nízkou vzdelanostnou úrovňou v Keni súvisia viaceré problémy. Jednotlivci s nízkou úrovňou vzdelania často čelia obmedzeným ekonomickým príležitostiam, pretože im môžu chýbať potrebné zručnosti a kvalifikácia na zabezpečenie dobre platenej práce. To môže udržiavať kruh chudoby a brániť hospodárskemu rozvoju. Nízka úroveň vzdelania je častokrát spojená s vysokou mierou nezamestnanosti, pretože jednotlivci nemajú zručnosti, ktoré sú požadované na trhu práce. To môže spôsobiť sociálne nepokoje, zvýšenú závislosť od programov sociálneho zabezpečenia a zníženej celkovej produktivite. Nízka úroveň vzdelania tiež prispieva k nerovnosti príjmov, keďže jednotlivci s vyššou úrovňou vzdelania majú tendenciu zarábať viac oproti jednotlivcom s nižšou úrovňou vzdelania. Tento príjmový rozdiel zväčšuje rozdiely medzi chudobnými a bohatými, čo vedie k nestabilite. Nižšia úroveň vzdelania môže ovplyvňovať aj oblasť zdravia, nakoľko jednotlivci môžu mať nedostatok vedomostí a znalostí potrebných na prijímanie informovaných rozhodnutí v oblasti zdravia, a to môže mať za následok vyššiu mieru ochorení, nižšiu očakávanú dĺžku života a zvýšené náklady na zdravotnú starostlivosť.⁷⁴

Podľa dát Svetovej banky bolo v roku 2022 24 750 308 práce schopných.⁷⁵ Práce schopné obyvateľstvo zahŕňa osoby vo veku od 15 rokov a staršie, ktoré poskytujú prácu na výrobu tovarov a služieb počas určitého obdobia. Zahŕňa osoby, ktoré sú v súčasnosti zamestnané, a osoby, ktoré sú nezamestnané, ale hľadajú si prácu, ako aj osoby, ktoré hľadajú prácu prvýkrát. Nie sú tu však zahrnutí všetci pracujúci, vynechaní bývajú neplatení pracovníci, rodinní príslušníci a študenti.⁷⁶

Čo sa týka zamestnanosti v jednotlivých sektoroch, za rok 2022 podľa údajov Svetovej banky pracovalo v poľnohospodárstve 33 percent zamestnaných obyvateľov⁷⁷,

⁷³Economic survey 2022 - Nairobi. In Kenya National Bureau of Statistics [online]. 2022. [cit. 2024-04-06]. Dostupné na internete: <<https://www.knbs.or.ke/wp-content/uploads/2022/05/2022-Economic-Survey1.pdf>>.

⁷⁴Oranga, J., Obuba, E., & Nyakundi, E. (2020). Education as an Instrument of Poverty Eradication in Kenya: Successes and Challenges. *Open Journal of Social Sciences*, 8, s. 410-424 Dostupné na: https://www.scirp.org/pdf/jss_2020092816462018.pdf

⁷⁵THE WORLD BANK. Labor force, total – Kenya. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.TOTL.IN?locations=KE>

⁷⁶TRADING ECONOMICS. Kenya – Labor Force, Total. Dostupné na: <https://tradingeconomics.com/kenya/labor-force-total-wb-data.html>

⁷⁷THE WORLD BANK. Employment in agriculture (% of total employment) (modeled ILO estimate) – Kenya. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.AGR.EMPL.ZS?locations=KE>

v priemyselnom sektore 16 percent⁷⁸ a v sektore služieb 51 percent zamestnaných obyvateľov⁷⁹. Podľa dostupných dát zamestnanosť v poľnohospodárstve klesá, zatiaľ čo zamestnanosť v službách stále rastie.

V súvislosti s pracovnou silou, pracovnými zručnosťami a migráciou v Keni je nevyhnutné zvážiť dynamiku kenského pracovného trhu, rozdelenie zručností medzi pracovnou silou a dôsledky pre možné scenáre migrácie. Keňa, podobne ako iné africké krajiny, čelí výzvam, pokiaľ ide o rozdelenie zručností v rámci pracovnej sily. Rozloženie výsledkov gramotnosti Keňanov v rôznych vekových skupinách naznačuje polarizáciu zručností, pričom rastúci podiel pracovnej sily dosahuje prijateľnú úroveň gramotnosti, zatiaľ čo značná časť zostáva v podstate bez kvalifikácie. Toto nerovnomerné rozloženie zručností má dôsledky pre hospodársky rozvoj krajiny a potenciál migrácie kvalifikovanej pracovnej sily. Kvalita a rozdelenie zručností na kenskom trhu práce zohrávajú kľúčovú úlohu pri formovaní migračných modelov. Ako sa zdôrazňuje v štúdií Andreasa Backhausu, zistilo sa, že zručnosti v Keni sú rozdelené nerovnomerne, pričom značná časť pracovnej sily je v podstate nekvalifikovaná. Táto nerovnosť v zručnostiach ovplyvňuje nielen domáci trh práce, ale má vplyv aj na potenciálne scenáre migrácie, najmä do Európy. V súvislosti s migráciou porovnanie afrických a európsky trhov práce odhaľuje výrazné rozdiely v úrovni kvalifikácie. Pracovná sila v Keni je výrazne menej kvalifikovaná ako v európskych krajinách OECD, a to aj pri podobnej úrovni dosiahnutého formálneho vzdelania. To má dôsledky pre všetky potenciálne programy legálnej migrácie kvalifikovaných pracovníkov z Kene do Európy, pretože spoliehanie sa výlučne na formálne vzdelanie ako meradlo kvalifikácie môže viesť k nadhodnoteniu úrovne kvalifikácie migrantov. Otázka odliv mozgov a ich prírastku je relevantná aj v diskusii o migrácii z Kene do Európy. Debata o odlive mozgov z Kene do Európy vyvoláva obavy zo straty kvalifikovaných pracovníkov a získania nových zručností. Ak odchádzajú len tí najkvalifikovanejší ľudia a v porovnaní s formálnym vzdelaním je týchto zručností nedostatok, len pohľad na počet odchádzajúcich vzdelaných ľudí nemusí ukázať plný rozsah straty zručností. To ukazuje, že je zložité zistiť a kontrolovať pohyb kvalifikovaných pracovníkov z Kene do Európy. Potreba migrácie kvalifikovanej pracovnej sily zo subsaharskej Afriky, vrátane Kene, do Európy je navyše podmienená

⁷⁸THE WORLD BANK. Employment in industry (% of total employment) (modeled ILO estimate) – Kenya. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.IND.EMPL.ZS?end=2022&locations=KE&start=1991&view=chart>

⁷⁹ THE WORLD BANK. Employment in services (% of total employment) (modeled ILO estimate) – Kenya. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.SRV.EMPL.ZS?locations=KE>

faktormi, ako sú demografické trendy a dopyt po kvalifikovaných pracovníkoch na európskych pracovných trhoch. Výzva však spočíva v zabezpečení toho, aby potenciálne migračné schémy boli v súlade s úrovňou kvalifikácie prítomnej na kenskom trhu práce, aby sa zabránilo zhoršeniu nedostatku kvalifikovaných pracovníkov v oboch regiónoch.⁸⁰

3.1.4 Priame zahraničné investície

	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Prílev PZI (%HDP)	1,6	0,8	0,5	0,4	0,4	0,3
Prílev PZI (v miliónoch USD)	1350	767,8	470	426,3	463,3	393,6

Tabuľka 6: Priame zahraničné investície v Keni, zdroj: vlastné spracovanie podľa World Bank⁸¹

Zatiaľ čo prílev priamych zahraničných investícií tvoril v roku 2017 1,6 percentný podiel HDP, v roku 2018 tento podiel klesol na 0,8 percenta, v roku 2019 na 0,5 percenta a v rokoch 2020 a 2021 0,4 percenta. Najnižší percentuálny podiel bol zaznamenaný v roku 2022, kedy to bolo 0,3 percenta HDP a podľa ekonomickej informácie o trhu Kene vydané slovenským Ministerstvom zahraničných vecí a európskych záležitostí bol rok 2022 zasiahnutý volebným obdobím, nakoľko do rozhodovacieho procesu investorov výrazne zasahuje aj politické prostredie a smerovanie potenciálnej krajiny, kde by chceli investovať.⁸²

Prílev PZI zohráva významnú úlohu pri podpore hospodárskeho rastu tým, že prispieva k tvorbe kapitálu, transferu technológií, tvorbe pracovných miest a celkovému zvyšovaniu produktivity. Podľa údajov z tabuľky však vidíme, že za posledné roky prílev priamych zahraničných investícií do Kene klesá, zatiaľ čo percentuálny rast HDP za to isté sledované obdobie striedavo rástol, aj klesal a HDP v miliónoch amerických dolárov rástol, s výnimkou roku 2020. Aj napriek tomu, že prílev PZI je jedným z faktorov ovplyvňujúcich rast HDP v Keni, nie je jediným, nakoľko rozhodujúcu úlohu pri

⁸⁰BACKHAUS, Andreas. Skills in African Labor Markets and Implications for Migration to Europe. Kiel Working Paper, 2020.[cit. 2024-04-06].Dostupné na: <<https://www.econstor.eu/bitstream/10419/218739/1/kwp-2150.pdf>>.

⁸¹THE WORLD BANK. Foreign direct investment, net inflows (% of GDP) – Kenya. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.WD.GD.ZS?end=2022&locations=KE&start=2017> ; THE WORLD BANK. Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$) – Kenya. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD?end=2022&locations=KE&start=2017>

⁸²VEL'VYSLANECTVO SLOVENSKEJ REPUBLIKY V NAIROBI Ekonomická informácia o teritóriu: Kénská republika. In Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky [online]. 2023. [cit. 2024-01-22]. Dostupné na internete: <<https://covid19.mzv.sk/documents/10182/11455598/Ke%C5%88a%20-%20ekonomick%C3%A9%20inform%C3%A1cie%20o%20terit%C3%B3riu%202023.pdf/5c233c75-d551-de27-7941-83ad11b154e1>>.

formovaní hospodárskej výkonnosti krajiny zohrávajú aj faktory ako domáce investície, vládne výdavky, vývoz a spotrebiteľské výdavky. V konečnom dôsledku, prílev PZI môže pozitívne ovplyvniť rast HDP, no vzťah medzi PZI a rastom HDP je zložitý a má naň dopad viacero faktorov.⁸³

Najväčšími investormi spomedzi krajín sú Spojené kráľovstvo, Spojené štáty americké, Čína, Japonsko, Holandsko a Maurícius.⁸⁴

3.1.5 Rozvojová pomoc Keni

OECD

	2019	2020	2021
Čistá ODA (USD, milióny)	3 171,9	3 989,9	3 142,9
Čistá ODA/hrubý národný dôchodok (%)	3,2	4,0	2,9
Hrubá ODA (USD, milióny)	3 563,3	4 553,8	3 634,7
Bilaterálny podiel (ODA v hrubom, v %)	46,3	36,1	43,5
Celkové čisté príjmy (USD, milióny)	3 167,3	4 518,2	3 761,6

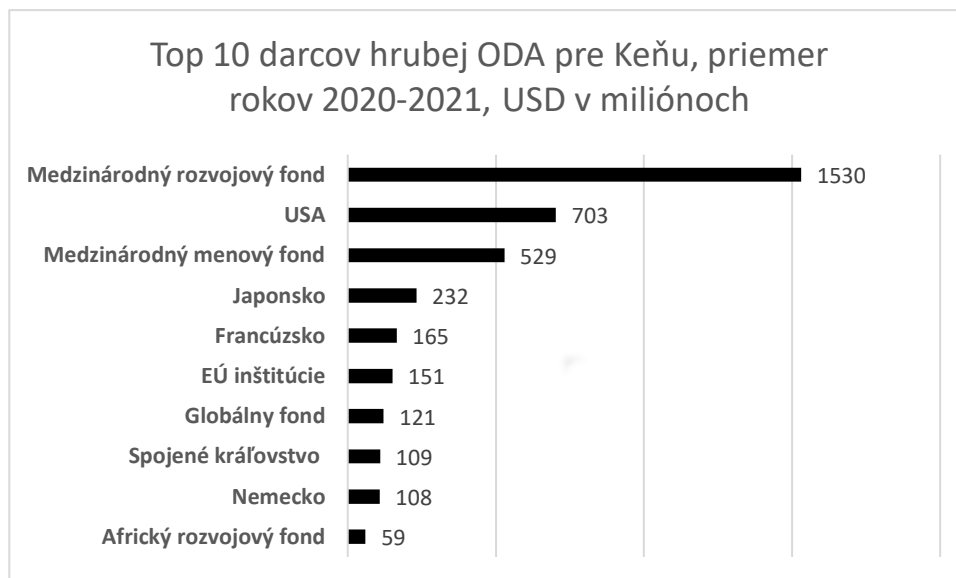
Tabuľka 7: Príjmy ODA pre Keňu; zdroj: vlastné spracovanie podľa OECD⁸⁵

V tabuľke 7 vidíme príjmy ODA pre Keňu zo zdroja OECD. Za rok 2021 bola čistá ODA 3 142,9 milióna amerických dolárov, vzhľadom k hrubému národnému dôchodku tvorila 2,9 percenta. Hrubá ODA bola 3 634,7 milióna amerických dolárov a bilaterálny podiel ODA v hrubom 43,5 percent. Celkové čisté príjmy boli 3 761,6 milióna amerických dolárov.

⁸³Foreign investment survey 2020 report. In Kenya National Bureau of Statistics [online]. [cit. 2024-04-06]. Dostupné na internete: <<https://www.centralbank.go.ke/wp-content/uploads/2021/08/Foreign-Investment-Survey-2020-Report.pdf>>.

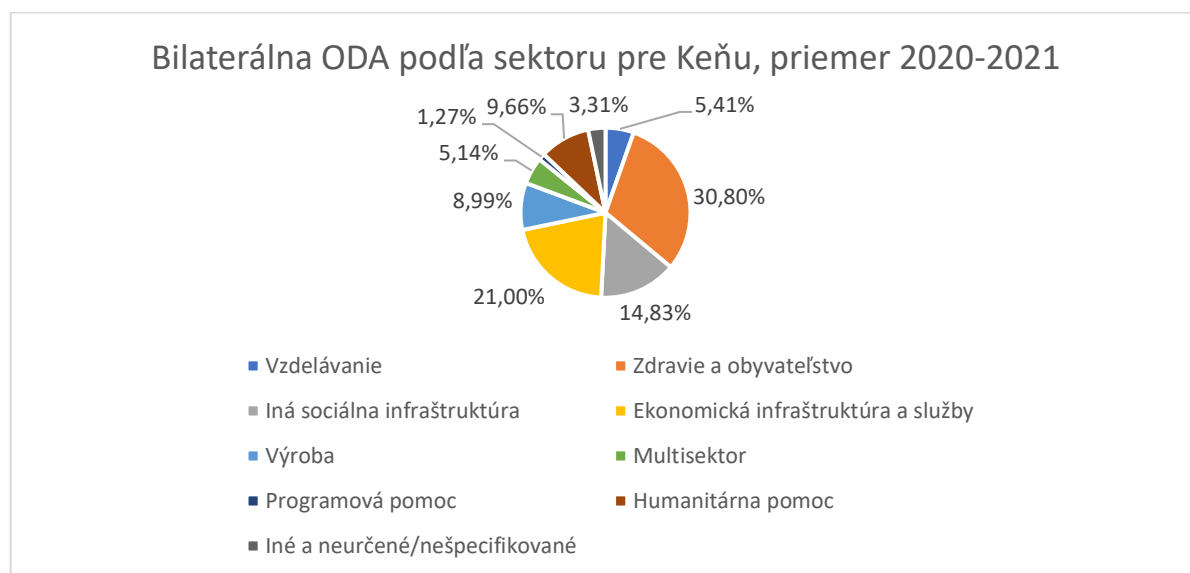
⁸⁴Foreign Direct Investments Surge after three-year lull. In Kenya Investment Authority (KenInvest) [online]. 2022. [cit. 2024-04-06]. Dostupné na internete: <<https://www.invest.go.ke/2022/10/27/foreign-direct-investments-surge-three-year-lull/>>.

⁸⁵OECD. Receipts for Kenya. Dostupné na: https://public.tableau.com/views/OECDACAidataglancebyrecipient_new/Recipients?:embed=y&:display_count=yes&:showTabs=y&:toolbar=no?&:showVizHome=no

Graf 1: zdroj: vlastné spracovanie podľa OECD⁸⁶

V grafe č. 1 môžeme vidieť najväčších darcov ODA pre Keňu, priemer za roky 2020 a 2021 uvedené v miliónoch amerických dolárov. Najväčším darcom je Medzinárodný rozvojový fond v hodnote 1 530 miliónov amerických dolárov, nasleduje USA so 703 miliónov amerických dolárov a Medzinárodný menový fond s 529 miliónov amerických dolárov. Na štvrtej priečke je Japonsko, nasleduje Francúzsko, európske inštitúcie, Globálny fond, Spojené kráľovstvo, Nemecko a nakoniec Africký rozvojový fond.

Graf 2: Bilaterálna ODA podľa sektoru pre Keňu, priemer 2020-2021, zdroj: vlastné spracovanie podľa OECD⁸⁷

⁸⁶OECD. Top Ten Donors of Gross ODA for Kenya, 2020-2021 average, USD million. Dostupné na: https://public.tableau.com/views/OECDDataAidataglancebyrecipient_new/Recipients?:embed=y&:display_count=yes&:showTabs=y&:toolbar=no?&:showVizHome=no

V grafe č. 2 môžeme vidieť do akých oblastí smerovala bilaterálna ODA pre Keňu, priemerne za obdobie rokov 2020 a 2021. Najväčší podiel smeroval do oblasti zdravia a obyvateľstva, konkrétne 30,8 percenta, nasleduje iná sociálna infraštruktúra s pomerom 14,83 percenta a na treťom mieste je ekonomická infraštruktúra a služby s pomerom 21 percent. Ďalšími oblasťami boli výroba, multisektor, vzdelávanie, humanitárna pomoc, programová a pomoc a iné a neurčené/nešpecifikované.

Okrem toho aj Európska únia rozvíja s Keňou dlhodobé a komplexné partnerstvo, ktoré zahŕňa hospodársku, bezpečnostnú, politickú a sociálnu oblasť. Nedávne úspešné ukončenie politických rokovaní o Dohode o hospodárskom partnerstve (EPA) medzi EÚ a Keňou v júni 2023 predstavuje významný milník v prehľbovaní bilaterálnych obchodných vzťahov. V Keni spolupracuje Team Europe, ktorý tvoria Európska únia, Európska investičná banka a niekoľko členských štátov EÚ vrátane Belgicka, Česka, Dánska, Estónska, Fínska, Francúzska, Chorvátska, Írska, Holandska, Nemecka, Portugalska, Rakúska, Slovenska, Švédska a Talianska. Cieľom tohto tímu je podporovať hlavné ciele Kene uvedené v dlhodobom rozvojovom pláne Vision 2030, ktorý hovorí o Keni ako o globálne konkurencieschopnej a prosperujúcej krajine s vysokou kvalitou života. Partnerstvo medzi EÚ a Keňou je príkladom zásad iniciatívy Global Gateway. V Keni sa zameriava na verejné a súkromné investície do ekologických a digitálnych prechodov s cieľom uvoľniť plný hospodársky potenciál krajiny a zmierniť dôsledky zmeny klímy. Medzi hlavné iniciatívy v rámci tohto partnerstva patria Zelená dohoda a iniciatíva zameraná na digitalizáciu orientovanú na človeka. V rámci Zelenej dohody sú kľúčovými oblasťami znižovanie emisií skleníkových plynov, hodnotové reťazce agropotravinárskych systémov, zvýšená výroba obnoviteľnej energie a prístup k nej, zachovanie a obnova prírodného kapitálu a biodiverzity a podpora udržateľných investícií do súkromného sektora, urbanizácie a infraštruktúry. Vedúca úloha Kene v ekologickom prechode je podporovaná prostredníctvom vyše 150 projektov v hodnote 3,47 miliardy eur. Čo sa týka digitalizácie orientovanej na človeka, tá je podporovaná cez viac ako 30 projektov v hodnote 430 miliónov eur a zameriava sa na preklopenie digitálnej medzery, podporu transformácie digitálneho hospodárstva a zabezpečenie otvorenej a inkluzívnej digitálnej

⁸⁷OECD. Bilateral ODA by Sector for Kenya, 2020-2021 average. Dostupné na: https://public.tableau.com/views/OECDDataAidataglancebyrecipient_new/Recipients?:embed=y&:display_count=yes&:showTabs=y&:toolbar=no?&:showVizHome=no

správy. Okrem spomínaných hlavných programov sa spolupráca zaoberá aj oblasťami ako mládež, rodová rovnosť, správa vecí verejných a prístup k financiám.⁸⁸

⁸⁸Kenya. In European Commission [online]. [cit. 2024-03-07]. Dostupné na internete: <https://international-partnerships.ec.europa.eu/countries/kenya_en>.

4 SWOT analýza

4.1 Silné stránky

Strategická poloha. Krajina sa nachádza v strede východnej Afrike, čo ju robí dôležitým obchodným uzlom a poskytuje jej výhodu pri obchodnej výmene s ďalšími africkými krajinami, no taktiež globálnymi partnermi. Výhodou tiež je, že ide o pobrežnú krajinu, takže má aj prístup k oceánu a námornej doprave a dôležitým je najmä prístav Mombasa, ktorý predstavuje jeden z najväčších prístavov v Afrike.

Využívanie obnoviteľných zdrojov. Keňa disponuje bohatými prírodnými zdrojmi, ktoré predstavujú dôležitý prínos pre priemyselný sektor a tiež môžu slúžiť ako zdroj príjmu a investícií do krajiny. Okrem toho má Keňa už spomínanú rozsiahlu rozlohu pôdy vhodnej pre poľnohospodárstvo, čo podporuje produkciu potravín a ďalších poľnohospodárskych tovarov pre domáci aj zahraničný trh. V nadväznosti na poľnohospodárstvo sú pre Keňu výhodou aj jej rozsiahle vodné zdroje, ktoré sú dôležité pre zavlažovanie v poľnohospodárstve a tiež pri výrobe elektrickej energie. Vďaka prírodným zdrojom má tiež potenciál využívať slnečnú, veternú a geotermálnu energiu, čo je obrovskou výhodou, nakoľko Keňa už teraz využíva až 91 percent energie z obnoviteľných zdrojov. Tie sú významné pre diverzifikáciu energetického sektora a znižovanie závislosti od fosílnych palív.

Posilňovanie regionálneho obchodu. Keňa sa aktívne podieľa na posilňovaní regionálneho obchodu v Afrike prostredníctvom svojej účasti vo viacerých regionálnych obchodných blokoch a dohodách. Vzhľadom k svojmu členstvu vo Východoafrickom spoločenstve krajina profituje zo zníženia obchodných prekážok a zvýšeného prístupu na trh v rámci členských krajín. Cieľom Východoafrického spoločenstva je vďaka uľahčeniu voľného pohybu tovaru, služieb, kapitálu a osôb medzi členskými krajinami podporovať ekonomickú integráciu. Okrem toho je Keňa členským štátom COMESA, ktorú tvorí až 21 členských štátov a na základe tohto členstva môže tiež využívať preferenčné obchodné dohody uzavreté v rámci tohto spoločenstva.

4.2 Slabé stránky

Závislosť na poľnohospodárstve. Ako už bolo spomenuté, značnú časť kenskej ekonomiky tvorí poľnohospodárstvo, s čím je spojená aj závislosť na úrode, čo kvôli výkyvom počasia, suchám a rizikám spôsobených klimatickou zmenou vážne ovplyvňujú výnosy a hospodársky rast. Podľa komoditnej štruktúry tiež môžeme vidieť, že najväčší

podiel na exporte tovarov z Kene do sveta tvoria poľnohospodárske výrobky ako káva, čaj, ovocie, zelenina, rezané kvety, či živočíšne tuky a oleje.

Nedostatočná infraštruktúra. Infraštruktúra predstavuje problémovú oblasť krajiny, nakoľko nemá dostatočne vybudovanú cestnú sieť, má nevyhovujúce železnice a nedostatočné energetické kapacity. Toto všetko obmedzuje obchodné možnosti a zvyšuje to náklady na prepravu a tranzit tovarov.

Korupcia. Tá v krajine predstavuje výrazný problém, nakoľko znižuje dôveru investorov a podkopáva transparentnosť a efektívnosť verejných politik. Korupcia tiež môže viesť k nespravodlivej distribúcii zdrojov a narušeniu hospodárskeho rastu.

Podľa Indexu vnímania korupcie dosiahla Keňa v roku 2023 skóre 31 zo 100 bodov a umiestnila sa na 126. mieste zo 180. Tento index skúma 180 krajín sveta a následne ich zoradzuje na základe skóre. Maximálne skóre je 100 bodov, čo znamená veľmi čistá krajina z pohľadu korupcie a 0 bodov znamená vysoko skorumpovaná krajina. Podľa výsledkov môžeme skonštatovať, že Keňa so svojim skóre dosiahla menej ako 50 bodov, čo indikuje vážne korupčné problémy.⁸⁹

Chudoba. Aj napriek poklesu miery chudoby zo 46,6 percenta v roku 2005/2006 na 36,1 percenta v roku 2015/2016 je chudoba v Keni pretrvávajúcim problémom, keďže absolútny počet ľudí žijúcich v chudobe sa zvýšil zo 16,8 milióna v roku 2005/2006 na 19,5 milióna v roku 2019. Z toho 14 miliónov žije vo vidieckych oblastiach, 1,3 milióna v prímestských regiónoch a 4,2 milióna v jadrových mestských oblastiach, najmä v neformálnych osadách. Tiež je dôležité poznamenať, že úroveň chudoby sa výrazne líši v rôznych častiach krajiny. Zatiaľ čo v okrese Nairobi City je to približne 16,7 percenta obyvateľstva, v okrese Turkana, ktorý patrí medzi najchudobnejšie okresy je to až 79,4 percenta.⁹⁰

Potravinová neistota. Podľa Integrated Food Security Phase Classification sa v období júla až septembra 2023 nachádzalo v potravinovej neistote až 2,8 milióna kenského obyvateľstva v suchých a polosuchých oblastiach. Keňa bojuje s potravinovou neistotou dlhodobo a hlavnými faktormi, ktoré ju ovplyvňujú sú vysoké ceny potravín, inflácia a záplavy počas daždivých období. Aj napriek tomu, že sa situácia oproti minulosti zlepšuje, stále to predstavuje vážny problém, ktorý postihuje nezanedbateľnú časť

⁸⁹2023 corruption perceptions index: Explore the results. In Transparency International [online]. [cit. 2024-04-08]. Dostupné na internete: <<https://www.transparency.org/en/cpi/2023>>.

⁹⁰CHOKERAH, J. UN Sustainable Development Cooperation Framework and ... In United Nations Kenya [online]. 2021. [cit. 2024-04-10]. Dostupné na internete: <https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2021/05/Chokerah_Paper.pdf>.

obyvateľstva. Súvisiacim problémom je aj akútna podvýživa, ktorou v období od apríla do októbra 2023 trpelo až 946 000 detí do 5 rokov v suchých a polosuchých oblastiach krajiny a tiež približne 145 000 tehotných alebo dojčiacich žien. Prispievajúcimi faktormi sú tiež rôzne nebezpečné choroby a znečistená voda a nevyhovujúce hygienické podmienky.⁹¹

Socioekonomické nerovnosti. Ako už bolo poukázané v tejto práci, Keňa zaznamenáva výrazné rozdiely medzi mestskými a vidieckymi oblasťami a taktiež obyvateľstvom v týchto dvoch oblastiach. Vzhľadom k tomu majú chudobnejšie vrstvy obyvateľstva obmedzený prístup k vzdelaniu a zdravotnej starostlivosti, čo obmedzuje potenciál ľudí na trhu práce a ich schopnosť podieľať sa na ekonomike krajiny. Tieto nerovnosti majú tiež vplyv na to, že vzhľadom k rozdielnemu prístupu k vzdelaniu majú obyvatelia rôzne zručnosti, respektíve ich nedostatok a tak majú aj nižšie príjmy, čo vedie k nízkej kúpnej sile a obmedzenom dopyte po tovaroch a službách a to tiež ovplyvňuje hospodársky rast a konkurencieschopnosť krajiny. Tieto rozdiely majú tendenciu viesť k sociálnym nepokojom a tiež politickej nestabilite, čo negatívne vplyva na hospodársky rozvoj a obchodné prostredie.

Závislosť od Číny. Ako sme mohli vidieť pri teritoriálnej štruktúre kenského importu, prvenstvo si drží Čína a zároveň Keňa s Čínou dosahuje negatívnu obchodnú bilanciu, keďže prevažuje import z Číny nad exportom do Číny. Táto závislosť vykazuje nedostatočnú diverzifikáciu a vysokú náchylnosť na neadaptabilitu v prípade ekonomických alebo politických zmien. Čína si svoju vedúcu pozíciu v Keni upevňuje aj hospodárskou pomocou v podobe investícií v mnohých odvetviach a tiež pôžičiek.

4.3 Príležitosti

Rozvoj obchodných vzťahov v rámci regiónu. Na základe ekonomickej integrácie so štátmi v rámci regiónu by Keňa mohla zlepšiť svoj ekonomický rast, posilniť svoju exportnú schopnosť a nadobudnúť pozitívnu obchodnú bilanciu so susednými aj viac vzdialenými štátmi v rámci regiónu. K upevneniu vedúcej pozície v rámci ekonomického fungovania Keni môžu pomôcť aj investície zo strany zahraničných partnerov.

Rastúci sektor služieb. Vďaka odvetviam ako bankovníctvo, telekomunikácie, obchod a cestovný ruch dochádza k tvorbe nových pracovných miest, príjmov pre štát i domácnosti a v konečnom dôsledku aj diverzifikácii hospodárstva.

⁹¹Kenya: IPC Food Security & Malnutrition Snapshot - acute food insecurity: July 2023 - January 2024; acute malnutrition: April - October 2023 - Kenya. In ReliefWeb [online]. 2023. [cit. 2024-04-10]. Dostupné na internete: <<https://reliefweb.int/report/kenya/kenya-ipc-food-security-malnutrition-snapshot-acute-food-insecurity-july-2023-january-2024-acute-malnutrition-april-october-2023>>.

Rozvoj cestovného ruchu. Keňa má obrovský potenciál v cestovnom ruchu vďaka svojmu kultúrnemu a prírodnému bohatstvu. Prostredníctvom rozvoja cestovného ruchu môže tak Keňa diverzifikovať svoju ekonomiku a navýšiť svoje príjmy.

Ekologická udržateľnosť. Keňa disponuje širokým bohatstvom v podobe prírodných zdrojov a tak by mohla investovať do ekologicky udržateľných projektov, čo okrem dlhodobého hospodárskeho rozvoja by pomohlo aj ochrane životného prostredia.

Zaujímavosťou je, že Keňa zažíva pozoruhodnú cestu k využívaniu geotermálnej energie ako čistého a udržateľného zdroja energie, ktorý súvisí so strategickou polohou krajiny v údolí Great Rift Valley s vulkanickými centrami, ktoré poskytujú ideálne podmienky na výrobu geotermálnej energie. Krajina sa o produkciu geotermálnej energie usiluje už skoro 70 rokov, pričom počiatočné neúspechy súviseli so slabou priepustnosťou okolitých oblastí. Ropná kríza na začiatku 70. rokov minulého storočia však opätovne podnietila záujem o geotermálny prieskum, čo viedlo k úspešným vrtom a zriadeniu prvých elektrární v Olkarii v rokoch 1981 – 1985. Odvtedy Keňa dosiahla významný pokrok vo výrobe geotermálnej energie, pričom jej súčasná kapacita je 988,7 MW – šiesta na svete a prvá v Afrike. Geotermálne elektrárne v krajine, napájané z takmer 300 vrtov v Olkarii, pracujú nepretržite a poskytujú spoľahlivý zdroj energie, ktorý nie je ovplyvnený klimatickými výkyvmi. Vďaka tomu Keňa získava až 91% energie z obnoviteľných zdrojov, z toho 47% z geotermálnej energie, 30% z vodnej energie, 12% z veternej energie a 2% zo slnečnej energie. Cieľom je do roku 2030 plne prejsť na obnoviteľné zdroje energie, pričom geotermálna kapacita sa môže zvýšiť, aby sa pokryl dopyt, ktorý v súčasnosti dosahuje cca 2000 MW. Geologická formácia Great Rift Valley, ktorá vznikla oddelením Somálskej a Núbijskej tektonickej dosky, vytvorila ideálne prostredie na výrobu geotermálnej energie. Vďaka inovatívnemu prístupu krajiny k výrobe energie, ktorá využíva svoje prírodné zdroje na hospodársky rast a zároveň uprednostňuje environmentálnu udržateľnosť, strategickým investíciám, technologickému pokroku a medzinárodnej spolupráci sa Keňa stala svetovým lídrom v oblasti geotermálnej energie, čím pripravila cestu pre čistejšiu a ekologickejšiu budúcnosť krajiny a celého kontinentu.

92

⁹²MUIRURI, P. “our contribution to a cleaner world”: How Kenya found an extraordinary power source beneath its feet. In The Guardian [online]. 2024. [cit. 2024-04-10]. Dostupné na internete: <<https://www.theguardian.com/environment/2024/jan/25/our-contribution-to-a-cleaner-world-how-kenya-found-an-extraordinary-power-source-beneath-its-feet?fbclid=IwAR2zIWGpAYjQFmqi5zvcuEymHpl8mIpv7K81BHcndgFDRqt2M3hcs9Hbxvw>>.

4.4 Riziká

Politická nestabilita. Nestabilita v politickom prostredí negatívne ovplyvňuje obchodné prostredie a dôveru existujúcich aj potenciálnych investorov a tak krajina prichádza o mnohé príležitosti ekonomického rozvoja a navyšovania blahobytu pre obyvateľov.

Globálne hospodárske výkyvy. Nakoľko žijeme v dobe globalizácie, všetky výkyvy ako sú obchodné vojny, hospodárske sankcie, ekonomická recesia, majú negatívny dopad na exportné príležitosti a ekonomickú stabilitu v krajine.

Klimatické zmeny. Zmena klímy a klimatická kríza má na Keňu závažné dôsledky, vrátane už v súčasnosti zlej situácie čo sa týka sucha v krajine, záplav a ďalších extrémnych poveternostných podmienok, čo má tiež vplyv na poľnohospodárstvo, ktoré je pre Keňu dôležité a životné prostredie.

Bezpečnostné hrozby. Keňa čelí bezpečnostným hrozbám, vrátane terorizmu, etnických konfliktov na základe rôznorodosti, čo má negatívny vplyv na turizmus, investície a obchod.

Záver

Keňa od nadobudnutia svojej nezávislosti v roku 1963 zažila významný ekonomický vývoj a zmenu v hospodárskej štruktúre. Počas svojho vývoja sa stretla s rôznymi výzvami a úspechmi, no aj napriek niektorým úspechom, ako bol napr. silný rast v roku 2000, ktorý poháňali sektory ako telekomunikácie a cestovný ruch, krajina ako taká čelila aj závažným problémom, akými sú korupcia, nerovnosť príjmov a nezamestnanosť, ktoré obmedzujú inkluzívny rast. Podľa správy Svetovej banky z roku 2023 a analýzy makroekonomických ukazovateľov do roku 2022 sme identifikovali hlavné výzvy krajiny, akými sú nárast nezamestnanosti a rozpočtového deficitu. Aj keď sú vyhliadky do budúcnosti pre ekonomický rast Kene pozitívne, stále je potrebné realizovať dôležité reformy a zlepšovať makroekonomickú stabilitu. Okrem toho, dlhodobý výhľad Kene smeruje k udržateľnému rozvoju, diverzifikácii ekonomiky a znižovaniu emisií skleníkových plynov. Podpora inovácií, podnikania a regionálnej integrácie bude kľúčom k riešeniu sociálno-ekonomických výziev a dosiahnutiu dlhodobého rastu.

Po analýze teritoriálnej štruktúry zahraničného obchodu Kene môžeme poznamenať, že pri dovoze je Čína najväčším obchodným partnerom. Toto partnerstvo zahŕňa nielen významný podiel dovážaných tovarov do Kene, no taktiež investície a pôžičky, predovšetkým v infraštruktúre. To však môže predstavovať riziko, nakoľko Keňa je tak výrazne závislá od Číny a vzniká tak obchodná nerovnováha. Aj napriek snahám navýšiť kenský vývoz do Číny a tak znížiť túto nerovnováhu sa tak zatiaľ nestalo. Ďalším výrazným partnerom Kene sú Spojené štáty, s ktorými má krajina strategické vzťahy a USA tiež poskytujú Keni investičnú a aj politickú podporu. Aj v tomto prípade dochádza k obchodnej nerovnováhe, no nie je až natoľko výrazná ako v prípade Číny. Z pohľadu regionálnych vzťahov sme zistili, že Keňa má dobré obchodné vzťahy s krajinami v rámci regiónu, akými sú Uganda, Tanzánia a Rwanda.

Analýza komoditnej štruktúry zahraničného obchodu Kene ukázala, že ekonomika je do veľkej miery závislá od poľnohospodárstva a jej výrobkov, s čím súvisí úrodná pôda a dostatok lacnej pracovnej sily. Najväčšiu časť exportu tvoria káva a čaj. Aj napriek tomu, že má pri tom Keňa konkurenčnú výhodu, je tak aj zraniteľnejšia pri výkyvoch cien komodít, klimatických zmenách a ostatných externých šokoch. S tým tiež súvisí nedostatočná diverzifikácia kenského hospodárstva.

Aj napriek tomu, že počet obyvateľov Kene od jej nezávislosti sa zvýšila z 8 miliónov na približne 55 miliónov v súčasnosti, obyvatelia čelia viacerým problémom,

vrátane nedostatočného prístupu k sociálnym službám, slabé financovanie verejných škôl, rozšírené ochorenia a socioekonomické rozdiely medzi mestským a vidieckym obyvateľstvom. Výrazným problémom je aj nízka úroveň vzdelania v Keni, čo potom ďalej ovplyvňuje faktory ako nezamestnanosť a nestabilita. Rozdiely sú aj pri kvalifikácii pracovnej sily. V súvislosti s pracovnou silou je dôležité zvážiť dynamiku trhu práce, rozdelenie zručností a možné dôsledky migrácie. Keňa čelí výzvam v oblasti migračnej politiky a udržiavania rovnováhy medzi potrebami domáceho trhu práce a migráciou kvalifikovanej pracovnej sily do zahraničia.

Vývoj PZI v krajine za posledné roky vykazuje pokles v pomere k HDP za obdobie 2017-2022. Hoci priame zahraničné investície zohrávajú významnú úlohu pri podpore hospodárskeho rastu tým, že prispievajú k tvorbe kapitálu, transferu technológií, tvorbe pracovných miest a celkovému zvyšovaniu produktivity, ich podiel na HDP Kene sa znižuje. No aj keď PZI sú jedným z faktorov ovplyvňujúcich rast HDP, rozhodujúcu úlohu pri formovaní hospodárskej výkonnosti zohrávajú aj ďalšie faktory, ako sú domáce investície, vládne výdavky, vývoz a spotrebiteľské výdavky. Zároveň však aj keď PZI sú len jedným z faktorov, ktoré pôsobia na rast HDP, sú dôležitým zdrojom ekonomického rozvoja, preto by sa Keňa mala viac sústrediť na prilákanie zahraničných investorov, ktorých momentálne odrádzajú viaceré faktory ako politická nestabilita, korupcia a mnohé iné riziká.

V konečnom dôsledku Keňa a jej hospodárstvo pôsobí ako výrazný ekonomický hráč, najmä v rámci regiónu, no ak chce byť výraznejším hráčom aj v globálnom meradle, je potrebné venovať viac pozornosti rozvoju infraštruktúry, investíciám do ľudského kapitálu, diverzifikácii hospodárstva, podpore PZI a udržateľnému rozvoju.

Zoznam použitej literatúry

2023 corruption perceptions index: Explore the results. In Transparency International [online]. [cit. 2024-04-08]. Dostupné na internete: <<https://www.transparency.org/en/cpi/2023>>.

ALEMU, Aye Mengistu; LEE, Jin-Sang. Foreign aid on economic growth in Africa: a comparison of low and middle-income countries. South African Journal of Economic and Management Sciences, 2015, 18.4: 449-462. Dostupné na: <http://www.scielo.org.za/pdf/sajems/v18n4/01.pdf>

BACKHAUS, Andreas. Skills in African Labor Markets and Implications for Migration to Europe. Kiel Working Paper, 2020. [cit. 2024-04-06]. Dostupné na: <<https://www.econstor.eu/bitstream/10419/218739/1/kwp-2150.pdf>>.

BALÁŽ, P. A KOL.: Medzinárodné podnikanie. 5. vyd. Bratislava: Sprint dva, 2010. 546 s. ISBN 978-80-7552-275-7.

BENETRIX, A. - PALLAN, H. - PANIZZA, U. [online]. 2023. [cit. 2024-03-04]. Dostupné na internete: <<https://blogs.worldbank.org/en/developmenttalk/elusive-link-between-fdi-and-economic-growth>>.

BETHUEL, M. Kenya's shift to a new education system: What is new? In LinkedIn [online]. 2023. [cit. 2024-04-08]. Dostupné na internete: <<https://www.linkedin.com/pulse/kenyas-shift-new-education-system-what-masika-bethuel/>>.

BRECHENMACHER, Saskia; SAMBULI, Nanjira. The Specter of Politics as Usual in Kenya's 2022 Election. Carnegie Endowment for International Peace, 2022.

ČERNAJ, T. SWOT ANALÝZA. In EuroEkonom.sk [online]. 2024. [cit. 2024-04-17]. Dostupné na internete: <<https://www.euroekonom.sk/manazment/strategicka-diaagnostika/swot-analyza/>>.

CHEESEMAN, N. - LYNCH, G. - WILLIS, J. Democracy and its discontents: Understanding Kenya's 2013 elections. In Journal of Eastern African Studies . 2014. Vol. 8, no. 1, s. 2–24. .

CHOKERAH, J. UN Sustainable Development Cooperation Framework and ... In United Nations Kenya [online]. 2021. [cit. 2024-04-10]. Dostupné na internete: <https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2021/05/Chokerah_Paper.pdf>.

EAC Partner States. In East African Community [online]. [cit. 2024-04-08]. Dostupné na internete: <<https://www.eac.int/eac-partner-states>>.

Economic survey 2022 - Nairobi. In Kenya National Bureau of Statistics [online]. 2022. [cit. 2024-04-06]. Dostupné na internete: <<https://www.knbs.or.ke/wp-content/uploads/2022/05/2022-Economic-Survey1.pdf>>.

Educational Statistics for Kenya [100% updated and elaborated]. In Zoe Talent Solutions [online]. 2023. [cit. 2024-04-06]. Dostupné na internete: <<https://zoetalentsolutions.com/educational-statistics-for-kenya/>>.

Foreign Direct Investments Surge after three-year lull. In Kenya Investment Authority (KenInvest) [online]. 2022. [cit. 2024-04-06]. Dostupné na internete: <<https://www.invest.go.ke/2022/10/27/foreign-direct-investments-surge-three-year-lull/>>.

Foreign investment survey 2020 report. In Kenya National Bureau of Statistics [online]. [cit. 2024-04-06]. Dostupné na internete: <<https://www.centralbank.go.ke/wp-content/uploads/2021/08/Foreign-Investment-Survey-2020-Report.pdf>>.

Historical ties between Kenya and Netherlands can only get stronger. In Kingdom of the Netherlands [online]. 2022. [cit. 2024-04-08]. Dostupné na internete: <<https://www.netherlandsandyou.nl/web/kenya/w/historical-ties-between-kenya-and-netherlands-can-only-get-stronger>>.

India - Kenya Trade Relations. In Welcome to high commission of india Nairobi, Kenya [online]. [cit. 2024-04-08]. Dostupné na internete: <https://www.hcinairobi.gov.in/eoinrb_pages/Mjg3>.

India (IND) and Kenya (Ken) trade. In The Observatory of Economic Complexity [online]. [cit. 2024-04-08]. Dostupné na internete: <<https://oec.world/en/profile/bilateral-country/ind/partner/ken>>.

Kenya (Ken) and China (CHN) trade. In The Observatory of Economic Complexity [online]. [cit. 2024-04-05]. Dostupné na internete: <<https://oec.world/en/profile/bilateral-country/ken/partner/chn>>.

Kenya (Ken) and Netherlands (NLD) trade. In The Observatory of Economic Complexity [online]. [cit. 2024-04-08]. Dostupné na internete: <<https://oec.world/en/profile/bilateral-country/ken/partner/nld>>.

Kenya (Ken) and Rwanda (RWA) trade. In The observatory of economic complexity [online]. [cit. 2024-04-08]. Dostupné na internete: <<https://oec.world/en/profile/bilateral-country/ken/partner/rwa>>.

Kenya (Ken) and Tanzania (TZA) trade. In The Observatory of Economic Complexity [online]. [cit. 2024-04-08]. Dostupné na internete: <<https://oec.world/en/profile/bilateral-country/ken/partner/tza>>.

Kenya (Ken) and United Arab Emirates (ARE) trade. In The Observatory of Economic Complexity [online]. [cit. 2024-04-08]. Dostupné na internete: <<https://oec.world/en/profile/bilateral-country/ken/partner/are>>.

Kenya (Ken) and United States (USA) trade. In The Observatory of Economic Complexity [online]. [cit. 2024-04-08]. Dostupné na internete: <<https://oec.world/en/profile/bilateral-country/ken/partner/usa>>.

Kenya and Rwanda agree on 10 areas of cooperation. In The Official Website of the President of the Republic of Kenya [online]. 2023. [cit. 2024-04-08]. Dostupné na internete: <<https://www.president.go.ke/kenya-and-rwanda-agree-on-10-areas-of-cooperation/>>.

Kenya. In European Commission [online]. [cit. 2024-03-07]. Dostupné na internete: <https://international-partnerships.ec.europa.eu/countries/kenya_en>.

Kenya: Freedom in the World 2023 Country Report. In Freedom House [online]. [cit. 2024-03-05]. Dostupné na internete: <<https://freedomhouse.org/country/kenya/freedom-world/2023>>.

Kenya: IPC Food Security & Malnutrition Snapshot - acute food insecurity: July 2023 - January 2024; acute malnutrition: April - October 2023 - Kenya. In ReliefWeb [online]. 2023. [cit. 2024-04-10]. Dostupné na internete: <<https://reliefweb.int/report/kenya/kenya-ipc-food-security-malnutrition-snapshot-acute-food-insecurity-july-2023-january-2024-acute-malnutrition-april-october-2023>>.

KOTTULOVÁ, J. - PAŠKRTOVÁ, L. - STACHOVÁ, P. Medzinárodné ekonomické vzťahy v 21. storočí. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019. 288 s. ISBN 9788057100126.

KVAŠŇÁKOVÁ, L. In CASE STUDY AS A RESEARCH METHOD IN THEFRAMEWORK OF DOG ASSISTED ACTIVITIES AND THERAPY [online]. [cit. 2024-04-10]. Dostupné na internete: <<https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Soltesova2/subor/Kvasnakova.pdf>>.

KYOBUTUNGI, C. Kenya's population: 5 key findings in the past 20 years of research. In The Conversation [online]. 2023. [cit. 2024-04-06]. Dostupné na internete: <<https://theconversation.com/kenyas-population-5-key-findings-in-the-past-20-years-of-research-206097>>.

LÁBAJ, M. 2009. Ekonomický rast a rovnováha. Bratislava :Ekonomická univerzita v Bratislave, 2009. 110 s. ISBN 978-80-225-2849-8.

LIPKOVÁ, Ľ. A KOL.: Ekonomické teórie: Medzinárodná ekonómia. 1. vyd. Bratislava: Ekonóm, 2010. 173 s. ISBN 978-80-225-3130-6.

MAJUNE, S.K. - MWANIA, D.K. On the economic thought of trade practices and policies in Kenya. In Estudios económicos . 2021. Vol. 38, no. 77, s. 187–205. .

MALLAMPALLY, P. - SAUVANT, K.P. Foreign Direct Investment in Developing Countries. In Finance & Development [online]. 1999. [cit. 2024-03-04]. Dostupné na internete: <<https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/1999/03/mallampa.htm>>.

MCGILLIVRAY, M. Is aid effective? In OECD [online]. 2004. [cit. 2024-03-04]. Dostupné na internete: <<https://www.oecd.org/dev/34353462.pdf>>.

MELIŠEK, F. 2008. Ekonomický rast a štrukturálne zmeny. Bratislava : Sprint dva, 2008. 248 s. ISBN 978-80-969927-7-5.

MIKOMANGWA, P. Kenya-Tanzania Trade: Taveta-Holili: The Exchange. In The Exchange Africa [online]. 2023. [cit. 2024-04-08]. Dostupné na internete: <<https://theexchange.africa/countries/how-taveta-holili-chokepoint-is-fueling-kenya-tanzania-trade-war/>>.

MOHAMED HUSSEIN, Isra, et al. Benefits from Trade Agreements for Developing vs Developed Countries. Comparative Analysis of France and Kenya. 2022. Bachelor's Thesis.

MUIRURI, P. “our contribution to a cleaner world”: How Kenya found an extraordinary power source beneath its feet. In The Guardian [online]. 2024. [cit. 2024-04-10]. Dostupné na internete: <<https://www.theguardian.com/environment/2024/jan/25/our-contribution-to-a-cleaner-world-how-kenya-found-an-extraordinary-power-source-beneath-its-feet?fbclid=IwAR2zIWGpAYjQFmqi5zvCuEymHpl8mIpv7K81BHcndgFDRqt2M3hcs9Hbxvw>>.

MUTAH, P. - RUTEERE, M. Violence, security and the policing of Kenya's 2017 elections. In Journal of Eastern African Studies . 2019. Vol. 13, no. 2, s. 253–271. .

MWANGANGI, CORNELIUS MALINDA. EFFECT OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT ON EMPLOYMENT AND WELFARE IN KENYA. 2023. PhD Thesis. KENYATTA UNIVERSITY. 2023. [cit. 2024-01-22]. Dostupné na: <Effect of foreign direct investment on employment and welfare in Kenya.pdf (ku.ac.ke)>.

National trade policy. In State Department of Trade [online]. 2017. [cit. 2024-03-01]. Dostupné na internete: <[http://www.trade.go.ke/sites/default/files/Kenya_National_Trade_Policy_\(2016\)_0.pdf](http://www.trade.go.ke/sites/default/files/Kenya_National_Trade_Policy_(2016)_0.pdf)>.

NECHIFOR, Victor, et al. The AfCFTA at a country level: trade liberalization in Kenya. 2021.

NYADERA, I.N. - AGWANDA, B. - MAULANI, N. Evolution of Kenya's political system and challenges to democracy. In Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance . 2020. s. 1–14. .

NYAMAI, F. What 2-6-3-3-3 new curriculum offers learners. In Business Daily [online]. 2020. [cit. 2024-04-06]. Dostupné na internete: <<https://www.businessdailyafrica.com/bd/data-hub/what-2-6-3-3-3-new-curriculum-offers-learners-2235094>>.

Nzau, Mumo (2010). On Political Leadership and Development in Africa: A Case Study of Kenya. Kenya Studies Review: 3, 3, 85-110. Dostupné na: <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=9c357ac50350e2a825c185138d503822d1853614>

ODINGA, T. Exports to Uganda grow 45 percent in 10 months. In Business Daily [online]. 2024. [cit. 2024-04-08]. Dostupné na internete: <<https://www.businessdailyafrica.com/bd/markets/commodities/exports-to-uganda-grow-45-percent-in-10-months-4481826>>.

OECD. Bilateral ODA by Sector for Kenya, 2020-2021 average. Dostupné na: https://public.tableau.com/views/OECDDACaidataglacebyrecipient_new/Recipients?:embed=y&:display_count=yes&:showTabs=y&:toolbar=no?&:showVizHome=no

OECD. Receipts for Kenya. Dostupné na: https://public.tableau.com/views/OECDDACaidataglacebyrecipient_new/Recipients?:embed=y&:display_count=yes&:showTabs=y&:toolbar=no?&:showVizHome=no

OECD. Top Ten Donors of Gross ODA for Kenya, 2020-2021 average, USD million. Dostupné na: https://public.tableau.com/views/OECDDACaidataglacebyrecipient_new/Recipients?:embed=y&:display_count=yes&:showTabs=y&:toolbar=no?&:showVizHome=no

Oranga, J., Obuba, E., & Nyakundi, E. (2020). Education as an Instrument of Poverty Eradication in Kenya: Successes and Challenges. Open Journal of Social Sciences, 8, s. 410-424 Dostupné na: https://www.scirp.org/pdf/jss_2020092816462018.pdf

OTELE, O. China-kenya relations: Economic benefits set against Regional Risks. In Merics [online]. 2022. [cit. 2024-04-05]. Dostupné na internete: <<https://merics.org/en/china-kenya-relations-economic-benefits-set-against-regional-risks>>.

REUTERS UAE, Kenya Seal Comprehensive Economic Partnership Deal | Reuters. In Reuters [online]. 2024. [cit. 2024-04-08]. Dostupné na internete: <<https://www.reuters.com/markets/uae-kenya-seal-comprehensive-economic-partnership-deal-2024-02-23/>>.

SCHUMACHER, R.: Free Trade and Absolute and Comparative Advantage. 2012. s. 25. [elektronický zdroj]. [navštívené 20.12.2020]. Dostupné na internete: <https://books.google.sk/books?hl=sk&lr=&id=U5nPkWSVpzQC&oi=fnd&pg=PA3&dq=comparative+and+absolute+advantage&ots=eTd7ZHlyTd&sig=TNQbHM5FzORakW62RCkji9GRNdM&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false>

Securing growth: Opportunities for Kenya in a ... In World Bank Group [online]. 2023. [cit. 2024-03-10]. Dostupné na internete: <<https://documents1.worldbank.org/curated/en/099060523141041477/pdf/P17976900a185c0a608fc8057aefbd0539d.pdf>>.

STATISTA. Distribution of population in Kenya as of 2019, by highest level of education completed. Dostupné na: <https://www.statista.com/statistics/1237796/distribution-of-population-in-kenya-by-highest-level-of-education-completed/>

STATISTA. Kenya: Age structure from 2012 to 2022. Dostupné na: <https://www.statista.com/statistics/451141/age-structure-in-kenya/>

SURANOVIC, S.: *International Trade: Theory and Policy*. 2010. [elektronický zdroj]. [navštívené 21.12.2020]. Dostupné na internete: <https://saylordotorg.github.io/text_international-trade-theory-and-policy/s05-the-ricardian-theory-of-compar.html>

SURANOVIC, S.: *International Trade: Theory and Policy*. 2010. [elektronický zdroj]. [navštívené 21.12.2020]. Dostupné na internete: https://saylordotorg.github.io/text_international-trade-theory-and-policy/s05-the-ricardian-theory-of-compar.html

The new education system in Kenya. In Red Rubber Ball Foundation [online]. 2022. [cit. 2024-04-06]. Dostupné na internete: <<https://www.redrubberball.org.uk/2022/11/the-new-education-system-in-kenya/>>.

THE WORLD BANK. Employment in agriculture (% of total employment) (modeled ILO estimate) – Kenya. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.AGR.EMPL.ZS?locations=KE>

THE WORLD BANK. Employment in industry (% of total employment) (modeled ILO estimate) – Kenya. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.IND.EMPL.ZS?end=2022&locations=KE&start=1991&view=chart>

THE WORLD BANK. Employment in services (% of total employment) (modeled ILO estimate) – Kenya. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.SRV.EMPL.ZS?locations=KE>

THE WORLD BANK. Foreign direct investment, net inflows (% of GDP) – Kenya. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.WD.GD.ZS?end=2022&locations=KE&start=2017> ; THE WORLD BANK. Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$) – Kenya. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD?end=2022&locations=KE&start=2017>

THE WORLD BANK. Labor force, total – Kenya. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.TOTL.IN?locations=KE>

THE WORLD BANK. Population, female (% of total population) – Kenya. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL.FE.ZS?locations=KE>

THE WORLD BANK. Population, male (% of total population) – Kenya. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL.MA.ZS?locations=KE>

THE WORLD BANK. Population, total – Kenya. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=KE>

TRADE MAP. ITC. Bilateral trade between Kenya and World. Dostupné na: https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1%7c404%7c%7c000%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1

TRADE MAP. ITC. Bilateral trade between Kenya and World. Dostupné na: https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1%7c404%7c%7c000%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1

TRADE MAP. ITC. List of importing markets for a product exported by Kenya. Dostupné na:

https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1%7c404%7c%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1

TRADE MAP. ITC. List of supplying markets for a product imported by Kenya. Dostupné na: <https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1%7c404%7c%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c1%7c2%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1>.

TRADING ECONOMICS. Kenya – Labor Force, Total. Dostupné na: <https://tradingeconomics.com/kenya/labor-force-total-wb-data.html>

U.S.-Kenya trade negotiations - CRS reports. In Congressional Research Service [online]. 2023. [cit. 2024-04-08]. Dostupné na internete: <<https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF11526>>.

VEĽVYSLANECTVO SLOVENSKEJ REPUBLIKY V NAIROBI Ekonomická informácia o teritóriu: Kenská republika. In Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky [online]. 2023. [cit. 2024-01-22]. Dostupné na internete: <<https://covid19.mzv.sk/documents/10182/11455598/Ke%C5%88a%20-%20ekonomick%C3%A9%20inform%C3%A1cie%20o%20terit%C3%B3riu%202023.pdf/5c233c75-d551-de27-7941-83ad11b154e1>>.

World Report 2024: Rights trends in Kenya. In Human Rights Watch [online]. 2024. [cit. 2024-04-17]. Dostupné na internete: <<https://www.hrw.org/world-report/2024/country-chapters/kenya>>.

WORLDOMETER. Kenya Demographics. Dostupné na: <https://www.worldometers.info/demographics/kenya-demographics/>